

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE ȘI POLITICE**

Cu titlu de manuscris
C.Z.U: 342.3:061.1 EU (043.3)

GUCEAC ANDREI

**SUVERANITATEA ȘI INDEPENDENȚA STATELOR MEMBRE
ALE UNIUNII EUROPENE**

Specialitatea: 552.01 – Drept constituțional

Teză de doctor în drept

Conducător științific:

POPA Victor,
doctor habilitat în drept,
profesor universitar

Autorul:

CHIȘINĂU, 2018

© GUCEAC Andrei, 2018

CUPRINS

ADNOTARE (în limbile română, engleză și rusă)	5
LISTA ABREVIERILOR.....	8
INTRODUCERE	9
 1. ANALIZA DOCTRINEI PRIVIND SUVERANITATEA ȘI INDEPENDENȚA STATELOR MEMBRE ALE UNIUNII EUROPENE ȘI IDENTIFICAREA PROBLEMELOR DE CERCETARE	 16
1.1. Suveranitatea și independența statului în doctrina juridică	16
1.2. Abordarea suveranității și independenței în cadrul Uniunii Europene.....	32
1.3. Concluzii la capitolul 1.....	40
 2. DIMENSIUNEA CONTEMPORANĂ A SUVERANITĂȚII ȘI INDEPENDENȚEI	 42
2.1. Elementele constitutive, tipurile și formele contemporane de manifestare a suveranității și independenței.....	42
2.1.1. Suveranitatea economică	51
2.1.2. Suveranitatea juridică	62
2.2. Principii constituționale ale suveranității	77
2.3. Impactul globalizării asupra suveranității și independenței statului.....	83
2.4. Concluzii la capitolul 2.....	95
 3. SUVERANITATEA ȘI INDEPENDENȚA VERSUS CONSTRUCȚIA UNIUNII EUROPENE	 97
3.1. Natura și structura juridică a Uniunii Europene	97
3.2. Limitarea și autolimitarea suveranității și independenței statelor în cadrul Uniunii Europene.....	105
3.3. Concluzii la capitolul 3.....	124

4. CURTEA DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE ÎN RAPORT CU SUVERANITATEA ȘI INDEPENDENȚA STATELOR MEMBRE	126
4.1. Curtea de Justiție a Uniunii Europene – instanță supranațională	126
4.2. Efectele jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene asupra dreptului intern al statelor membre ale Uniunii Europene	132
4.3. Influența acțiunilor introduse împotriva statelor membre ale Uniunii Europene asupra suveranității și independenței acestora	141
4.4. Concluzii la capitolul 4.....	146
 CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	148
 BIBLIOGRAFIE	151
 DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	165
 CV-UL AUTORULUI	166

ADNOTARE

Guceac Andrei

Titlul tezei: Suveranitatea și independența statelor membre ale Uniunii Europene. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2018.

Structura tezei: introducere; capitol introductiv; compartimente de bază – trei capitole; concluzii generale și recomandări; bibliografie din 207 titluri; 150 de pagini de text de bază.

Numărul de publicații la tema tezei: 7 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: suveranitate economică, suveranitate juridică, limitarea suveranității, suveranitate partajată, integrare europeană.

Domeniul de studiu: 552.01 – Drept constituțional.

Scopul lucrării: identificarea factorilor care influențează conținutul suveranității și independenței statelor membre ale Uniunii Europene (UE) la etapa post-integrare.

Obiectivele lucrării: analiza doctrinei juridice privind suveranitatea și independența statelor; stabilirea conținutului suveranității și independenței și identificarea factorilor care influențează asupra acestora în condițiile globalizării și europenizării; analiza naturii și structurii juridice a UE; stabilirea gradului de limitare și autolimitare a suveranității și independenței statelor membre în cadrul UE; identificarea rolului CJUE și impactul jurisprudenței acesteia asupra suveranității și independenței statelor; elaborarea unor recomandări de ordin științific.

Noutatea și originalitatea științifică: consistă în cercetarea gradului de suveranitate și independență a statelor membre în cadrul UE prin perspectiva competențelor acestor subiecte și rolul statelor naționale în construcția europeană, precum și în analiza instituțională a formelor noi de manifestare a suveranității: economică și juridică. Totodată, noutatea științifică rezidă în concluziile formulate și argumentele expuse în prezenta lucrare.

Problema științifică importantă soluționată în domeniu: constă în elucidarea naturii și structurii juridice a UE, fapt care a condus la clarificarea raporturilor dintre statele membre și Uniune prin prisma suveranității și independenței, în vederea creării unei baze teoretice pentru promovarea unui nou concept de suveranitate și a identificării gradului de limitare a suveranității și independenței statelor în cadrul acestei construcții.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării: Studiul are un caracter științifico-teoretic fiind destinat cadrelor didactice, doctoranzilor, masteranzilor, studenților, specialiștilor din domeniu, angajaților diferitor autorități publice a căror activitate este specifică domeniului cercetat, oferind un tablou informațional cu privire la evoluția și transformarea conceptului de suveranitate și independență a statelor pe fundalul evoluției globale și contribuind la aprofundarea cunoștințelor privind suveranitatea și independența statelor membre ale UE. Analizele efectuate în prezentul studiu vor putea fi utilizate la completarea suporturilor de curs ale disciplinei drept constituțional.

Implementarea rezultatelor științifice: participarea la lucrările grupului de lucru pentru elaborarea proiectului de lege cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova, instituit prin Hotărârea Parlamentului nr. 209 din 06.10.2017.

АННОТАЦИЯ

Гучак Андрей

Название диссертации: Суверенитет и независимость государств-участников Европейского Союза. Докторская диссертация в области права. Кишинэу, 2018 год.

Структура диссертации: введение; вводная глава; основные разделы – три главы; общие выводы и рекомендации; библиография из 207 наименований; приложение; 150 страниц основного текста.

Количество научных публикаций по теме диссертации: полученные результаты – 7 научных работ.

Ключевые слова: экономический суверенитет, юридический суверенитет, ограничение суверенитета, разделённый суверенитет, европейская интеграция.

Область исследования: 552.01 – Конституционное право.

Цель диссертационного исследования: определение факторов, влияющих на содержание суверенитета государств-участников Европейского Союза (ЕС) на этапе после интеграции.

Задачи работы: анализ правовой доктрины суверенитета и независимости государств; определение содержания концепции суверенитета и независимости в контексте глобализации и интеграции; анализ правового характера ЕС; определение и анализ степени суверенитета и независимости государств-участников ЕС; идентификация роли СЕС и влияние его юриспруденции на суверенитет и независимость государств; составление научно обоснованных рекомендаций.

Новизна и научная оригинальность работы: заключается в исследование уровня суверенитета и независимости государств-участников ЕС в перспективе компетенций этих субъектов и роли национальных государств в европейском строительстве, а также в институциональном анализе экономического и правового суверенитета государства. Кроме того, научная новизна заключается в представленных выводах и аргументах, изложенных в настоящей работе.

Решённая научная проблема в данной области: Определение характера и правовой структуры ЕС, уточняющих характер отношений между государствами-участниками и Европейским Союзом с точки зрения суверенитета и независимости, а также степени суверенитета и независимости государств в рамках этой конструкции;

Практическая и теоретическая значимость диссертации: Диссертация предназначена для преподавателей, докторантов, мастерантов и студентов в целях предоставления информационной картины о динамике и трансформации концепции суверенитета и независимости государств на фоне глобального развития и углубления знаний об институте суверенитета и независимости государств-участников ЕС. Исследование может быть использовано для дополнения учебных курсов конституционного право.

Применение научных результатов: Участие в рабочей группы по разработке проекта закона о внесении изменений и дополнений в Конституцию Республики Молдова, учреждённой Постановлением Парламента № 209 от 06.10.2017 года.

ANNOTATION

Guceac Andrei

Topic: Sovereignty and independence of the EU member states. PHd thesis in law. Chişinău, 2018.

Thesis structure: introduction; introductory chapter; basic compartments – three chapters, general conclusions and recommendations; bibliography from 207 titles; 150 basic text pages.

Number of publications relating to the thesis topic: the obtained results are 7 scientific publications.

Key words: economical sovereignty, legal sovereignty, limitation of sovereignty, shared sovereignty, european integration.

Study field: 552.01 – Constitutional law

Work goals: identification of factors that influence the content of sovereignty and independence of the EU member states after integration.

Work objectives: the analysis of the legal doctrine regarding the sovereignty and independence of the states; identifying the content of the concept of sovereignty and independence in the context of globalization and integration; analysing the legal nature of the EU; identification and analysing the degree of sovereignty and independence limitation of the EU member states; identification of the EUCJ role and the impact of its jurisprudence on the sovereignty and independence of the states; proposing scientifically-based recommendations.

Scientific novelty and originality: consists in the research of the degree of sovereignty and independence of the EU member states from perspective of their competencies and the role of national states in the european construction and also in the institutional research of the economical and legal sovereignty. At the same time, the scientific novelty resides in the conclusions and arguments exposed in the thesis.

Scientific issue solved: Identification of legal structure and nature of the EU, which determined the nature of relations between the Union and member states in terms of sovereignty and independence in the way of creating a new theoretical base for promoting a new concept of sovereignty and also to determine the degree of sovereignty and independence of the member states within this structure.

Theoretical importance and practical value of the thesis: The doctoral thesis has a scientific-theoretical character and can serve as a source in the scientific process for proffesors, PhD and Master students and for other interested professionals by offering an informational picture regarding the evolution and transformation of the concept of sovereignty and independence of the states on the global evolution background and detailed research on the subject regarding the sovereignty and independence of the EU member state. The research could be used to complete the constitutional law course materials.

Scientific implementation of the result: Participation within the working group for elaboration of the draft law on the amendments to the Constitution of the Republic of Moldova, instituted by the Parliament's Decision nr. 209 from 06.10.2017.

LISTA ABREVIERILOR

alin. – alineat

art. – articol

BCE – Banca Centrală Europeană

CAER – Consiliul de Ajutor Economic Reciproc

CE – Comunitatea Europeană

CJUE – Curtea de Justiție a Uniunii Europene

CSI – Comunitatea Statelor Independente

etc. – etcetera

FMI – Fondul Monetar Internațional

MES – Mecanismul European de Stabilitate

NATO – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord

ONU – Organizația Națiunilor Unite

pag. – pagină

PE – Parlamentul European

PEC – Politica Externă Comună

PESC – Politica Externă și de Securitate Comună

PESCO – Cooperarea Structurată Permanentă

PIB – Produs Intern Brut

RM – Republica Moldova

SEAE – Serviciul European de Acțiune Externă

TFUE – Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene

TUE – Tratatul privind Uniunea Europeană

TVA – Taxă pe Valoarea Adăugată

UE – Uniunea Europeană

UEM – Uniunea Economică și Monetară

vol. – volum

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate. În lumea contemporană, statul, format ca rezultat al voinței colective a oamenilor, devine o celulă a unei lumi afectate de procesul globalizării care ia amploare. Cu regret, statul nu reușește întotdeauna să corespundă transformărilor sociale, politice și economice și să-și asigure o stabilitate durabilă. În ultimii ani a apărut o tendință de asociere a statelor la structuri mai mari sau de integrare în organizații regionale, internaționale, prin intermediul cărora acesta reușește să obțină un „purtător de cuvânt”, un reprezentat care îi va promova și proteja interesele economice și sociale pe arena internațională. În condițiile tehnologiilor avansate, a unei economii, în mare parte monopolizată de statele mai influente, ideea de asociere la o structură care oferă oportunități de dezvoltare și o guvernare mai eficientă devine tentantă și benefică.

Totodată, crizele economice impun statele în situația de a redobândi încrederea cetățenilor în eficiența sistemului de guvernare, pe care intenționează să-l perfecționeze și să-i acorde un nou impuls prin integrarea în diferite asociații, organizații și alte structuri internaționale.

În aceste condiții este important a analiza evoluția și a identifica gradul de suveranitate și independență a statelor după asocierea, aderarea sau integrarea în structurile regionale, internaționale. Aceste calități ale statului dispar, sunt limitate sau nu sunt afectate deloc? Importanța acestui subiect reiese din interesul suprem al națiunilor, al popoarelor, dar și al cetățenilor care au contribuit la formarea și menținerea statelor naționale și care, de fapt, au delegat doar exercițiul suveranității către stat. Prin urmare, este necesar a identifica la etapa post-asociere, aderare sau integrare, dacă interesul suprem al națiunii nu este prejudiciat.

În mare parte, prevederile constituționale ale statelor membre conțin răspunsul la această întrebare. Astfel, printr-o expunere diferită de la stat la stat, constituțiile naționale reflectă ideea unui concept nou de suveranitate care poate fi partajată [36, p.29].

Astfel, în cazul UE, statele membre delegă exercițiul unor competențe suverane către instituțiile acestei structuri. Aceste competențe sunt exercitate de către toate statele membre prin intermediul autorităților din care fac parte reprezentanții statelor naționale. Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE) și Tratatul privind funcționarea UE (TFUE) stabilesc că anumite atribuții sunt exercitate exclusiv de către Uniune și că orice tratat, acord internațional încheiat individual de către stat sau reglementări naționale trebuie acordate la tratatele și normele europene.

De asemenea, în contextul economiei globale, este esențială, din punct de vedere strategic, valorificarea relațiilor interstatale, precum și a relațiilor dintre state și alte entități economice internaționale. În acest context este important ca independența economică a statului să nu fie afectată. Ținând cont de principiile internaționale de suveranitate și egalitate a statelor, orice stat trebuie să fie tratat în condiții egale. Totodată, statul trebuie să-și dezvolte capacitatea de asigurare a independenței economice în raporturile internaționale, autonomia economică constituind baza materială a suveranității statelor. Aceste realități evidențiază o formă nouă de manifestare a suveranității, prin perspectiva economică.

Conceptul de suveranitate economică presupune dreptul statelor de a-și alege liber sistemul economic, de a proclama și a exercita suveranitatea permanentă asupra resurselor, de a stabili relații economice cu alte state în condiții reciproc egale etc.

Statul suveran și independent, ca subiect al relațiilor internaționale, se află într-un spațiu juridic comun cu alte state, organizații internaționale globale și regionale, acest spațiu fiind în evoluție permanentă [101, p.92].

Esența problemicii pe care o abordăm nu constă în faptul că relațiile internaționale sunt guvernate de normele internaționale, ci că legislațiile statelor naționale se conformează la normele unor entități superioare, regionale sau internaționale. De exemplu, în UE, o mare parte din legislația națională a statelor membre este inspirată, generată de legislația europeană elaborată de Consiliul European și Parlamentul European.

O altă formă de manifestare a suveranității se realizează și sub aspectul juridic. Latura juridică a suveranității rezidă în legislația statului, normele juridice constituind instrumentele de manifestare a acesteia. Astfel, Constituția unui stat cuprinde principiile organizatorice de bază, care stabilesc cine este deținătorul puterii și cine o exercită, precum și sistemul economic, politic, sistemul organelor de stat și arealul de competențe. Suveranitatea juridică presupune capacitatea statului de a legifera în mod suveran și independent pe teritoriul său.

Argumentele menționate în context invocă necesitatea de a analiza formele noi de manifestare a suveranității și anume „suveranitatea economică” și „suveranitatea juridică”.

Un alt argument care justifică prezenta cercetare constă în faptul că, actualmente, nu există o opinie unică în doctrină referitor la statutul juridic pe care îl reprezintă UE. Este aceasta un stat, o confederație, o federație, o asociație de state sau o organizație internațională? Iată de ce ne propunem prin prezenta lucrare să cercetăm și să elucidăm statutul și forma structurală reprezentată de UE. Nici TUE nu conține prevederi care ar determina forma structurală a UE, art. 1 al acestuia stabilind doar că „Prin prezentul tratat, ÎNALTELE PĂRȚI CONTRACTANTE

instituie între ele o UNIUNE EUROPEANĂ, denumită în continuare „Uniune”, căreia statele membre îi atribuie competențe pentru realizarea obiectivelor lor comune.”.

Cu toate că unii autori consideră că „UE nu poate fi pusă în niciunul dintre tiparele existente ori cunoscute până acum, fiind o instituție *sui-generis*, un actor atipic și nou, în societatea internațională contemporană” [1, p.20], identificarea răspunsului la această întrebare va constitui una dintre sarcinile de bază ale prezentei lucrări.

Totodată, cercetarea problematicii abordate va constitui o contribuție la dezvoltarea științei dreptului constituțional atât al Republicii Moldova, care a adoptat calea integrării europene, cât și a statelor membre ale UE.

Republica Moldova a parcurs doar 28 de ani de la proclamarea sa ca stat suveran, independent și democratic, spre deosebire de alte state care au în palmaresul lor o experiență mai vastă la acest capitol. În fervoarea dezbaterilor publice în rândul politicienilor, politologilor cu referire la traseul Republicii Moldova spre Uniunea Europeană, Uniunea Euroasiatică, unirea cu România sau chiar neintegrarea în anumite structuri internaționale sau regionale și menținerea unui *statu quo*, este important de cercetat subiectul pentru a identifica provocările cu care ar putea să se confrunte Republica Moldova în etapa post-integrare UE și de conturat modificările la care va fi supusă suveranitatea acesteia.

Pe parcursul cercetării, au fost consultate numeroase surse bibliografice și s-a constatat că în literatura de specialitate sunt foarte bine reflectate tezele ce țin de conceptul de suveranitate și independență, de evoluția istorică a acestora. Mai sumar reflectate sunt aspectele ce țin de limitarea și autolimitarea suveranității statelor în contextul procesului de integrare în anumite structuri internaționale și regionale, iar deloc oglindite în literatura de specialitate autohtonă sunt aspectele ce țin de formele noi de manifestare a suveranității și anume suveranitatea economică și juridică.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul cercetării constă în identificarea factorilor care influențează conținutul suveranității și independenței statelor membre ale Uniunii Europene (UE) la etapa post-integrare.

În vederea realizării scopului propus, sunt trasate următoarele obiective:

- analiza doctrinei juridice privind suveranitatea și independența statelor;
- stabilirea conținutului suveranității și identificarea factorilor care influențează asupra acestuia în condițiile globalizării și europenizării;
- analiza naturii și structurii juridice a UE, precum și a raportului dintre aceasta și statele membre din perspectiva exercițiului suveranității acestora;

- stabilirea gradului de limitare și autolimitare a suveranității și independenței statelor membre în cadrul UE;
- identificarea rolului CJUE (Curtea de Justiției a Uniunii Europene), precum și impactul jurisprudenței acestei instituții jurisdicționale asupra suveranității și independenței statelor membre ale UE;
- elaborarea unor recomandări de ordin științific.

Noutatea și originalitatea științifică a tezei constă în cercetarea gradului de suveranitate și independență a statelor membre în cadrul UE prin perspectiva competențelor acestor subiecte și rolul statelor naționale în construcția europeană, precum și în analiza instituțională a formelor noi de manifestare a suveranității: economică și juridică. Totodată, noutatea științifică rezidă în concluziile formulate și argumentele expuse în prezenta lucrare.

Problema științifică importantă soluționată constă în elucidarea naturii și structurii juridice a UE, fapt care a condus la clarificarea raporturilor dintre statele membre și Uniune prin prisma suveranității și independenței, în vederea creării unei baze teoretice pentru promovarea unui nou concept de suveranitate și a identificării gradului de limitare a suveranității și independenței statelor în cadrul acestei construcții.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Lucrarea constituie un suport teoretic care va permite o cunoaștere mai profundă a suveranității și independenței ca un concept general, precum și ca atribut al statelor membre ale UE, în special. Prezentul studiu oferă o analiză complexă a elementelor suveranității și a tipurilor acesteia, fiind cercetate în special suveranitatea juridică și cea economică a statelor. Subiecții interesați de tematica abordată în lucrarea științifică vor avea posibilitatea să cunoască care este relația dintre statele membre și Uniunea Europeană (UE) prin prisma suveranității și independenței acestora. De asemenea, aceștia vor distinge care este rolul Uniunii în exercițiul de autolimitare a suveranității de către statele membre și care sunt garanțiile privitor la menținerea acestei calități supreme.

Valoarea aplicativă a lucrării este prezentată sub aspect doctrinar-teoretic, normativ-legislativ și juridico-didactic. Din punct de vedere doctrinar-teoretic, lucrarea conține cercetări privind evoluția instituției suveranității și independenței statelor, specificul acestor instituții în cadrul diferitor structuri de stat și al UE, însoțite de opiniile cercetătorilor în domeniu și de concluziile autorului.

În plan normativ-legislativ, lucrarea științifică cuprinde analize ale cadrului constituțional și legislativ al statelor membre ale UE care reglementează instituția suveranității, precum și posibilitatea de limitare a acesteia prin delegarea unei cote către alte instituții internaționale.

Sub aspectul juridico-didactic, datorită concepțiilor științifice și concluziilor formulate, lucrarea va oferi specialiștilor din domeniul dreptului constituțional, doctoranzilor, masteranzilor, precum și celor din alte domenii, informația complexă privind evoluția și transformarea conceptului de suveranitate și independență a statelor pe fundalul evoluției globale.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Teza a fost examinată și aprobată în ședința Seminarului științific de profil al Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei și recomandată spre susținere publică în cadrul Consiliului științific specializat.

Rezultatele cercetării au fost aprobate, de asemenea, prin intermediul comunicărilor la conferințe naționale, internaționale și mese rotunde, cum ar fi: Conferința științifico-practică cu participare internațională – Teoria și practica administrării publice, 23 mai 2014; Masa rotundă cu participare internațională – Interacțiunea dreptului național și internațional în realizarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, 10 decembrie 2014; Conferința Internațională Bienală – Sistemul juridic: între stabilitate și reformă, 20-21 martie 2015; Conferința internațională științifico-practică - Jurisprudența – componenta fundamentală a proceselor integraționale și a comportamentului legal contemporan, 3-4 noiembrie 2017.

Sumarul compartimentelor tezei. Structura tezei a fost determinată de scopul și obiectivele de cercetare a lucrării și cuprinde: introducerea; un capitol care conține analiza situației în domeniul tezei reflectată în materialele științifice naționale și internaționale și cele trei capitole care reflectă expres cercetările subiectelor abordate. Capitolele sunt structurate în 14 paragrafe și două subparagrafe; concluzii generale și recomandări; bibliografie.

Capitolul 1 „Analiza doctrinei privind suveranitatea și independența statelor membre ale Uniunii Europene și identificarea problemelor de cercetare” reprezintă un studiu complex al materialelor științifice din literatura de domeniu în care este abordată tematica suveranității și independenței statelor, în special a statelor membre ale UE. Materialele științifice analizate au servit drept bază teoretică în procesul conceperii și dezvoltării tezelor lucrării. Luând în considerare scopul tezei și obiectivele trasate, au fost examinate opiniile doctrinarilor naționali, cât și ale celor străini în domeniul dreptului constituțional, internațional, european al politologilor, filozofilor, sociologilor. În special capitolul se axează pe următoarele probleme conceptuale: identificarea conceptelor de suveranitate și independență, precum și evoluția acestora; evidențierea distincției dintre suveranitate și independență, egalitate, unanimitate; expunerea și analiza accepțiunilor, prin intermediul doctrinei, ale statelor membre UE asupra instituției suveranității și independenței.

Capitolul 2 „Dimensiunea contemporană a suveranității și independenței” conține o analiză teoretică a elementelor și tipurilor de suveranitate. Sunt prezentate abordările conceptuale cu privire la suveranitate, precum și corelația și îmbinarea diferitor concepte. Capitolul cuprinde de asemenea o analiză a constituțiilor unor state precum: Franța, Spania, Irlanda, România, inclusiv Republica Moldova, referitor la tipul de suveranitate reglementat și abordarea conceptuală adoptată de acestea. Pentru a identifica cu exactitate deținătorul de suveranitate, au fost cercetate comparativ și clarificate noțiunile de „popor” și „națiune”.

O atenție deosebită a fost acordată analizei unor forme noi de manifestare a suveranității: economice și juridice. Așadar, suveranitatea economică presupune o egalitate în relațiile economice internaționale, o independență economică care trebuie garantată în raport cu principiul de respect pentru suveranitatea statului. De asemenea, au fost expuse și analizate diferite concepte privind suveranitatea economică precum cele ideologizate, economice și normativiste.

Totodată, au fost stabilite caracteristicile suveranității juridice. În calitate de purtător al suveranității juridice, a fost identificat sistemul autorităților publice ale statului, între care sunt partajate diferite competențe. Prin intermediul competenței de a adopta legi, acte normative, emite dispoziții, anume aceste autorități exercită puterea, inclusiv reprezintă statul în relațiile internaționale. Prin urmare, în acest capitol este enunțată ideea precum că suveranitatea juridică reprezintă forma exterioară a calităților suveranității în cadrul sistemului normativ, în structura și competența autorităților publice.

În Capitolul 3 „Suveranitatea și independența versus construcția Uniunii Europene” se determină natura și structura juridică a UE, identificându-se specificul acestei instituții din punctul de vedere al modului de constituire și exercitare a puterii, de organizare a structurii interne și a celei externe.

Capitolul conține, de asemenea, o analiză a fenomenului de limitare și autolimitare a suveranității statelor în cadrul UE. S-a stabilit că, indiferent de mărimea teritoriului, numărul de locuitori sau capacitatea economică ori tehnologică, fiecare stat membru delege suveranitatea în cote egale cu celelalte state membre ale Uniunii și, prin prisma principiului egalității statelor, participă în mod egal la administrarea competențelor suverane care au fost delegate Uniunii.

S-a argumentat că delegarea exercițiului unor competențe suverane către UE nu constituie o amenințare la suveranitatea statelor membre, chiar dacă unele dintre ele sunt esențiale, caracteristice statului națiune. Competențele delegate benevol contribuie la o gestionare mai eficientă și mai benefică a domeniilor economic, social, apărare etc. atât în

avantajul Uniunii, cât și al statelor membre. Raportul dintre statele membre și UE se caracterizează ca unul bazat pe principiul de „câștig-câștig”.

Capitolul 4 „Curtea de Justiție a Uniunii Europene în raport cu suveranitatea și independența statelor membre” oferă o analiză a statutului, a rolului și competențelor instituției CJUE, bazată pe reglementările legislației europene, pe jurisprudența Curții și a opiniilor din doctrină la acest subiect.

În sensul stabilirii efectelor asupra sistemului de drept național al statelor membre ale UE produs de jurisprudența CJUE, capitolul respectiv conține un studiu al cazurilor examinate de instanța jurisdicțională europeană, prin care au fost stabilite noi standarde pentru dreptul Uniunii și legislația națională a statelor membre.

De asemenea au fost determinate și studiate tipurile de acțiuni introduse pe rol la CJUE de către subiecții abilitați cu acest drept, precum și impactul acestora asupra suveranității și independenței statelor membre ale UE, precum și ale statelor care au adoptat parcursul integrării în UE.

La sfârșitul fiecărui capitol sunt prezentate concluziile pe marginea subiectelor abordate în conținutul acestora.

Teza finalizează cu concluzii generale și recomandări. Bibliografia utilizată conține 207 surse.

1. ANALIZA DOCTRINEI PRIVIND SUVERANITATEA ȘI INDEPENDENȚA STATELOR MEMBRE ALE UNIUNII EUROPENE ȘI IDENTIFICAREA PROBLEMELOR DE CERCETARE

1.1. Suveranitatea și independența statului în doctrina juridică

Cercetarea procesului de formare și evoluție a suveranității este importantă nu doar pentru acumularea cunoștințelor teoretice despre aceasta, ci și pentru o studiere mai aprofundată și multilaterală a fenomenului juridic de la originea actuală a evoluției ei până la determinarea tendințelor posibile ulterioare de dezvoltare. În acest sens, se consideră că suveranitatea reprezintă o „povestire eroică, o poveste despre aducerea ordinii, păcii civile și a unității, pe de o parte, și a necesității războiului și violenței statului, pe de altă parte” [96, p. 50].

Harold J. Laski ne convinge că „nimic nu este mai necesar în zilele noastre decât clarificarea noțiunilor antice. Suveranitate, libertate, autoritate, personalitate – acestea sunt cuvinte a căror istorie și definiție ne-o dorim; sau mai degrabă dorim să le cunoaștem istoria, pentru că substanța lor este de fapt definiția” [103, p.1].

Totodată, în context, amintim teza metodologic verificată și de nenumărate ori confirmată în justețea sa de însăși viața: *dacă analizăm oricare fenomen social în procesul dezvoltării sale, vom găsi în el rămășițele trecutului, bazele prezentului și germenii viitorului*. Această teză se referă întru totul la suveranitate – la noțiunea, la conținutul, la formele de manifestare și tendințele de dezvoltare ale ei.

În literatura juridică consacrată suveranității [41], [4], [21], [29], [39], [54], [61], [65], [25], [107], [148], [152], o atenție deosebită este acordată nu doar caracteristicilor de bază și particularităților proprii ei în prezent, ci și istoriei devenirii și dezvoltării suveranității în trecut. Și aceasta se argumentează prin ideea că, în baza trecutului, vom percepe mai profund prezentul și vom desluși mai clar viitorul.

Astfel, din punct de vedere etimologic, termenul de suveranitate, deși este echivalentul lingvistic în triada limbilor europene (engleză – *sovereignty*, franceză – *souveraineté* și germană - *souveranität*), reprezintă paradoxul provenienței din adjectivul latin *superus*, -a, -um, care se traduce prin cel/cea mai de sus [54, p.139].

O altă opinie, reflectată în doctrină, stipulează că „suveranitatea” derivă de la cele două adjective latine – *superanus* (peste toți) și *suprematis* (peste toate) –, care desemnau de la început caracterul de putere ca o formă rudimentară a noțiunii de suveranitate [67, p.19].

Pentru a înțelege corect noțiunea în discuție, trebuie să ținem cont de faptul că „în istoria oricărei societăți în care s-a ridicat problema suveranității, ea a fost dezbătută cu mai multă vehemență în unele perioade decât în altele” [41, p.2].

În decursul istoriei, conceptul de suveranitate a fost interpretat în funcție de scopurile societății, de interesele și valorile ce trebuiau protejate, conținutul ei deosebindu-se de la o orânduire socială la alta.

Astfel, Sfântul Toma d’Aquino (1225-1274), filozof, teolog, fondând dreptul pozitiv pe dreptul natural, iar acesta pe legea eternă – lege de esență divină –, în lucrarea sa „Summa Contra Gentiles”, l-a declarat pe Papa de la Roma reprezentant al vieții divine și șef al „Republicii lui Hristos”, care era în drept să sancționeze și să elibereze monarhii și subordonații acestora de obligația de a se supune monarhului [89, p.4]. Expunându-se asupra acestui concept în manualul, „Drept constituțional și instituții politice”, prof. G. Vrabie concluzionează că suveranitatea aparținea papalității [86, p. 74].

Fondatorul teoriei contemporane a suveranității este considerat francezul Jean Bodin (1530-1596), profesor de drept, care a formulat-o în secolul al XVI-lea. Conceptul suveranității de stat era cunoscut în antichitate și în Evul Mediu într-o oarecare măsură, dar anume Jean Bodin a introdus în teoria politică corelația dintre noțiunile de *stat* și *suveranitate*. Astfel, în cunoscuta sa lucrare „Le six livres de la Republique”, elaborată în 1576, Jean Bodin dezvoltă pentru prima dată teoria suveranității statului. Fiind adeptul monarhiei ereditare, ca formă de organizare statală, el atribuie suveranitatea regelui. În acest context, Bodin menționa: „În fiecare stat trebuie să existe o putere suverană (regele) unică și indivizibilă, fiind absolută, nelimitată și exercitată fără consimțământul celor supuși” [167].

Suveranitatea, în concepția lui Bodin, constă în competența statului de a elabora legi. Această eficacitate este caracterizată ca unică, indivizibilă și continuă, trăsăturile enumerate constituind prerogative ale statului suveran. Caracterul absolut și indivizibil al suveranității rezultă, în opinia lui, din imperativul unității statului. Or acest fapt nu se poate realiza privându-l de calitățile: suveranitate, indivizibilitate, continuitate [167].

Jean Bodin este autorul teoriei laice a „suveranității”, făcându-l pe rege un suveran independent față de exterior, ceea ce a condus la desprinderea statelor de puterea papală [4, p.14].

O contribuție deosebită la dezvoltarea conceptului suveranității a avut juristul și diplomatul olandez Hugo Grotius (1583-1645). El nu doar a fundamentat ideea suveranității, dar a și delimitat suveranitatea statului de suveranitatea monarhului. În cunoscuta sa lucrare „*De jure belli ac pacis*” (1625), Grotius, analizând un șir de norme generale și internaționale de drept, a ajuns la concluzia privind necesitatea diferențierii purtătorului puterii de stat și a statului ca subiect al puterii și suveranității [146].

O nouă abordare a noțiunii de suveranitate a fost prezentată de filozoful și omul politic englez John Locke (1632-1704) care, în calitate de fundament al luptei cu manifestările despotismului în realizarea puterii de stat, a impus principiul suveranității poporului.

Argumentându-și concepția în lucrarea „*Two Treatises of Government*”, Locke releva faptul că, în baza drepturilor sale suverane, „poporul încredințează realizarea puterii în stat adunării legislative, pe care însuși poporul o alege. În urma acestei delegări, poporul nu-și pierde calitatea de suveran. În caz de necesitate, poporul este în drept: a) să anuleze contractual social; b) să înlăture sau să răstoarne și/sau să modifice componența reprezentanților săi din cadrul puterii statului; c) să se răscoale” [104, p.125].

Noile idei au fost dezvoltate de filozoful francez Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), care a formulat în modul cel mai explicit teoria clasică a suveranității, bazată pe contractul social în celebra sa lucrare „*Contractul social*”. Jean-Jacques Rousseau a calificat poporul ca deținător al suveranității, iar conducătorii statului – ca funcționari supuși care pot fi oricând revocați.

În concepția sa, Rousseau a ajuns la concluzia că, prin încheierea contractului social, se creează „*un corp moral și colectiv*”, „*o persoană publică*”, denumită „*stat*”, atunci când este pasivă, și „*suveran*”, când este activă, făcând o deosebire netă între voința comunității, voința generală și voința cetățenilor. Prin voință generală se concepe voința comunității ca atare, aceasta fiind anume suveranitatea [76, p.99].

Suveranitatea deci, fiind doar exercitarea voinței generale, nu poate fi înstrăinată nicicând. Suveranul, care este o ființă colectivă, nu poate fi reprezentat decât prin el însuși. Puterea se poate transmite, nu și voința. Astfel, Jean-Jacques Rousseau explica caracterul

inalienabil al suveranității. Mai mult ca atât, acesta a constatat faptul că aceleași cauze care îi conferă suveranității caracterul inalienabil o fac și indivizibilă, pentru că voința poporului este sau nu generală.

Suplimentar, Rousseau făcea o distincție clară între voința generală (voința comunității) și cea individuală a cetățenilor, cea generală fiind însăși suveranitatea care nu poate avea interese contrare, doar cetățenii particulari posedând avantaje contrare [76].

Împărtășind conceptul potrivit căruia suveranitatea aparține poporului, juristul și filozoful francez Charles Montesquieu (1689-1755) include în circuitul științific și politic categoria de „națiune”, atașând-o la noțiunea „suveranitate”, astfel generând o nouă concepție, și anume „suveranitatea națională” [56, p.11].

În schimb, Thomas Jefferson (1743-1826), filozof și politician, chiar dacă nu utiliza termenul de „suveranitate a poporului”, a redat detaliat conținutul acestui concept, precizând că „guvernele sunt stabilite de oameni pentru a le garanta aceste drepturi naturale și inalienabile și justa lor putere emană din consimțământul celor guvernați. Ori de câte ori forma de guvernământ devine dăunătoare acestui scop, poporul are dreptul de a o schimba sau de a o aboli și a stabili un nou guvernământ, pe care să-l fondeze pe principii și să-l organizeze în formele care îi par cele mai potrivite pentru a-i conferi siguranță și fericire” [121, p.500-501]. La acest capitol Jean-Jacques Rousseau statua că „nu există în stat nicio lege fundamentală care să nu poată fi revocată, inclusiv însuși pactul social; căci dacă toți cetățenii s-ar aduna pentru ca de comun acord să rupă acest pact, nimeni nu s-ar mai putea îndoii de faptul că el a fost rupt în mod foarte legitim” [76, p. 93].

În lucrarea „Lecții de filosofie juridică”, Giorgio del Vecchio, filozof italian, profesor de drept, susținea: „conceptul de suveranitate e corelativ cu conceptul de stat. Un stat nu e atare, sau cel puțin nu e perfect atare, dacă îi lipsește suveranitatea. Așa-zisele state semi-suverane, state sub protectorat sau state vasale, reprezintă figuri imperfecte de stat.” [19, p.278].

În aceeași ordine de idei, în lucrarea „Suveranitate”, istoricul Francis Harry Hinsley susține: „conceptul de suveranitate nu poate fi găsit în societăți în care nu există stat. Departe de a apărea într-o comunitate concomitent cu formele statului, conceptul de suveranitate nu va apărea decât doar după ce va fi avut loc un proces de integrare sau reconciliere între stat și comunitate. Pe de altă parte, el se va strădui să iasă la suprafață oriunde și oricând acest proces va fi ajuns într-un anumit stadiu de progres. Și apoi, odată ce conceptul apare în

societate, dezvoltarea sa de mai departe va fi definitiv legată de schimbările din cadrul relațiilor dintre societate și guvernare.” [41, p.17].

În lucrarea științifică „Missed Meanings: The language of sovereignty in the Treaty debate”, profesorul L. Strelein definește suveranitatea ca fiind „unica autoritate supremă și supraveghetoare în stat” [109, p.13].

În monografia „Late Sovereignty in the European Union”, N. Walker califică suveranitatea ca fiind „revendicarea exclusivă a puterii supreme” [110, p.6-8]. În studiul științific „Sovereignty and differentiated integration in the European Union”, acesta face o delimitare între concepția politică și cea juridică a suveranității, specificând: suveranitatea politică reprezintă „o măsură a capacității elitei guvernamentale de a comanda, sau în varianta ei populară, a capacității comunității majoritare de a se asigura că interesele acesteia” sunt garantate [111, p.357].

Ian Brownlie, în „Principles of Public International Law”, afirmă: „competența statelor ce se referă la teritoriul lor este de obicei descrisă în termeni de suveranitate și jurisdicție (...) Corolarul natural al drepturilor statelor, cazul tipic de competență legală, este descris în general ca „suveranitate”; drepturile particulare sau acumulările de drepturi sunt desemnate prin termenul de „jurisdicție”. În sens concis, suveranitatea este prescurtarea legală pentru un anumit tip de personalitate juridică, aceea a statalității”. Acesta mai adaugă că „suveranitatea este doctrina constituțională de bază a dreptului popoarelor” [93, p.90].

În opinia juristului Carl Schmitt, exprimată în lucrarea „Political Theology”, „suveran este cel care decide asupra excepției” [108, p.5]. Astfel, conform afirmației expuse, deținătorul suveranității este cel care instituie și determină o ordine legală, și tot acest deținător poate să suspende sau să anuleze ordinea deja stabilită.

Politologul și juristul american Hans Morgenthau, în „Politica între Națiuni”, susține că suveranitatea reprezintă „autoritatea legală supremă a națiunii de a decide și a impune legea pe un anumit teritoriu și, prin urmare, independență față de autoritatea oricărei alte națiuni și egalitate în fața dreptului internațional” [57, p.305].

Politologul R. K. Ashley consideră, în studiul său „Untying the Sovereign State: A Double Reading of the Anarchy Problematique”, că suveranitatea constituie „o identitate rațională; o prezență omogenă și continuă ordonată ierarhic, care are un centru unic de decizie ce guvernează un „sine” coerent al statului, și care se demarchează de și se constituie în opoziție cu un domeniu extern al diferenței și schimbării.” [91, p.230].

În lucrarea sa „Power, the State, and Sovereignty: Essays on International Relations”, St. Krasner definește suveranitatea ca „o ordine politică bazată pe control teritorial.” [99, p.92].

În doctrina rusă, suveranitatea este determinată de M. Marcenko, în lucrarea „Теория государства и права”, ca o supremație a statului în interiorul țării și independența pe plan internațional [155, p. 58]. Tot M. Marcenko, în lucrarea „Государство и право в условиях глобализации”, menționează faptul că suveranitatea „având un caracter general, reprezintă o expresie abstractă a esenței statului și de aceea aparține categoriei fundamentale care își subordonează celelalte categorii și înțelegeri statale.” [154, p.66].

Juristul și profesorul de drept D. Levin, în lucrarea sa „Основные проблемы современного права”, susține că „suveranitatea constituie elementul politico-juridic necesar al statului, care este caracteristic statelor din toate timpurile.” [153, p.200].

Există și alte interpretări care, în mare parte, coincid cu aceste definiții. De exemplu, S. Cernicenکو, în lucrarea „Теория международного права”, definește suveranitatea drept „supremația statului în limita propriilor frontiere și independența lui în cadrul relațiilor internaționale” [163, p.151]. Politologul R. Muhaev accentuează că „suveranitatea puterii de stat se exprimă în supremația și independența acesteia de orice alte puteri din cadrul statului sau în raport cu alte state” [158, p.202].

Printre primii autori români, care abordează definiția de suveranitate prin cele două dimensiuni: supremația și independența, a fost Nistor Prisca. Formula expusă în cursul din 1966 (Drept constituțional, Universitatea București, vol. I, 1966, pag. 153) a intrat ulterior în fondul comun de idei al doctrinei române [45, p.146].

Autorii D. Ciobanu și V. Duculescu, în tratatul „Drept constituțional român”, explică suveranitatea ca fiind „atât puterea statului de a comanda indivizii care intră în compunerea populației sale (ca și străinii, care intră pe teritoriul său, cu excepția acelor care beneficiază de privilegii și imunități diplomatice sau consulare), cât și puterea de a exclude, de la o astfel de comandă, orice altă putere din afara granițelor sale.” [10, p.18].

În viziunea profesorului I. Deleanu, exprimată în lucrarea „Drept constituțional și instituții politice”, suveranitatea reprezintă acea calitate a puterii de stat, în temeiul căreia această putere are vocația de a adopta orice decizie politică, juridică, militară, economică ș.a., în toate treburile interne și externe, fără nicio imixtiune din partea altei puteri [20, p.54]. Suplimentar, în monografia „Instituții și proceduri constituționale”, acesta subliniază că

„suveranitatea nu este un cuvânt magic, o forță ocultă și miraculoasă; ea exprimă dreptul statului de a-și decide sieși. Suveranitatea nu poate fi însă niciun pretext de arbitrar, de voluntarism, de aroganță sau de autoconsolare.” [21, p.378].

Cr. Ionescu, în lucrarea „Drept constituțional și instituții politice”, opinează că suveranitatea presupune „datoria statului de a exercita pe teritoriul său și față de întreaga populație prerogativele sale de putere suverană, pentru a menține ordinea, a apăra comunitatea respectivă față de agresiuni etc., deținând puterea de a controla, de a comanda și a sancționa în mod suveran.” [43, p.58].

În studiul „Drept constituțional și instituții politice”, Ioan Muraru și Elena Simina Tănăsescu menționează faptul că „termenul de suveranitate este plurisemantic, expunând trei sensuri ale acestuia. Primul sens desemnează caracterul suprem al unei puteri pe deplin independente, o trăsătură a puterii de stat. Al doilea sens se referă la ansamblul competențelor caracteristice statului, fiind în fapt sinonim cu însuși conceptul de putere de stat, iar al treilea sens caracterizează poziția pe care o ocupă în ansamblul organelor statului titularul puterii statale și identifică suveranitatea cu competența organului respectiv”. Totodată, autorii definesc suveranitatea ca o „trăsătură generală a puterii de stat, este supremația și independența puterii în exprimarea și realizarea voinței guvernanților ca voință obligatorie pentru întreaga societate” [60].

Un aport considerabil în doctrina națională la interpretarea noțiunii de suveranitate l-a avut V. Popa care, în lucrarea „Drept constituțional și instituții politice”, a determinat suveranitatea ca „o calitate a puterii de stat de a fi supremă în raport cu orice altă putere socială existentă în limitele sale teritoriale și independentă față de puterea oricărui alt stat sau organism internațional, calitate exprimată în a-și stabili liber, fără nicio imixtiune, scopul activităților sale pe plan intern și extern, sarcinile fundamentale și mijloacele necesare pentru realizarea lor” [67, p.26].

Al. Arseni, în monografia „Suveranitatea națională – de la construcție teoretică la realizare practică”, consideră că „suveranitatea de stat, care își are legitimitatea în suveranitatea națională, reprezintă acea proprietate a puterii de stat de a fi supremă în raport cu alte puteri sociale existente în stat și independentă de puterea oricărui alt stat sau organism (organisme) internațional în limitele principiilor și normelor internaționale unanim recunoscute” [4, p.29].

În aceeași ordine de idei, Ion Guceac, în manualul „Curs elementar de drept constituțional”, exprimă opinia, conform căreia suveranitatea poate fi interpretată ca „o calitate a puterii de stat de a fi supremă pe teritoriul statului și independentă față de orice stat sau organism internațional, caracteristică exprimată în dreptul statului de a-și rezolva liber treburile interne și externe, cu condiția respectării drepturilor corespunzătoare ale altor state și a normelor de drept internațional” [38, p.83].

T. Cârnaț, în manualul „Drept constituțional”, menționează că suveranitatea „este dreptul statului de a conduce societatea, de a stabili raporturi cu alte state” [9, p. 48].

În manualul „Teoria generală a dreptului și statului”, B. Negru și A. Negru precizează că „suveranitatea națională constă în dreptul poporului de a hotărî necondiționat în privința intereselor sale și de a le promova și realiza în mod nestingherit” [63, p.89].

O definiție mai amplă este oferită de D. C. Grama în lucrarea „Probleme ale edificării statului de drept în Republica Moldova”, conform căruia „suveranitatea reprezintă un atribut, un element fundamental și inalienabil al statului, deținut în calitate de titular suprem de către întreg poporul țării, care deleghează exercitarea ei organelor supreme ale puterii de stat în scopul adoptării legilor, actelor normative, actelor de aplicare a dreptului, obligatorii pentru cetățeni, instituții și organizații interne; dirijării eficiente a dezvoltării social-politice, economice, culturale; menținerii ordinii publice; întrebuințării legitime a forței de constrângere față de cei care încalcă dispozițiile legislației în vigoare; protejării integrității teritoriale și a independenței politice; întreținerii relațiilor reciproc avantajoase și cooperării cu alte țări; participării în activitatea organizațiilor internaționale și regionale; asigurării pentru locuitori a unui nivel decent de trai” [29, p.204].

În lucrarea științifică „Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept”, Gh. Costachi și P. Hlipcă dezaprobă ideea ca suveranitatea să fie confundată cu categoria „putere politică”, dat fiind faptul că aceasta, prin esență, constituie un atribut al puterii. De asemenea, se consideră inadmisibilă și sinonimia dintre „putere de stat” și „suveranitate”, deoarece se produce o confuzie între atributele puterii de stat – suveranitatea cu însuși purtătorul atributului [15].

În articolul științific „Conceptul și conținutul suveranității”, V. Pușcaș concluzionează: „conceptul de suveranitate a fost definit în nenumărate moduri, încadrat în diferite contexte de filosofi, juriști, iar ideea de bază rămâne mereu aceeași, și anume că suveranitatea unui stat îmbină două elemente inseparabile: supremația puterii în interiorul

statului și independența statului în raport cu alte puteri... Suveranitatea reprezintă autoritatea supremă cu care este înzestrat statul de către popor prin formele democratice constituționale și, în calitate de putere supremă a statului, implică competența exclusivă a acestuia asupra teritoriului național și independența sa față de orice altă putere pe plan extern” [73, p.4-5].

Cu toate că autorii definițiilor consacrate suveranității în mare parte împărtășesc opinii similare, noțiunea în cauză continuă să fie una dintre cele mai discutabile în științele politico-juridice. În acest sens, dorim să contribuim personal la dezvoltarea conceptuală a noțiunii de suveranitate, considerând că aceasta reprezintă o calitate supremă a statului atribuită de către titularul ei – poporul, în vederea exercitării autorității depline atât pe plan intern, cât și pe plan extern, calitate ce implică inclusiv dreptul statului de a delega o parte din suveranitate către organisme regionale și internaționale doar în condițiile impuse de Constituție și în interesul exclusiv al poporului.

Conform lui Al. Arseni, doctrina politică și cea juridică în evoluție au „pus în circuit” trei concepții privitoare la suveranitate: a) suveranitatea de stat; b) suveranitatea poporului; c) suveranitatea națională [4, p.16].

Totodată, Stephen D. Krasner identifică chiar patru sensuri ale noțiunii de suveranitate:

- suveranitatea internă, care se referă la organizarea autorității publice în interiorul unui stat și la nivelul controlului efectiv exercitat de cei care dețin autoritatea;
- suveranitatea interdependenței, care vizează organizarea autorității publice de a controla mișcările transfrontaliere (reglementarea circulației informației, ideilor, bunurilor, populației, poluării sau capitalului dincolo de granițele sale);
- suveranitatea legală internațională, care presupune recunoașterea reciprocă a statelor ori a altor entități;
- suveranitatea westfalică, care admite excluderea actorilor externi de la configurările autorității interne [100, p.5].

După cum susține V. Pușcaș, în doctrina constituțională contemporană, conținutul suveranității pe plan intern se caracterizează prin următoarele trăsături generale:

„- caracterul original și plenar se manifestă prin faptul că suveranitatea este exercitată și emană direct de la popor și nu poate fi atribuită altor puteri din afara țării. Prerogativele suveranității sunt plenare, deoarece cuprind toate domeniile de activitate a societății organizate în stat: politic, economic, cultural, social, intern, extern etc.

- caracterul unic al suveranității constă în inexistența unei alte puteri de aceeași natură, care să o concureze. Dacă suveranitatea poporului este unică, rezultă că și suveranitatea statului este esențialmente unică, ceea ce nu exclude divizarea și exercitarea separată a funcțiilor statului.

- caracterul indivizibilității relevă faptul că suveranitatea, fiind unitară, nu poate fi divizată în cote-părți aparținând unor titulari diferiți.

- caracterul inalienabil pune în evidență că națiunea nu își poate abandona, ceda, împrumuta sau înstrăina definitiv și irevocabil suveranitatea, fie a unui stat sau grup de persoane, fie a unor organizații internaționale.

- caracterul imprescriptibil reține că suveranitatea există atâta timp, cât există titularul ei: poporul sau națiunea respectivă.

- caracterul deplinătății exprimă faptul că suveranitatea nu poate fi îngădită, limitată arbitrar de o putere internă sau externă. Teritoriul unui stat poate fi supus doar unei singure suveranități depline.” [73, p.6].

La rândul său, S. Krasner face o importantă distincție între autoritate și control, elemente care sunt identificate în cele patru semnificații ale suveranității, explicând și raportul dintre ele. Autoritatea implică un drept reciproc recunoscut actorilor în relațiile dintre ei (stat și societate; stat și alt stat; stat și sistem internațional) care le permite să se angajeze în diferite activități. Dacă respectivul actor dă dovadă de o autoritate eficientă, forța sau constrângerea nu va fi niciodată exercitată. Totodată, controlul poate fi realizat simplu, prin utilizarea forței brute, fără a exista o recunoaștere reciprocă a autorității. Pierderea controlului de către actorul interesat (de regulă statul) pentru o anumită perioadă de timp poate conduce la eșecul autorității (cazul puterii sovietice în 1991), în schimb exercitarea eficientă a controlului poate genera noi sisteme de autoritate [100, p.10].

Totuși, în virtutea întrebuirii frecvente a termenului „suveranitate” și a aplicării lui extinse, care uneori depășește cadrul perceperii ce a fost constituit deja, cele mai importante persistă în prezent, ca și anterior, alături de „suveranitate de stat”, „suveranitatea poporului” și „suveranitatea națională”. În doctrina dreptului constituțional, G. Vrabie și M. Balan menționează faptul că noțiunea de suveranitate „este utilizată rând de rând în legătură cu statul, cu națiunea și cu poporul, fără a ni se oferi criteriul de delimitare a lor...” [87, p.13].

Pentru o percepere deplină și, totodată, distinctă a noțiunii de suveranitate, considerăm utilă analiza noțiunilor de: independență, egalitate, unanimitate, care sunt considerate uneori sinonime ale acesteia în literatura de specialitate.

Independență este noțiunea ce semnifică „aspectul particular al autorității supreme a națiunii care constă în excluderea autorității oricărei altei națiuni” [57, p.334].

Independența este o situație a unui stat sau a unui popor care se bucură de suveranitate națională, stare de neatârnamare și drept de a rezolva liber (cu respectarea drepturilor altor state și a principiilor dreptului internațional) problemele sale interne și externe, fără amestec din afară [22].

Savantul francez P. M. Dupuy consideră că „independența este o condiție și, în același timp, un criteriu al suveranității” [119, p. 21].

În viziunea prof. G. Vrabie, independența este cea trăsătură a puterii de stat „potrivit căreia statul își stabilește singur, liber și după propria sa apreciere, fără niciun amestec al vreunui alt stat sau organizație mondială, politica sa internă sau externă” [86, p. 72].

Într-o accepțiune asemănătoare, I. Deleanu menționează că independența desemnează „dreptul deplin, exclusiv și nelimitat, decât prin forța normelor și principiilor internaționale, al fiecărui stat de a decide în toate problemele interne și externe după libera sa apreciere și potrivit cu interesele proprii, fără imixtiunea sau constrângerea exercitată de o altă putere statală sau suprastatală” [21, p. 40-41].

Michel Debre și Jean-Louis Debre subliniază faptul că „independența națională reprezintă un drept al popoarelor cu valoare permanentă, de care depinde progresul și evoluția ascendentă a acestora, ceea ce demonstrează necesitatea unei atitudini ferme, de respingere a oricărei forme de imixtiune în problemele de politică internă sau externă a unei națiuni, de influențare a opțiunilor și deciziilor sale suverane” [116, p.26].

În opinia lui H. J. Morgenthau, independența semnifică „aspectul particular al autorității supreme a națiunii care constă în excluderea autorității oricărei altei națiuni. Afirmarea că națiunea este autoritatea supremă – adică suverană asupra unui anumit teritoriu – implică logic faptul că ea este independentă și că nu există vreo altă autoritate deasupra ei. În consecință, fiecare națiune este liberă să-și administreze afacerile interne și externe conform voinței sale. Națiunea are dreptul de a adopta orice constituție o mulțumește, de a promulga orice fel de legi, indiferent de efectul lor asupra propriilor cetățeni, și să aleagă orice sistem de conducere. Este liberă să aibă orice fel de instituție militară consideră că este

necesară pentru scopurile politicii sale externe – pe care, la rândul ei, este liberă să o stabilească așa cum crede de cuviință.” [57, p.335].

N. Osmochescu și V. Gamurari consemnează că „independența de stat este cea care confirmă suveranitatea” [65, p.53].

Potrivit lui I. Deleanu, sintagma „suveran și independent” indiscutabil este pleonastică. „Adunările Constituante care au optat pentru această sintagmă, chiar cu riscul unui pleonasm, au făcut-o pentru că, în ambianța contemporană, s-a dovedit că unele state, deși s-au bucurat – într-o oarecare măsură – de prerogative suverane, ele au fost lipsite complet sau aproape complet de independență, refuzându-li-se, uneori violent, dreptul de a se desprinde din federație. Astfel, prevalând actualitatea interesului politic față de cel formal, juridic și lingvistic.” [21, p.376].

În acest sens, D. C. Grama exemplifică cazul republicilor unionale din cadrul fostei URSS, care, potrivit Constituțiilor din 1924 (art. 3), 1936 (art. 15), 1977 (art. 76), erau definite ca state sovietice socialiste suverane. Republicilor din cadrul URSS li se permiteau formarea organelor legislative și executive proprii, elaborarea și adoptarea constituțiilor și a altor acte normative, formarea diverselor unități administrativ-teritoriale, stabilirea relațiilor cu alte state etc. [29, p. 202], dar cu toate acestea nu erau independente.

De asemenea, conform Acordului privind delimitarea competențelor dintre organele puterii de stat ale Federației Ruse și organele puterii de stat ale Republicii Tatarstan [206], precum și Constituției Republicii Tatarstan [172] conțin prevederi prin care se recunoaște și se declară doar suveranitatea statului, nu și independența acestuia.

Prin urmare, susține I. Deleanu, „suveranitatea implică conjugarea a două componente esențiale: supremația puterii de stat și independența acestei puteri. Altfel spus, suveranitatea este „interioară” și „exterioară” sau, în fine, ne putem referi la „suveranitate între state” și „suveranitatea statului”. Aceste componente sunt inseparabile și ele se condiționează reciproc. Supremația puterii sau „suveranitatea în stat” exprimă dreptul puterii de stat de a decide, fără niciun fel de îngrădire din partea altor puteri sociale, în toate problemele economico-sociale, politice și juridice. Independența puterii exprimă plenitudinea și necondiționarea aceluiași prerogative pe plan extern.” [21, p.376].

Unii doctrinari, printre care și Popa V. N., încearcă să delimiteze suveranitatea statului de independența acestuia, susținând că „independența este o condiție și, în același timp, un criteriu al suveranității. Într-un context mai larg, elementele-cheie ale suveranității

includ, pe lângă independență și autonomie, personalitatea internațională, autoritatea, integritatea și inviolabilitatea teritorială. În timp ce termenul „independență” este utilizat pentru a descrie un aspect al suveranității, la rândul său, suveranitatea, odată recunoscută unui stat, devine și este un garant al independenței lui” [70, p.5].

Deși, în viziunea lui V. Pușcaș, între suveranitate și independență se evidențiază particularități individuale, totuși între ele există o legătură incontestabilă, deoarece se determină și se completează reciproc, sunt indispensabile statului și nu pot fi separate una de alta. Suveranitatea și independența sunt cerințe de bază ale statalității. Conform lui V. Pușcaș, în teorie, suveranitatea este asemuită cu independența. „Independența, ca un element al suveranității, se referă la latura externă, prin care statul duce o politică externă pe care și-o stabilește fără să depindă de un alt stat sau altă putere internațională.” [73, p.5]

În acest sens, R. Miga-Beșteliu susține că „abordarea, prin prisma dreptului internațional, a solicitat și o identificare a suveranității cu independența” [53]. O speță a Curții Permanente de Arbitraj consfințea chiar această similitudine: „Suveranitatea în relațiile dintre state înseamnă independență. Independența în legătură cu un teritoriu este dreptul de a exercita asupra acestuia funcțiile statului, cu excluderea (drepturilor) oricărui alt stat” [11, p.31]. Pornind de la independență ca condiție a suveranității, aceasta din urmă, odată recunoscută, devenea garant al celei dintâi [53, p.85]. Recunoașterea calității de stat independent și suveran avea loc numai la întrunirea cumulativă a trei condiții constitutive: entitatea să aibă teritoriu, populație și guvern. Trebuie remarcată aici și preeminența politicului, care declanșa procedurile juridice de recunoaștere a unui nou stat, instrumentul fiind deseori folosit discreționar de monarhii sau guvernele unor țări europene [61, p.36].

În opinia noastră, independența este calitatea ce asigură statului inviolabilitatea față de imixtiunea altor state, organizații internaționale, regionale în treburile interne, precum și drepturi egale în contextul cooperării pe plan extern.

Egalitatea este considerată un sinonim al suveranității, indicând „un aspect particular al acesteia”. În virtutea egalității, „nicio națiune nu are dreptul, în absența unor obligații contrare rezultate din tratat, să spună altei națiuni ce legi ar trebui să promulge și să aplice sau ... să le promulge și să le aplice pe teritoriul celei de-a doua” [57, p.335].

Statul care întrunește elemente esențiale, are dreptul la recunoașterea și garantarea personalității sale și dreptul de a participa pe deplin la viața internațională pe poziție de egalitate cu celelalte state [34, p.172].

Printre cele mai importante acte internaționale, ce determină natura juridică a principiului egalității suverane a statelor, trebuie menționată Declarația privind principiile ce guvernează relațiile dintre statele participante la Conferința pentru securitate și cooperare în Europa, adoptată în 1975 la Helsinki. Acest document a fost semnat de liderii a treizeci și trei de state europene, de SUA și Canada. Conținutul principiului egalității suverane a statelor, expus în Actul Final de la Helsinki, a fost următorul: „Statele membre vor respecta egalitatea suverană a oricărui stat, inclusiv drepturile ce reies din suveranitate, printre care dreptul fiecărui stat la egalitate *de jure*, la integritate teritorială, la independență politică. Statele vor respecta dreptul fiecăruia din ele la libera alegere a sistemului politic, economic, social și cultural. Statele recunosc dreptul la elaborarea legislației și a regulamentelor proprii” [65, p.20].

Principiul egalității suverane a statelor are un conținut complex, caracterizându-se prin raportul celor două principii formulate în dreptul internațional – suveranitate și egalitate. Conceptul „egalitatea suverană a statelor” stabilește egalitatea *de jure* a statelor și independența lor [27, p.20].

Suveranitatea aparține statului. Suveranitatea de stat servește drept fundament pentru principalele drepturi și obligații ale statelor în cadrul relațiilor internaționale. Principalul drept, ce reiese din suveranitatea de stat, este dreptul statului la recunoașterea *de jure* a egalității sale în raport cu alte state. Altfel vorbind, statele sunt egale din punct de vedere juridic, deoarece sunt suverane și nu viceversa. În cadrul dreptului internațional, toate statele se bucură de aceleași drepturi și au aceleași obligații. Totuși aceasta nu prevede o egalitate totală a tuturor drepturilor și obligațiilor. În baza acordurilor internaționale, statele dobândesc diferite drepturi și își asumă diferite obligații. Egalitatea suverană prevede egalitatea statelor în anumite drepturi și obligații, și anume în acele drepturi și obligații pe care statele și le asumă în baza exercitării capacității lor de subiect de drept internațional [140, p.21-23].

În literatura de specialitate, mult timp a fost susținută teoria juristului francez P. Fauchille, care, punând accentul pe inegalitatea *de facto* a statelor, declara: „Aceasta înseamnă, în primul rând, că statele, fiind egale din punctul de vedere al posesiunii de drepturi, nu sunt egale din punctul de vedere al exercitării acestor drepturi. Statele, puterea, dimensiunile și resursele cărora sunt neesențiale, fiind totalmente suverane și independente,

în realitate nu pot să se bucure de drepturile lor în egală măsură ca statele puternice” [65, p.24].

Unanimitatea este o regulă fundamentală care derivă din principiul egalității, care este responsabilă pentru descentralizarea puterii legislative. Din perspectiva unanimității, „toate națiunile sunt egale, indiferent de mărimea, populația și puterea lor” [57, p.334-336].

Regula unanimității oferă fiecărei națiuni, participante la deliberări, dreptul de a se decide, dacă dorește, să se oblige prin decizia respectivă. În cadrul unei conferințe internaționale, la care sunt elaborate și adoptate reguli pentru comunitatea internațională, votul statului Malta contează la fel de mult ca și cel al Germaniei.

În baza analizei cercetărilor științifice ale savanților referitoare la ceea ce este în esență suveranitatea, în continuare vom elucida succint ceea ce nu reprezintă suveranitatea, identificând confuziile referitoare la acest concept.

Astfel, indiferent de modul în care este interpretată suveranitatea, Hans. J. Morgenthau susținea că aceasta nu înseamnă:

„- libertate față de constrângerea juridică.

Cantitatea de obligații juridice, prin care națiunea își limitează libertatea de acțiune, nu afectează suveranitatea sa. Argumentul, conform căruia un anumit tratat ar impune asupra unei națiuni obligații atât de împovărătoare încât să-i distrugă suveranitatea, este, prin urmare, lipsit de sens. Numărul de constrângeri juridice nu afectează suveranitatea, ci calitatea acestora. O națiune poate lua asupra sa orice cantitate de constrângeri juridice și să rămână suverană, condiția fiind ca acele constrângeri să nu-i afecteze calitatea de autoritate supremă în promulgarea și aplicarea legilor. Însă o singură stipulare legală care ar afecta acea autoritate este suficientă prin definiție pentru a extermina suveranitatea națiunii.

- libertatea față de reglementarea de către dreptul internațional a tuturor acelor chestiuni care sunt lăsate în mod tradițional la discreția națiunilor.

Astfel, ar fi greșit să afirmăm, de exemplu, că reglementarea internațională a politicilor națiunilor privind imigrarea ar fi incompatibilă cu suveranitatea lor. Acest fapt ar fi adevărat doar pentru reglementările internaționale față de care națiunile interesate nu au consimțit anterior.

- egalitate de drepturi și obligații între state pe plan internațional.

Inegalitățile în aceste privințe pot fi în concordanță cu suveranitatea. Tratatul de pace impun frecvent dezavantaje majore pentru învinși referitor la mărimea și calitatea instituției

militare, la arme, la fortificații, la reparații, la politici economice și conducerea afacerilor externe în general. Națiunea înfrântă nu este, prin aceasta, privată de suveranitatea sa. Germania, Austria, Ungaria și Bulgaria au rămas state suverane în virtutea obligațiilor juridice unilaterale cu care le-au împovărat tratatele de pace din 1919 (Tratatul de la Versailles din 28 iunie 1919, Tratatul de la Saint Germain din 10 septembrie 1919).

Aceleași tratate de pace au scos în evidență alte națiuni precum Polonia, România, prin stipularea de obligații speciale privind tratamentul anumitor minorități naționale și religioase dintre proprii cetățeni. România, Bulgaria, Muntenegru și Serbia au fost supuse unor asemenea obligații internaționale chiar de tratatul care le recunoștea, în 1878, dreptul de națiuni suverane (Tratatul de la Berlin din 1878).

În mod frecvent, națiunile, trebuind să se supună unor obligații juridice față de care alte națiuni erau libere, au invocat principiul suveranității și egalității cu scopul de a-și justifica cererile pentru neglijarea acelor sarcini juridice. Subiectul în aceste cazuri a fost întotdeauna revizuirea tratatelor, nu suveranitatea.

- independența reală în chestiuni politice, militare, economice sau tehnologice.

Independența reală a națiunilor în acele privințe și dependența reală politică, militară și economică a anumitor națiuni față de altele pot face dificil sau imposibil pentru unele națiuni să-și urmeze în mod independent politicile interne și externe, dar nu le afectează în mod normal autoritatea supremă de a promulga și a aplica legea pe propriile teritorii – adică suveranitatea. Ele pot fi inapte, din cauza condițiilor predominante existente, să promulge și să aplice tipurile de legi pe care le-ar dori și pe care națiunile mai influente le pot promulga și aplica. Însă autoritatea de a promulga și a aplica legile pe care le vor nu este abrogată în felul acesta. Inegalitatea reală a națiunilor și dependența uneia de cealaltă nu au nicio relevanță pentru statutul juridic, numit suveranitate.” [57, p.336-337].

De asemenea, analizând elementele constitutive ale statului, I. Deleanu precizează că „uneori, pentru a se desemna «autoritatea politică» a statului, s-a întrebuițat termenul de «suveranitate».” O asemenea utilizare, remarcă autorul, „poate crea o confuzie, din moment ce numeroase constituții și documente internaționale nu echivalează noțiunea de «suveranitate» cu cea de «putere de stat» sau cu «autoritatea politică». De asemenea, considerarea și utilizarea acestor termeni drept sinonime pot reprezenta un alt risc, deoarece, adeseori, noțiunea de «suveranitate» este practică pentru a sublinia o anumită calitate a «puterii de stat», anume aceea de a fi supremă.” Indiferent de accepțiunile atribuite

suveranității, I. Deleanu consideră că suveranitatea nu este însăși autoritatea politică, ci unul dintre atributele acesteia sau ale puterii de stat [21, p.371].

Suntem solidari cu M. Cr. Verga care susține că „cei care sunt preocupați de problema suveranității au o misiune dificilă, agravată și de faptul că în societatea contemporană se fac presiuni în sensul restrângerii suveranității” [84, p.242].

Printre fenomenele ce cauzează aceste restricții, M. Cr. Verga menționează:

„- constituirea de spații economice integrate, care implică și crearea de uniuni politice dispunând de instituții supranaționale, ceea ce presupune renunțarea la unele prerogative ale suveranității;

- progresul tehnic, cum ar fi sateliții artificiali, ca urmare statele pierzând controlul exclusiv asupra informației privind securitatea națională sau resursele naturale proprii;

- ingerința umanitară în treburile interne ale unui stat, inclusiv intervenția militară din „motive umanitare” [84, p.242].

1.2. Abordarea suveranității și independenței în cadrul Uniunii Europene

Este imposibil și chiar inacceptabil de a analiza instituția suveranității și independenței în cadrul UE fără a cunoaște atitudinea și opiniile vociferate în statele membre referitoare la acest subiect. În cele din urmă, suveranitatea și independența statelor sunt determinate de către acestea, pentru orice schimbare fiind necesară exprimarea unui acord comun. UE este o instituție care există datorită voinței statelor membre. Prin urmare, condițiile sunt stabilite de către statele membre, și nicidecum viceversa.

Controversele în jurul noțiunii de suveranitate, aplicate raportului state membre–UE, se datorează în mare parte utilizării simultane a unor definiții diferite ale suveranității. Simplificând multitudinea de sensuri ale cuvântului suveranitate, cele două definiții principale utilizate în doctrină, care se află în raport conflictual, sunt: suveranitatea în sensul politico-economic, concepută ca influență, puterea de a obține din partea altor state sau actori internaționali un rezultat, o acțiune dorită, și suveranitatea ca suveranitate formală, în sens juridic [61, p.3].

Referindu-ne la raporturile statelor pe arena internațională, în special la statele membre ale UE, trebuie să conștientizăm că, pe plan internațional, suveranitatea statului nu poate fi absolută.

În relațiile internaționale, suveranitatea înseamnă independență. Totodată, „suveranitatea este izvorul competențelor statului care decurg din dreptul internațional. Dar aceste competențe nu sunt nelimitate, limitele ei nu țin de voința statului, ci decurg din necesitățile impuse de coexistența statelor în calitate de subiecte de drept internațional. Prin urmare, din epoca în care statele sunt sortite coexistenței, nu există suveranitate nelimitată, absolută” [25, p.123].

Fondatorii construcției europene au avut o atitudine ambiguă față de conceptul de suveranitate, care a pornit de la dorința comună de a depăși conflictele pe continentul european prin crearea unei dependențe economice între state.

După Războiul de Treizeci de Ani care a dominat Europa, tema suveranității a continuat să provoace dispute, neînțelegeri și chiar războaie, fiind ulterior subiect al convențiilor și medierilor internaționale. În prezent este dificil a oferi noi tipare suveranității statelor sau noi interpretări termenilor de suveranitate și independență. Această misiune devine și mai dificilă când se încearcă identificarea naturii acestor calități în contextul structurii UE, având în vedere că suveranitatea națională reprezintă un element fundamental ale statelor membre, diferențele conceptuale datorându-se evenimentelor istorice care au modificat rolul statului pe plan intern.

Conform opiniilor exprimate de către D. Năstase și M. Mătieș, „întreaga istorie a construcției europene post '45 este inseparabil legată de transformările pe care le-a suferit concepția westfalică a suveranității. Pentru prima dată în istorie, state independente, suverane și democratice au purces la armonizarea economiilor lor și, ulterior, a obiectivelor politice, într-un efort pornit din dorința de reconstruire a Europei sfâșiata de conflicte, de asigurare a dezvoltării durabile și a faptului că războiul nu va mai fi posibil pe continent. Proiectul european, prezentat spre sfârșitul anilor '40, avea să ridice întrebarea dacă izolarea și luarea deciziilor de către state, fără a respecta interesele celorlalți, nu ar trebui abandonate în favoarea unei construcții viitoare bazate pe încredere, luarea deciziilor în comun și urmărirea unor interese superioare. Răspunsul ultimilor aproximativ 50 de ani este pe cât de ferm pe atât de concludent: UE a impus la nivel global un model de colaborare economico-politic încă neegalat” [61, p. 7].

Este necesar de menționat că, în cadrul statelor membre ale UE, există diferite accepțiuni asupra suveranității. În continuare ne vom referi la viziunile eurooptimiștilor și a euroscepticilor celor mai importante state membre ale UE.

Astfel, federaliștii francezi afirmă că, „pentru a susține o Europă federală, este necesară existența, deasupra suveranității, a unor principii morale superioare, ancorate în valorile europene transnaționale. Apoi, adaugă ei, Tratatul de la Maastricht fracționează suveranitatea și este constitutiv pentru o federație. În același timp, UE a devenit o parte a Constituției franceze, realitate marcată chiar de textul cu pricina. Din perspectivă diacronică, eurooptimiștii afirmă că, în istoria europeană, principiul naționalităților a exprimat întotdeauna teza, iar războaiele europene au constituit antiteza, de aceea, în prezent, nu există nicio altă soluție decât sinteza federală. Statele naționale puteau impune sacrificii în trecut, pentru că erau în măsură să asigure supraviețuirea” [61, p.32].

Jean-Claude Casanova, un alt reprezentant al federalismului francez, demolează unul dintre elementele de bază ale suveranității juridice - indivizibilitatea, susținând că „aceasta este problema centrală a federalismului, care trebuie să găsească o soluție contradicției create de fracționarea suveranității și coerența necesară normelor juridice, printr-o repartitie armonioasă și relativ stabilă a competențelor” [118].

Referindu-ne la argumentele eurosceptice franceze, vom analiza tezele politologului Phillippe Raynaud. În viziunea acestuia, Europa reprezintă un regim internațional interguvernamental. Indiferent că e vorba de UE sau de un stat membru, suveranitatea, în opinia acestuia, reprezintă „puterea de a decide pentru sine însuși în ultimă instanță și de a avea o ordine juridică internă cu o anumită coerență ... testul final al existenței suveranității fiind cine decide în situații excepționale”. Raynaud consideră că UE este corpul politic suveran, și nu statele membre, deoarece acțiunile Curții Europene trimit la o interpretare a rolului instituțiilor europene drept acela al organelor unui corp politic suveran în formare. Însă, având în vedere că Tratatul de la Maastricht conferă statelor dreptul de a se retrage, acest fapt denotă că, din punct de vedere juridic, statele rămân suverane [118].

Raynaud afirmă că interpretarea legalistă a suveranității a fost surpată și, în același timp, consideră că nu poate fi neglijată ambiguitatea creată de UE, cauzată de neclaritatea cu privire la ierarhia normelor juridice între statele membre și aceasta. Acesta își exprimă dezacordul cu poziția funcționalistă, potrivit căreia construcția europeană a creat ambiguitate prin evitarea problemei suveranității, mult prea complexă și gravă. Astfel, dacă „UE dorește să păstreze principiul diferenței, atunci ar trebui să se transforme într-o federație care aplică principiul separației și echilibrului puterilor. În comparație cu acest model ideal de federație, metodele actuale de construcție europeană sunt clandestine. Ele folosesc încrederea în

mecanismele economice ca atare și a puterii unui anumit număr de instanțe care practică un fel de mistică a construcției europene, privind națiunile cu extremă neîncredere” [118].

Referindu-se la potențiala existență a unui „corp politic european”, Raynaud menționează că „trebuie să existe o unitate minimă la bază și nu văd alta decât națiunea. Construcția ipotetică a unui corp politic european trece, pentru moment, prin slăbirea corpurilor politice pre-existente, fără să fim siguri că există altceva la capătul drumului”. Totodată, Raynaud susține că „relația națiune–UE e complicată de faptul că există mai multe concepții asupra națiunii. Polisemia acestui termen, care nu e dată doar de traducerile operate între limbile europene, este izvorul unor neînțelegeri care nu permit coagularea poporului european” [118].

În anul 2017, Franța, fiind cuprinsă de campania alegerilor prezidențiale, a constituit scena unor dezbateri dintre proeuropeni și eurosceptici în special în cel de-al doilea tur de scrutin, tabere prezentate de candidații la funcția de Președinte: Emmanuel Macron și Marine Le Pen. Candidata din partea Frontului Național, un partid anti-UE, anti-imigrare, Marine Le Pen, și-a concentrat discursurile de campanie pe suveranitatea națională și independența Franței. Ea a promovat ideea unui stat independent financiar, promițând inițierea unui referendum de ieșire din UE și din zona euro de către Franța.

Cu toate că reprezentanta Frontului Național nu a câștigat alegerile prezidențiale din 7 mai 2017, curentul euroscepticismului a avut ocazia să fie promovat de la o tribună electorală și faptul că Marine Le Pen a ajuns în turul doi demonstrează că ideea de a ieși din UE nu doar a apărut în mințile cetățenilor francezi, dar continuă să se răspândească.

De asemenea, este cunoscut că Marea Britanie a avut mereu o poziție aparte, „unică” în cadrul Uniunii care bănuim că a fost influențată de amplasarea insulară a acestei țări. Optimiștii britanici, adeseori identificați cu laburiștii, declară integrarea europeană drept „o salvare de la declin”, care „mărește influența Marii Britanii în lume”, rădăcina argumentației bazându-se în principal pe beneficiul globalizării. De aceea laburiștii (Neil Kinnock, Tony Blair, Jeremy Corbyn ș.a.) percep Uniunea ca pe o colaborare între actori în vederea administrării interdependențelor și atingerii creșterii economice [61, p.35].

Contrar interpretării federaliștilor germani, eurooptimiștii britanici concep UE ca o comunitate de state. În cadrul Marii Britanii, se evidențiază și o diferență între eurooptimiștii (Alan Johnson, Jeremy Corbyn, Neil Kinnock, Giampi Alhadeff, Ashley Fox

ș.a.) și euroscepticii britanici (Nigel Farage, Boris Johnson, Michael Gove, Liam Fox, Owen Paterson, Chris Grayling ș.a.), cei din urmă preferând să utilizeze noțiunea de asociație.

În consecință, Christopher Lord consideră că definiția suveranității, din punctul de vedere al atitudinii pro-integrare, este următoarea: „a) legalitatea deciziilor, b) autonomia sistemului național decizional față de influența externă și c) puterea de a obține rezultatele scontate. În condițiile în care economia mondială creează blocuri economice aflate în raport de interdependență asimetrică, este mai bine să reprezinti un centru care decide, decât să rămâi formal suveran, dar fără influență reală. În același timp, această linie de argumentare, moderat pro-europeană, ține la reafirmarea dreptului de veto național ca pe o precondiție a participării Marii Britanii la sistemul decizional european, acceptând, în paralel, realitatea unor fenomene cum ar fi socializarea transnațională și colaborarea de tip regim internațional.” [105, p.419-436].

În context, putem afirma cu certitudine că Regatul Unit al Marii Britanii a reprezentat dintotdeauna cel mai influent curent eurosceptic. Euroscepticii britanici își bazează argumentele pe conceptul că UE prezintă un pericol în raport cu societatea britanică, cu tradițiile acesteia, cu sistemul constituțional cutumiar. Uniunea Economică și Monetară, în opinia acestora, afectează conceptul de bază al suveranității, deci nu se susține aderarea la zona Euro. Ei declară că UEM presupune pe termen lung divizarea Europei prin crearea unui „club al oamenilor bogați”.

Mulți specialiști în domeniu consideră că discursul din 1988 al lui M. Thatcher la Colegiul Europei de la Bruges, în Regatul Unit al Marii Britanii, a generat o nouă mișcare – Grupul de la Bruges, care reprezintă o coaliție europeană a euroscepticilor. Triumful acestui curent s-a datorat campaniei „Brexit”, având loc după desfășurarea referendumului din 23 iunie 2016 în Regatul Unit, ca rezultat al căruia britanicii au decis că țara lor trebuie să se retragă din UE, care timp de 43 de ani a fost membru al blocului comunitar.

În opinia autorilor D. Năstase și M. Mătieș, „euroscepticii preferă să considere UE drept o „asociație de state”, orice altă formă fiind pentru ei un pericol ce poate duce către formarea unui superstat. Definiția lor preferată este cea juridică: dreptul de veto național, în cadrul organismelor UE, autonomia internă pe plan juridic, supremația dreptului intern, menținerea posibilității de acțiune unilaterală sau în alte cadre multilaterale (NATO sau Commonwealth). Așadar, viitorul UE din perspectiva lor trebuie să se rezume la a fi un multiplicator de forțe pe plan internațional, eventual o transfuzie de putere pentru acțiunea

independentă a Marii Britanii și dacă se poate un rol conducător în UE pentru Regatul Unit, sub condiția absolută a stopării unei adânciri a integrării europene în sens supranațional” [61, p.36-37].

În viziunea euroscepticilor britanici, procesul de integrare se va sfârși cu transferul complet și iremediabil al suveranității către UE. Suveranitatea, în opinia lor, nu este doar o simplă funcție, ci o expresie a identității ce persistă între guvernați și cei care guvernează. Ei susțin că procesul de integrare, fiind bazat pe o abordare politico-economică, va eroda suveranitatea statului în favoarea pieței, ceea ce va favoriza capturarea superstatului european de către interesele private.

În 1992, Chr. Lord îi contrazicea pe euroscepticii britanici argumentând posibilitatea obținerii unei multiplicări de forțe prin însumarea cantitativă a resurselor statelor-membre, fără aprofundarea procesului de integrare. Acesta are dreptate acuzând faptul că Marea Britanie a avut dintotdeauna o poziție marginală în UE din cauza concepției sale despre suveranitate, care a blocat-o să participe în mod activ la inițiativele axei Bonn–Paris [105].

De asemenea, Lord afirmă că euroscepticii britanici exagerează capacitatea de acțiune autonomă a statului și pierd din vedere faptul că UE este foarte diferită în raport cu statul european clasic. Apoi, euroscepticii neagă posibilitatea existenței unei identități duale, europeană și națională. El susține că această viziune aparține în exclusivitate elitei britanice, care controlează instituțiile politice, și nu opiniei publice în general [105].

Alan S. Milward consideră că Germania continuă să fie „susținătorul cel mai fervent al federalismului, din motive istorice, construindu-și conceptul suveranității în jurul accepțiunii politico-economice, văzând în UE un vehicul pentru protejarea economiilor naționale în contextul globalizării” [106].

Germania susține aprofundarea și extinderea UE, pentru că a fost preluat modelul german al eficienței economico-financiare (independența Bundesbank și Banca Centrală Europeană (BCE), modelul monetarist al UE). Eurooptimiștii germani favorizează extinderea UE, întrucât țara lor e prima care beneficiază de investițiile făcute în noul spațiu al UE, dorind și obținând o influență directă mai ales asupra statelor central-europene (Polonia, Cehia, Slovacia și Ungaria) [61, p.43].

În opinia noastră, această susținere din partea Germaniei continuă, în pofida faptului că, la Summit-ul al XIX-lea din 12-14 iulie 2017 Ucraina-UE, care a avut loc la Kiev, Germania, Franța, Olanda, Belgia, Austria s-au opus propunerii inserării în textul Acordului

de Asociere cu Ucraina a unei clauze privind aderarea acesteia la UE [185]. Considerăm că Germania rămâne în continuare un stat a cărui politică națională este consolidarea UE. Însă sub prisma acestei calități pe care o are, Germania are și misiunea de a proteja integritatea și a asigura stabilitatea UE. Iată de ce, în opinia noastră, la momentul actual, în contextul conflictului armat din Ucraina, a situației politice și economice, a crizelor, a fenomenelor de migrație, Germania a considerat prematur abordarea acestui subiect și și-a activizat rolul de protector a UE prin dezvoltarea unei politici conservatoare, de moment, pentru a nu pune în pericol viitorul UE.

Țările UE, menționează D. Năstase și M. Mătieș, „au implementat cele mai radicale modificări aduse tezei inițiale a suveranității, cea westfalică. O denumire mai reușită a ceea ce avem astăzi în UE este o „*suveranitate partajată*”. Explicat sintetic, conceptul argumentează faptul că realizarea unei suveranități naționale — în sensul de capacitate — a statelor membre ale UE este cel mai bine, mai ieftin și mai sigur realizabilă prin colaborarea care a asigurat gradul ridicat de dependență între membrii clubului. Uniunea a fost creată printr-o serie de tratate, îmbunătățite și modificate în mai multe rânduri, la care au aderat treptat aproape toate statele Europei Occidentale. Uniunea și-a stabilit politici și aranjamente instituționale proprii, multe dintre acestea având o forță politico-juridică ce transcende granițele naționale. S-a creat astfel o suveranitate partajată, un concept mult mai cuprinzător decât definiția asemănătoare atribuită de Krasner” [61, p.48].

Fiind o invenție politică a Uniunii, suveranitatea partajată este un concept ce presupune, în opinia lui Șt. Munteanu, „o trecere de la modalitatea clasică de înțelegere a suveranității, ca nucleu al sistemului constituțional național, în care puterea este exercitată prin instituții politice care reprezintă poporul, la perspectiva modernă de înțelegere, în care suveranitatea continuă să aparțină poporului, să fie exercitată prin instituțiile statului, dar să poată fi și transferată parțial către anumite instituții comunitare” [58, p. 47].

Prezentul și viitorul conceptului de suveranitate în cadrul UE prevăd o serie de schimbări radicale. Conform opiniei analistului politic Barbara Spinelli, „transferul de suveranitate dinspre statele-membre înspre instituțiile UE a avut deja loc și este o iluzie să ne imaginăm că este reversibil. Costurile unei reversibilități ar fi insuportabile, iar prăbușirea construcției Unionale ar echivala cu prăbușirea Europei, fapt de care sunt conștiente toate guvernele statelor-membre: dovada irefutabilă este că nici cele mai sceptice state (precum

Irlanda, Marea Britanie sau nordicii) nu au cerut și nu doresc ieșirea din UE, pentru că avantajele depășesc cu mult costurile cooperării.” [80].

La acest punct de idei dorim să ne exprimăm dezacordul cu autoarea având în vedere rezultatele referendumului britanic din 23 iunie 2016 (Brexit). În acest context, UE este o construcție care are la bază respectul suveranității statelor membre și care nu pune cătușe statelor din momentul aderării sau pe parcursul procesului de integrare. UE este o instituție flexibilă și ireversibilitatea nu poate constitui o caracteristică a raporturilor dintre aceasta și statele membre.

Drept consecință a procesului intens de globalizare și a transformărilor externe, statul-națiune pierde încontinuu din controlul său asupra teritoriului, populației, mărfurilor. În acest context, B. Spinelli consideră necesar „de a conferi consistență unei suveranități deja evaporate. ... Acum, dar mai ales în viitor, statelor UE le rămân alte sarcini ..., misiunea de a-i da Europei acel corp politic „nepieritor” pe care aceasta îl posedă în fapt” [80].

În opinia autorilor D. Năstase și M. Mătieș, „generozitatea statelor-membre, dispuse a transfera către instituțiile europene funcții cum ar fi cele monetare, economice, de securitate și afaceri externe, maschează incapacitatea lor de a gestiona aceste domenii fiecare în parte. O soluție ar fi renunțarea la ipocrizie și întărirea instituțiilor europene [61, p.47].

Astfel, în timp ce hiperglobaliștii anunță „sfârșitul statului național și diminuarea suveranității și independenței statului, euroscepticii susțin contrariul, în sensul că gradul de internaționalizare depinde de acordul și suportul statului-națiune, care continuă să rămână actorul principal în cadrul comunicării pe arena mondială” [50, p.76].

Drept urmare a celor evidențiate mai sus, tindem să formulăm problema de cercetare a prezentei lucrări care constă în elucidarea naturii și structurii juridice a UE, pentru a clarifica natura raporturilor dintre statele membre și Uniune din perspectiva exercițiului suveranității, precum și statutul suveranității și independenței statelor în cadrul acestei construcții. Pentru a soluționa chestiunea respectivă, vom trasa următoarele direcții: vom analiza structura de stat și impactul acestora asupra modalității de exercitare a suveranității; vom determina influența procesului de integrare și globalizare asupra suveranității și independenței statului; vom identifica trăsăturile structurale ale UE, precum și gradul de limitare a suveranității și independenței statelor membre în cadrul UE; vom elabora unele recomandări de ordin științific.

1.3. Concluzii la capitolul 1

Suveranitatea ocupă un loc excepțional în cadrul problemelor actuale ale statului și dreptului. Importanța acestui termen derivă din faptul că el se utilizează nu doar în teoria statului, dreptului și în activitatea politică, dar și în economie, sociologie și politologie, ceea ce îi conferă acestuia multiple sensuri și o convertibilitate științifică.

Sintetizând definițiile oferite de doctrină, concluzionăm că, în mare parte, suveranitatea semnifică o calitate a puterii de stat, independentă față de orice alt stat sau structură internațională caracteristică care acordă statului dreptul de a decide pe plan intern și extern, respectând aceleași drepturi ale altor state și normele internaționale.

Suveranitatea presupune o combinație a două elemente de bază: supremația puterii de stat și independența acestei puteri. Nu putem vorbi despre o suveranitate deplină dacă aceste elemente nu sunt întrunite. Puterea de stat nu poate fi supremă și nu poate fi exercitată în interesul deținătorului suveranității, dacă aceasta nu este independentă.

Principiul egalității suverane a statelor presupune doar egalitatea *de jure* a statelor, deci o egalitate formală, care nu este identică cu egalitatea *de facto* în cadrul relațiilor internaționale.

Conceptul de suveranitate este analizat în doctrină adesea din perspectiva lui clasică, neluându-se în considerare tendințele integraționiste și de globalizare. Procesul de integrare europeană, de exemplu, a setat repere moderne și o nouă ordine juridică care a început să modifice conceptul clasic al suveranității.

Din punctul de vedere al conceptului clasic, suveranitatea nu poate fi exercitată de către mai mulți titulari (principiul indivizibilității). Din contextul lucrării reiese că acest concept a fost supus unor modificări, astfel încât în prezent este admisă și chiar aplicată divizibilitatea exercițiului suveranității statului.

Suveranitatea partajată reprezintă invenția politică a UE, un concept care urmărește dezvoltarea construcției europene. Suveranitatea partajată nu implică pierderea totală a unor attribute ale suveranității interne, ci doar limitarea acestora urmărind dezvoltarea capacității externe și interdependente ale suveranității naționale, în sensul fortificării abilității de reglementare a chestiunilor economico-politice – circulația capitalurilor, a mărfurilor și a persoanelor etc. — printr-o modalitate mai coerentă, mai eficientă și mai economă.

Totodată, suveranitatea statului nu poate fi absolută pe plan internațional. Această afirmație devine și mai clară dacă ne referim la statele membre ale UE. În cadrul UE, suveranitatea statelor nu este absolută, deoarece toate statele membre au delegat o parte din suveranitate instituțiilor europene pentru exercitarea unor atribuții în comun. În afara UE, suveranitatea statelor membre nu este absolută, deoarece un stat nu poate decide unilateral pentru alte state membre sau din numele Uniunii.

Abordând subiectul suveranității și independenței în cadrul UE, am evidențiat faptul că în ultimii ani sunt atestate tot mai pronunțat anumite curente eurosceptice. În cadrul statelor membre ale UE sunt inițiate campanii care promovează ieșirea din Uniune și chiar se desfășoară referendumuri în acest sens (menționăm aici cazurile Regatului Unit al Marii Britanii și Franței). Totuși există și state care rămân în continuare susținătorii cei mai fervenți ai UE (în special Germania).

Indiferent de viziunile proeuropenilor sau de cele ale euroscepticilor, UE va exista atât timp cât statele nu vor retrage porțiunea de suveranitate delegate acesteia. Uniunea nu este dependentă de diferite curente de gândire, ci doar de voința statelor membre care, de fapt, pulsează legitimitatea acestei construcții suprastatale.

Conceptul de suveranitate este până în prezent un element esențial al statului și va fi atât timp cât statul va constitui coagularea titularilor suveranității și subiect al comunității internaționale. Cu siguranță, suveranitatea nu va dispărea, ea doar va fi supusă unor modificări pentru a ajusta acest concept la procesul de evoluție permanentă a statelor și a comunității internaționale.

2. DIMENSIUNEA CONTEMPORANĂ A SUVERANITĂȚII ȘI INDEPENDENȚEI

2.1. Elementele constitutive, tipurile și formele contemporane de manifestare a suveranității și independenței

Suveranitatea poate fi concepută sub două aspecte distincte: din punct de vedere extern, statul e suveran, întrucât nu este supus altui stat, nu depinde de nicio altă putere. Din punct de vedere intern, deoarece exercită o putere asupra unui teritoriu și asupra unei populațiuni. Toți cetățenii, fiindcă aparțin unui stat, sunt legați de el și trebuie să se supună legilor sale; există o datorie juridică generală de subordonare față de stat [19 p.278].

Rezultă că suveranitatea, în opinia noastră, constituie una dintre trăsăturile puterii de stat de a fi supremă în raport cu oricare altă putere socială internă și independentă față de puterea oricărui alt stat sau organism internațional [31, p.245]. Prin urmare, deși este o noțiune unitară în esența ei, suveranitatea implică totuși două elemente componente:

1. *Suveranitatea internă* semnifică dreptul puterii de stat de a decide, fără niciun fel de îngrădire din partea altor „puteri” sociale, în toate problemele economico-sociale, politice și juridice. Statul are dreptul de a-și organiza puterea publică, în special: dreptul de a legifera, de a asigura aplicarea legilor și respectarea acestora prin înfăptuirea justiției etc.

Altfel spus, în interiorul frontierelor sale, statul exercită o putere exclusivă; deține puterea de a controla, a comanda și a sancționa în mod suveran [44, p.112].

2. *Suveranitatea externă* înseamnă independența absolută a statului și a fost exprimată ca principiu pentru prima oară de Jean Bodin în 1576, în lucrarea „*Les six livres de la Republique*” [167]. Potrivit acestei concepții, statul este eliberat de orice subordonare față de o putere exterioară lui.

În acest sens, A. Iorgovan menționează că în doctrină se utilizează termenul de *suveranitate de stat* dacă se face referință la dimensiunea exterioară a suveranității și, respectiv, *suveranitate în stat*, dacă se raportează la dimensiunea interioară, precizând că prima este categorie a dreptului internațional public, iar cea de-a doua a dreptului constituțional [45, p.147].

Și totuși, după cum susține V. Popa, „un alt aspect important al suveranității ține de limitele acesteia, ceea ce presupune că suveranitatea nu poate fi absolută, incontrollabilă,

discreționară.” [68, p.51]. Ea este limitată sau relativă atât pe plan intern, cât și pe plan extern.

Ion Deleanu consemnează faptul că „pe plan intern, suveranitatea nu poate fi absolută, întrucât autoritățile publice chemate să o exercite sunt limitate în prerogativele lor prin Constituție. Pe plan extern, suveranitatea nu este și nu poate fi absolută, căci vremea statelor autarhice a trecut de mult. Statul național este un element în „sistemul internațional” și, ca atare, el trebuie să accepte toate servituțiile ce revin „părții” într-un „întreg”. Așadar, nu există decât soluția «independenței în interdependență», a «suveranității naționale în sistemul de suveranități»” [21, p.376].

Abordările conceptuale cu privire la suveranitate ale cercetătorilor în domeniu [20, p.48-55], [23, p.208-212], [2], [38], [68, p.49-50], [148, p.118-136] se rezumă la trei tipuri:

- 1) suveranitatea populară;
- 2) suveranitatea națională;
- 3) suveranitatea de stat/puterii de stat.

Suveranitatea populară este întemeiată pe ideea universalismului cetățenilor. Poporul, înțeles ca o totalitate de indivizi de pe teritoriul unui stat, o categorie social-politică și juridică concretă, este titularul suveranității. Suveranitatea rezultă din cumulul „cotelor-părți egale” de suveranitate, care aparțin fiecărui cetățean, care intră în componența poporului. Prin urmare, fiecare cetățean este detentorul unei „parcele” din suveranitate, iar suveranitatea poporului este suma voințelor indivizilor. Astfel, după cum relatează I. Deleanu, guvernanților nu li se încredințează prin sufragiu însăși suveranitatea – care este inalienabilă, ci exercițiul acesteia [21, p.372].

În democrațiile moderne, poporul este unicul deținător legitim al suveranității, dacă acesta nu este satisfăcut de reprezentanții cărora le-a fost cedată exercitarea suveranității în numele poporului, puterea suverană poate fi încredințată altor reprezentanți [31, p.246].

La acest capitol, G. del Vecchio opina că „statul este sinteza voințelor și drepturilor individuale: e punctul ideal de convergență al acestor drepturi, într-o supremă expresie potestativă. Suveranitatea își are sediul său chiar în popor, întrucât e organizat în stat.” [19, p.278].

În Preambulul Constituției japoneze [172], de exemplu, se menționează expres că aceasta este adoptată din numele poporului japonez prin intermediul reprezentanților săi.

Suveranitatea emană de la popor, astfel sursa suveranității este poporul, iar exercitarea acesteia se face de către reprezentanții acestuia.

Suveranitatea națională, de asemenea, se bazează pe ideea că aceasta aparține poporului. Însă, în acest caz, poporul nu este perceput ca un ansamblu de indivizi, ci ca o entitate abstractă, morală, numită Națiune. Statutul juridic al Națiunii – și, în același timp, al Statului – este conferit de Constituție. Națiunea, ca persoană morală, are o voință proprie, care nu poate fi exprimată direct de ea însăși, ci prin niște reprezentanți. Mandatul acordat delegaților de către națiune este unul național, reprezentativ și perfect. Mandatul este *național*, deoarece, spre deosebire de dreptul privat, el preia o formă colectivă, urmărind interesul general; *reprezentativ*, deoarece cel ales devine reprezentantul Națiunii și are puteri discreționare, care nu pot prejudicia interesul general; *perfect*, pentru că cel ales are plenitudinea prerogativelor, este irevocabil, iar activitatea lui se bucură de prezumția irefragabilă de conformitate. Suveranitatea națională se traduce astfel în suveranitatea parlamentară [21, p.373].

Astfel, conform conceptului de suveranitate națională, persoana colectivă este cea care posedă suveranitatea, și nu cetățenii luați individual. Titularul suveranității este națiunea considerată ca fiind indivizibilă și distinctă de indivizii care o compun. Națiunea are nevoie de reprezentanți pentru a exercita suveranitatea. Această teorie acordă prioritate reprezentării în raport cu exercițiul direct al suveranității de către popor.

Doctrina suveranității naționale reliefează câteva dezavantaje, dintre care cel mai important, în opinia lui Ion Deleanu, ar fi faptul că, „pe temeiul ei, suveranitatea este „confiscată” de către Parlament, că se realizează un transfer al puterii reale de a decide către o elită restrânsă și practic incontrolabilă. Cu toate acestea, există un remediu, și anume selecția și conjugarea avantajelor, atât din concepția suveranității populare, cât și din cea a suveranității naționale, pentru că, în fond, cele două concepții nu sunt ireconciliabile” [21, p.374].

Acest remediu este încorporat în constituțiile unor state precum: Franța, Spania, România, inclusiv Republica Moldova ș.a.

Astfel, în art. 3 din Constituția Republicii Franceze, se declară: „Suveranitatea națională aparține poporului care o exercită prin reprezentanții săi și pe calea referendumului” [172].

Art. 1 alin.(2) al Constituției Regatului Spaniei statuează: „Suveranitatea națională aparține poporului spaniol, cel din care emană puterile statului” [172].

Conform art. 2 alin. (1) din Constituția României: „Suveranitatea națională aparține poporului român, care o exercită prin organele sale reprezentative, constituite prin alegeri libere, periodice și corecte, precum și prin referendum” [172].

În același spirit, art. 2 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova declară: „Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție” [197].

După cum constată și Al. Arseni, din prevederile articolului citat rezultă următoarele consecințe constituționale. În primul rând, poporul Republicii Moldova este unicul deținător al suveranității naționale. În al doilea rând, suveranitatea națională este exercitată fie în mod direct de către popor, fie prin organele sale (ale poporului) reprezentative. Și, în al treilea rând, ambele forme de exercitare a suveranității naționale sunt stabilite de Constituție [3, p.85].

Trebuie să relevăm faptul că în doctrina de specialitate s-a făcut și o analiză a combinației celor două tipuri de suveranitate. D. Cl. Dănișor menționează: „Constituția Franței din 1946 combina în final cele două teorii (teoria suveranității naționale și suveranității populare), afirmând că suveranitatea națională aparține poporului. Astfel, controversa dintre suveranitatea națională și cea populară părea să fie tranșată printr-un compromis. D. Cl. Dănișor afirmă că „în realitate, textul este hibrid și lipsit de sens” [18, p.85]. În opinia lui Th. Renoux și M. de Villiers, totuși „concilierea operată de constituent în 1946 între aceste două concepții ale suveranității nu era rău venită: tocmai în numele națiunii, comunitate umană care transcende generațiile, se exprimă poporul, adică mai precis cei care îndeplinesc condițiile, și mai ales condiția de naționalitate, pentru a fi alegători” [129, p.337].

În cazul constituțiilor care conțin prevederi ce combină teoriile suveranității, conform opiniei lui Dan Claudiu Dănișor, „este privilegiată suveranitatea populară, chiar dacă tinde să păstreze beneficiul esențial al teoriei suveranității naționale: faptul că suveranitatea, fiind națională, nu aparține nimănui. Prin intermediul acestei indivizibilități a suveranității, ea unifică beneficiile celor două teorii” [18, p.85].

De asemenea, „se poate afirma astăzi, relativizând valoarea celor două teorii, că suveranitatea este un atribut al statului, indiferent care ar fi titularul ei (poporul sau națiunea)” [123, p.21]. Astfel, deși în Constituția Franței, în cea a României și a Republicii

Moldova se afirmă că suveranitatea este națională, prin urmare indivizibilă, acestea nu exclud viziunea organică în perceperea națiunii și oferă poporului un sens procedural, și nu sociologic. Noțiunea de popor este clar utilizată într-un sens distinct sociologic, considerându-se că poporul este format din toți cetățenii, indiferent de originea etnică, acesta cuprinzând nu doar pe cetățenii etnici, ci și pe cei de etnii minoritare.

Suveranitatea se exprimă în mod original prin votul exprimat de cetățenii statului. Alegerile, ca procedură democratică, reprezintă un instrument prin care poporul își exercită suveranitatea și atribuie reprezentativitate organelor electivă. Datorită dreptului de a vota, poporul ca entitate socială într-un stat devine funcțional.

De asemenea, un alt instrument constituțional care atribuie un rol semnificativ suveranității populare îl reprezintă referendumul, și anume suveranității populare, deoarece, după cum susțin unii autori, „nu poți consulta națiunea prin referendum, pentru că este imposibil să faci morții și pe cei care nu sunt încă născuți să voteze. Or națiunea nu se compune doar din indivizii în viață, ea este de asemenea trecutul și viitorul” [115, p.535].

Într-o altă accepțiune, „suportul statului este națiunea, prin națiune înțelegându-se un ansamblu de așezări omenești, între ai căror locuitori există o legătură de solidaritate cu un caracter particular” [23, p.127].

G. Vrabie susține: „clarificarea noțiunilor de «popor» și «națiune» cade pe seama altor „discipline științifice”, iar cât privește dreptul constituțional, se impune următoarea precizare: Cei care locuiesc pe un teritoriu delimitat de frontiere și sunt supuși aceleiași autorități politice pot avea față de aceasta ori calitatea de cetățeni, de membri ai statului respectiv cu drepturi depline, ori calitatea de străin (persoană având altă cetățenie decât cea a statului în care locuiește), ori pe cea de apatrid” [88, p.60-61].

Al. Arseni precizează că „termenul «populație» nu este riguros definit și că acesta poate crea anumite ambiguități, deoarece din populația țării fac parte și cetățenii străini sau apatrizii. Totodată, modificările care intervin în componența populației, în urma proceselor de imigrare, transfer de persoane, nu afectează identitatea și continuitatea statului, totuși ceea ce-i asigură distinctibilitatea și permanența este națiunea. Astfel, națiunea este cartea de identitate a poporului și a unui stat, iar nu populația, care este totdeauna eterogenă și fluctuantă” [2].

În opinia lui I. Deleanu, „națiunea, ca formă superioară de comunitate umană nu este un fenomen exclusiv etnic sau biologic. Ea este o realitate complexă și, totodată, ... produsul

unui îndelungat proces istoric, având la bază: a) comunitatea de origine etnică, b) de limbă, c) de cultură, d) de religie, e) de factură psihică, f) de viață, g) de tradiții h) de idealuri, dar, mai ales, trecutul istoric și de voința de a fi împreună a celor care au dăinuit pe un anumit teritoriu. Sentimentul național constituie astfel cel mai puternic ferment al coeziunii statului și al permanenței lui” [20, p.14].

Prin popor, în sensul comun al termenului, I. Deleanu percepe totalitatea sau multitudinea locuitorilor unei țări sau populația acesteia. El reprezintă colectivitatea indivizilor care au calitatea de cetățeni și, prin aceasta, aptitudinea de a participa la exprimarea voinței naționale. Totodată, acesta consideră că este prea extinsă categoria de popor, deoarece „nu toți cei care au calitatea de cetățeni pot să participe efectiv la exprimarea voinței generale: mai întâi, pentru a exprima o voință valabilă, persoana trebuie să aibă un anumit discernământ, capacitatea de a-și formula o judecată de valoare și de a o exprima în nume propriu; apoi, pentru a participa la exprimarea voinței generale, persoana trebuie să aibă aptitudinea morală, adică ea să se înscrie în raporturi compatibile cu acele valori ale societății care, prin imanența lor, sunt apreciate și recunoscute ca valori comune, stând la baza interesului general”. Drept urmare, poporul nu poate participa plenar într-un raport juridic concret, deseori fiind constrâns să se exprime doar printr-o secțiune a lui și în forme specifice (prin corpul electoral și prin formele specifice ale democrației directe și ale democrației reprezentative). Cu alte cuvinte, pentru a se exprima, poporul trebuie să se organizeze [21, p.569].

Suveranitatea națională înseamnă puterea absolută și perpetuă a poporului. Această putere comportă anumite caractere, cum ar fi:

- unitatea, care se manifestă prin faptul că domeniul suveranității naționale ce aparține unui popor este unic și nu poate fi încălcat de o altă suveranitate;
- deplinătatea, care semnifică faptul că suveranitatea națională nu poate fi limitată arbitrar și nici exercitată abuziv. Suveranitatea nu poate exista parțial și nici nu poate fi exercitată parțial;
- inalienabilitatea, care arată că poporul nu își poate înstrăina definitiv și irevocabil suveranitatea niciunui grup și niciunei persoane;
- indivizibilitatea, care relevă faptul că suveranitatea națională nu poate fi divizată în cote-părți ce ar putea fi exercitate separat unele de altele;

– imprescriptibilitatea, care se află în strânsă legătură cu inalienabilitatea și semnifică faptul că suveranitatea națională există atâta timp cât se menține națiunea [62, p.16].

Noțiunile „popor” și „stat”, sub aspect juridic, apar ca subiecte distincte de drept. Statul este, într-o accepție extinsă, o entitate compusă din teritoriu, populație și suveranitate, iar într-un sens mai restrâns – o formă superioară de organizare a poporului, constituită din aparatul statal ce exercită puterea. Poporul deține puterea suverană și, pentru a o exercita, formează statul, un sistem de autorități publice care preia exercițiul acestei puteri. Funcția principală a statului (a puterii de stat) este de a exprima, a promova și a realiza voința poporului sub formă de voință general obligatorie.

Urmare a celor relevate, conchidem că suveranitatea națională aparține poporului, în caz contrar, ar fi admisă ideea că poporul poate fi divizat și că există mai multe suveranități și deținători ai acesteia într-un singur stat, situație ce poate conduce la o dezordine social-politică.

Cele consemnate se referă doar la suveranitatea națională, care poate fi identificată cu **puterea de stat**, și la deținătorul (titularul) unic al acesteia – poporul.

Caracteristicile puterii politice sunt valabile și pentru puterea de stat, însă aceasta conține și unele trăsături specifice, și anume:

- este o putere transmisă de către popor unor organisme care exercită conducerea de stat;
- este o putere de dominație și de constrângere;
- este o putere organizată;
- este o putere supremă în interiorul statului și independentă față de o altă putere de stat;
- este limitată prin drepturile și libertățile cetățenești recunoscute și garantate de o lege supremă;
- este revocabilă, poporul având dreptul să nu mențină mandatul pentru reprezentanții aleși [43, p.287].

Totodată, este foarte important să se facă distincție între trăsăturile și exigențele generale pe care trebuie să le întrunească puterea de stat. Aceste exigențe sunt: legalitatea, legitimitatea, respectarea pluralismului politic și a democrației constituționale [63, p.91].

Pe lângă conceptele suveranității analizate anterior, în doctrină este abordat și conceptul **suveranității de stat** sau **suveranitatea puterii de stat**.

Conform acestui concept, statul, în virtutea suveranității care i-a fost delegată, are obligația de a exercita, în limitele sale teritoriale, atribuțiile constituționale în vederea

asigurării și menținerii ordinii publice, protejării interesului economic și a locuitorilor acestuia de agresiuni etc. În acest sens, un stat are anumite atribuții esențiale – un set de prerogative care revin în exclusivitate oricărui stat și a căror lipsă sau neîndeplinire, în opinia noastră, echivalează cu lipsa suveranității.

Potrivit lui Cr. Ionescu, atribuțiile esențiale ale statului sunt: monopolul apărării și al constrângerii sociale (armata și poliția), menținerea cadrului juridic, conducerea relațiilor internaționale și emiterea monedei naționale. În opinia autorului, „aceste atribute sunt refuzate particularilor din cel puțin două motive:

- a) particularii au interese contradictorii unii față de ceilalți și chiar față de stat;
- b) doar statul are resursele necesare îndeplinirii atribuțiilor sale esențiale.” [44, p.158]

Considerăm că aceste atribute nu pot fi acordate nici unor organisme care nu au calitate de autorități publice, în caz contrar statul își va pierde calitatea suverană.

M. Baglai opinează că „suveranitatea de stat își are sursa în suveranitatea națională”. El afirmă că „suveranitatea este o calitate inalienabilă a fiecărui stat, o condiție obligatorie pentru rolul de subiect de drept în relațiile internaționale” [137, p.143].

Potrivit V. M. Ivanov, suveranitatea de stat presupune supremația acestuia pe plan intern, o supremație care „constă în dreptul de a stabili în societate o ordine unică, competențele organelor de stat și obștești, a înzestra cu drepturi și obligații persoanele publice și cetățenii” [148, p.123].

Suveranitatea de stat derivă din unul dintre principiile fundamentale ale dreptului internațional – egalitatea suverană a statelor. Suveranitatea de stat este definită de către S. V. Cernichenko ca supremația statului în limitele frontierelor sale și independența pe plan internațional [163, p.27]. Esența suveranității, particularitățile și importanța ei nu pot fi explicate în afara legăturii dintre suveranitate și puterea de stat; ea se manifestă ca atribut fundamental al statului, deoarece constituie o însușire esențială a puterii de stat. Pornind de la această constatare, doctrina tradițională a pus la baza distincției dintre stat și celelalte colectivități internaționale conceptul de suveranitate; în doctrina clasică, conform concepției autorului I. M. Anghel, statul este dotat cu o autonomie totală și cu o competență nelimitată de care nu beneficiază nicio altă persoană publică [1, p.99].

Conținutul suveranității de stat la etapa contemporană diferă de cel care a existat în perioada interbelică. Potrivit lui M. Akehurst „... atunci când juriștii internaționaliști spun că statul este suveran, ei presupun că statul este independent, adică nu depinde de un alt stat ...,

iată de ce ar fi mai bine de înlocuit termenul suveranitate prin independență, deoarece el apare în calitate de termen emoțional, și nu juridic” [90, p.15-16]. În opinia mai multor cercetători, inclusiv a lui M. Akehurst, în lumea occidentală, suveranitatea nu mai constituie un element canonic ca pe timpuri. Statul reprezintă, în primul rând, realitatea politică și socială, iar suveranitatea lui – reflectarea *de jure* a acestei realități, adică realitatea juridică sau, mai bine zis, realitatea internațională. În esență, este vorba despre unele idei privind necesitatea utilizării termenului suveranitate, tendințe de a-l prezenta drept o banalitate. Însă, a pune la îndoială necesitatea termenului „suveranitate” este similară practic, cu menținerea termenului „stat” [90, p.15-16].

D. Cl. Dănișor afirmă că, „exact ca în teoria suveranității populare, ceea ce se transmite prin vot către reprezentanți sunt anumite competențe și nu suveranitatea, care este inalienabilă. Titularul suveranității rămâne însă statul. Aceasta înseamnă că nici poporul, nici organele statului nu exercită suveranitatea în numele propriu, ci în numele statului. Statul, ca titular al suveranității, nu se rezumă nici la puterea de vot, corpul electoral fiind un organ al statului, nici la suma competențelor organelor sale, ci reprezintă fundamentul oricărei competențe” [18, p.86].

În viziunea lui A. Iorgovan, suveranitatea de stat trebuie deosebită de suveranitatea poporului sau de cea națională [45, p. 146].

În sens strict juridic, puterea de stat, în opinia lui D. Cl. Dănișor, este una de centralizare, de arbitraj, extrapatrimonială; o putere civilă și persistentă în timp [17, p.39].

Cât privește suveranitatea de stat în doctrină, practica diplomatică până în prezent face trimiteri la suveranitate, iar principiul egalității suverane a statelor a fost reflectat în Actul Final de la Helsinki [165], adoptat la 30 de ani după semnarea Cartei ONU, inclusiv de statele care tradițional aveau o atitudine sceptică față de suveranitate.

Totodată, majoritatea națiunilor au proclamat conceptul de suveranitate în actul juridic suprem al statului. Unele constituții proclamă suveranitatea populară (de exemplu, art. 1 Constituția Greciei din 9 iunie 1975, art. 2 Constituția Portugaliei din 2 aprilie 1976 sau art.1 din Constituția Italiei, din 27 decembrie 1947, care declară că „suveranitatea aparține poporului”) [172].

În schimb, constituțiile altor state operează cu noțiunea de suveranitate națională (de exemplu, art. 1 Constituția Spaniei din 31 octombrie 1978, art. 1 Constituția Irlandei din 1

iulie 1937, art. 6 Constituția Turciei din 7 noiembrie 1982, art. 3 Constituția Franței din 4 octombrie 1958 [172], art. 2 Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994 ș.a.) [197].

În opinia prof. I. Guceac „cu toate că suveranitatea de stat, a poporului și cea națională nu întotdeauna reprezintă unul și același lucru, astăzi aceste sintagme nu pot fi concepute decât în unitate” [39, p.92].

2.1.1. Suveranitatea economică

Calitatea statului de a fi suveran în sensul clasic al cuvântului nu mai reprezintă un avantaj sau o condiție unică pentru a fi asigurat progresul acestuia. În epoca contemporană, identitatea, cultura, istoria unui stat sunt păstrate și dezvoltate datorită capacității economice pe care statul o deține. În acest sens, D. Grama menționează că „deși statele lumii au dispus de atributul suveranității în toate etapele de dezvoltare istorică – antică, medievală, modernă și contemporană – totuși respectarea lui a depins, de regulă, de capacitatea economică și militară a țărilor de a-și proteja integritatea teritorială și independența politico-juridică” [29, p.196]

Anume capacitatea economică îi asigură statului o economie durabilă, modernă, avansată, o armată dotată, o infrastructură tehnologică, adică existența. Fără resurse, fără o structură economică consistentă, statul devine dependent, prin urmare vulnerabil. În acest caz, statul suportă consecințele și este condamnat la o dezvoltare mediocră, poate chiar și la o atrofiere.

În contextul acestor idei care derivă din experiențele practice, teoreticienii, precum D. Carreau, T. Flory, E. Petersmann, P. Juillard, A. Kovaliov, M. Boguslavskii, I. Blișcenko ș.a. au conceput termenul de suveranitate economică ca o formă nouă de manifestare. Acest tip de suveranitate asigură statului capacitatea de a dezvolta liber propria economie și de a stabili independent relații de comerț în interes național cu alte state, de a promova relații economice pe plan internațional, bazate pe avantaje reciproce.

În acest sens, în știința juridică, au fost formulate mai multe concepte privind suveranitatea economică a statelor:

Concepțiile ideologizate. Esența concepțiilor ideologizate constă în faptul că suveranitatea economică a fost percepută ca cea de a doua etapă finală de eliberare a fostelor țări-colonii din supunerea ex-puterilor coloniale. Se considera că dobândirea independenței politice reprezintă doar primul pas în acest proces, adică o suveranitate incompletă.

Conform acestor concepții (adepți: A. Gromâco, D. Baratașvili), suveranitatea deplină poate fi obținută doar după eliberarea economică completă de sub dominația străină, proces care presupune dezmembrarea de sistemul capitalist de producere și aderarea la statele care au proclamat și și-au asumat calea socialistă de dezvoltare.

Dezvoltarea social-economică din o serie de state europene a demonstrat că aceste teorii au fost sortite eșecului de la bun început, în special după prăbușirea lagărului socialist. Aceasta a scos la iveală faptul că protecția intereselor economice și politice a țărilor în curs de dezvoltare este blocată nu de sistemul economic intern, ci de tentativa de a pune la baza reglementării relațiilor economice interstatale legea celui influent, și nu dreptul internațional.

Concepțiile economice. Concepțiile economice clasice pornesc de la faptul că, în general, nu există o noțiune de suveranitate economică în calitate de categorie juridică sau de la constatarea că suveranitatea economică reală poate fi realizată doar în condițiile unei țări dezvoltate economic.

Conform concepțiilor economice promovate de autorii M. Boguslavski, Gr. Tunkin, K. Borisov ș. a., noțiunea de independență economică este uneori utilizată ca un sinonim al atingerii unui nivel înalt de dezvoltare, care oferă statului o autonomie economică – baza materială a suveranității statelor. De exemplu, M. Boguslavski consemnează faptul că „respectarea principiului suveranității statului este de o importanță deosebită pentru țările în curs de dezvoltare. Realizarea independenței economice de către aceste state reprezintă asigurarea materială a suveranității, iar, pe de altă parte, suveranitatea de stat este un instrument de luptă a acestor țări pentru atingerea independenței economice” [92].

Concepțiile normativiste. Adepții concepțiilor normativiste ale noțiunii de „suveranitate economică” (D. Carreau, T. Flory, P. Juillard, A. Pirogov ș.a.) de obicei, încearcă s-o interpreteze pornind de la principiul fundamental de drept internațional – principiul egalității suverane. Pentru o motivare a țărilor „lumii a treia” și a asigura orientarea acestora spre modelul economic socialist, principiul egalității suverane a fost promovat prin intermediul altor principii din dreptul internațional, cum ar fi suveranitatea inalienabilă asupra resurselor și alegerii libere a formelor de relații economice externe. Totodată, pentru a asigura o coexistență pașnică între capitalism și socialism, această concretizare se reduce la asigurarea principiilor nediscriminării și a clauzei națiunii cele mai favorizate [139, p. 8-10].

Suveranitatea și independența fiecărui stat, potrivit concepției autoarei R. Miga-Beșteliu, prevăd egalitatea acestora pe plan internațional [53, p.90-91]. Egalitatea suverană a statelor este unul dintre principiile de bază pe care a fost fondată Carta Națiunilor Unite: art. 2 alin. (1) statuând: „Organizația este întemeiată pe principiul egalității suverane a tuturor Membrilor ei” (Rezoluția ONU nr. 2625 din 1970) [170].

Rolul acestui principiu este fundamental, în special în cadrul relațiilor economice internaționale, mai ales în situația în care state cu diferite niveluri de dezvoltare pot stimula esențial o cooperare reciproc avantajoasă.

În opinia lui K.G. Borisov, suveranitatea economică presupune „libertatea statului în alegerea de forme și modalități de a păstra și de a proteja economia națională de la orice ingerință din partea statelor străine și activitățile lor economice, inclusiv în sfera diviziunii internaționale a muncii” [141, p.29].

Din conținutul suveranității economice se disting următoarele reguli: dreptul fiecărui stat de a-și alege sistemul socioeconomic; dreptul tuturor statelor de a participa la soluționarea problemelor economice internaționale; dreptul de a proclama și a exercita suveranitatea permanentă asupra resurselor; suveranitatea asupra resurselor din zonele internaționale, și anume regulile referitoare la zona economică exclusivă și patrimoniul comun al omenirii.

Acest set de reguli însă este unul fragmentar, care nu formează un tot întreg normativ, capabil, din punct de vedere juridic, să determine caracteristicile calitative ale conceptului suveranității economice ale statului. În aceste condiții considerăm că este imperios necesară reglementarea normativ-juridică a principiului suveranității economice a statului.

Pentru a asigura ordinea de drept în cadrul relațiilor economice, a fost necesar ca în ordinea juridică internațională să fie prevăzut faptul că:

1) tuturor statelor trebuie să li se recunoască dreptul la ceea ce le aparține, nu în virtutea puterii sale economice, ci din considerentele suveranității lor (de exemplu, consacrarea dreptului fiecărui stat asupra resurselor proprii);

2) participarea egală a tuturor statelor în relațiile economice internaționale trebuie să se bazeze pe avantajul reciproc al părților (de exemplu, consacrarea dreptului fiecărui stat la o parte echitabilă de la explorarea și exploatarea resurselor și patrimoniului comun al omenirii etc.), indiferent de nivelul lor de dezvoltare socioeconomică, după cum reiese din izvoarele internaționale de drept și acordurile interstatuale.

În procesul de interpretare a noțiunii de suveranitate economică, trebuie să se țină cont de următoarele criterii:

Suveranitatea economică prevede suveranitatea în relațiile economice interne și egalitate în cadrul relațiilor economice internaționale. După părerea noastră, interferența concepțiilor de suveranitate și egalitate astăzi, fără îndoială, nu mai suscită nedumeriri. De exemplu, A. Pelletier susține că „suveranitatea conduce la egalitate, așa cum, la rândul său, și egalitatea duce la suveranitate. Deoarece se presupune că statele sunt egale, ele sunt și suverane și, invers, suveranitatea statelor este de neconceput fără egalitatea lor.” [66, p.40].

Principiul egalității suverane este consacrat actualmente în această formulare dublă în dreptul internațional: (Carta ONU [170], Declarația privind principiile dreptului internațional din 1970 [177], Carta Organizației Unității Africane din 1963 [168], Actul Final de la Helsinki din 1975 [165] etc.).

Suveranitatea economică nu prevede suveranitatea în domeniul economic, ci suveranitatea cu conținut economic. Considerăm oportun să discutăm despre un anumit conținut economic al suveranității statelor, în măsura în care prin acesta sunt percepute anumite beneficii economice, bunuri sau avantaje materiale-economice, a căror distribuire ține de prerogativa statului sau prerogativa ce decurge din participarea statului în viața economică interstatală.

Totodată, suveranitatea economică este un concept politico-juridic, care determină autonomia statului în aplicarea prerogativelor suverane cu conținut economic în relațiile cu alte state [139, p. 23].

Suveranitatea economică nu ține de nivelul de dezvoltare socioeconomică a statelor. Prin definiție, sunt suverane, din punct de vedere economic, atât țările dezvoltate, cât și cele subdezvoltate. Noțiunea de *suveranitate economică* a statelor adesea este substituită în textele documentelor internaționale și în literatura de specialitate prin conceptul de *independență economică*, deși este foarte diferit după conținut. În prezent, cele mai frecvente sensuri ale noțiunii de independență economică sunt:

- ca autonomie economică, în sensul de atingere a unui nivel de dezvoltare socioeconomic, o putere economică care permite statului să obțină stabilitate în relațiile economice internaționale. În acest sens, independența economică evoluează în calitate de fundament material al statului suveran, inclusiv a securității acestuia;

- ca un sinonim pentru noțiunea de suveranitate economică, adică ca un drept subiectiv al statului și ca un principiu al dreptului internațional [139, p. 42-43].

În Preambulul Rezoluției nr. 1803/1962 a Adunării Generale a ONU privind suveranitatea permanentă asupra resurselor naturale este stipulat că Adunarea a adoptat această Rezoluție, luând în considerare că relațiile dintre state „trebuie să se bazeze pe recunoașterea dreptului inalienabil pe care îl are orice stat de a dispune în mod liber de bogățiile și resursele sale naturale, conform intereselor sale naționale și cu respectarea independenței economice a statelor”; De asemenea „este recomandabil de a favoriza cooperarea internațională în vederea dezvoltării economice a țărilor în curs de dezvoltare și că acordurile economice și financiare între țările dezvoltate și țările în curs de dezvoltare trebuie să se bazeze pe principiile egalității și ale dreptului popoarelor și ale națiunilor de a dispune de ele însele”; „exercitarea și întărirea suveranității permanente a statelor asupra bogățiilor și resurselor lor naturale favorizează consolidarea independenței lor economice” [184].

Întrucât sintagma „independență economică” este polisemantică, se recomandă utilizarea alteia „suveranitatea economică”, deoarece aceasta indică direct relația cu suveranitatea statului, fie ca element al conținutului său real, fie ca un drept subiectiv al unui stat, bazat pe normele de drept internațional.

Cât privește conținutul normativ-juridic al conceptului de suveranitate economică a statului, trebuie să menționăm faptul că acesta este constituit din două elemente principale:

1. Dreptul suveran al statului de a dispune liber de bogățiile și resursele sale naturale și toate activitățile economice.

2. Dreptul suveran al statului de a participa la relațiile economice internaționale.

Dacă primul element reflectă supremația statului în aspect intern, cel de-al doilea reprezintă latura externă a suveranității - independența de stat.

Actualmente, dreptul suveran al statelor asupra resurselor lor naturale, asupra bogățiilor și tuturor activităților economice este valabil pentru:

- 1) resursele naturale și bogățiile de pe teritoriul aceluia stat (inclusiv apele sale teritoriale) și toată activitatea economică (internă și externă) a statului respectiv;

- 2) resursele naturale, bogățiile și toate activitățile economice în zona economică exclusivă și platoul continental;

- 3) resursele biologice aflate atât în zona economică exclusivă și platoul continental, cât și în teritoriile transmise sub controlul altor state;

4) datele și informațiile despre resursele naturale și bogățiile sale (inclusiv resursele biologice), dobândite atât de către stat, cât și de state străine, persoanele fizice și juridice ale lor [139, p. 52].

Obligațiile reciproce ale statelor de a asigura realizarea, de fiecare dintre ele și toate luate în ansamblu, a drepturilor lor suverane asupra acelor obiecte menționate mai sus, sunt:

Principiul suveranității permanente asupra resurselor naturale, asupra bogățiilor și activității economice. Acest principiu și-a găsit reflectare tocmai în Rezoluția Națiunilor Unite nr. 1314 (XIII) din 12 decembrie 1958 [196], în care se indica „elementul de bază al dreptului la autodeterminare”, iar ulterior, în Rezoluția nr. 1803 (XVII) din 24 decembrie 1962 [184], în care se remarca despre „suveranitatea inalienabilă asupra bogățiilor și resurselor naturale” și Rezoluția nr. 2158 (XXI) din 25 noiembrie 1966 [184], în care apare „dreptul popoarelor de a dispune liber de bogăție și resursele naturale ale lor” etc.

Conform autorilor I. Blișenko și J. Doria, „recunoașterea poporului, în calitate de purtător al suveranității inalienabile, complete și permanente asupra resurselor naturale, a urmărit scopul asigurării ca orice tranzacții cu aceste resurse, încheiate atât de autoritățile coloniale, cât și de autoritățile naționale noi care nu erau conforme cu interesele naționale ale acestui popor, să fie recunoscute ca nevalabile” [139, p. 54].

Un element suficient de important al activității economice a statului este și dreptul de a stabili prețurile la resurse și la alte mărfuri exportate; legislația vamală și licențierea operațiunilor de import-export etc. Aceste elemente, în opinia noastră, țin de conținutul juridic al suveranității statelor asupra tuturor activităților economice.

În viziunea noastră, conținutul normei privitor la suveranitatea inalienabilă asupra resurselor naturale include mai multe elemente, printre care și următoarele:

- dreptul statului de a dispune liber de bogățiile și resursele naturale ale sale, inclusiv capacitatea de a determina ordinea lor de explorare, de exploatare și utilizare conform legislației naționale;
- dreptul de a reglementa condițiile de admitere a investitorilor străini la exploatarea acestor resurse;
- dreptul de a naționaliza orice proprietate situată pe teritoriul său, în cazul în care interesele naționale de securitate impun acest fapt;
- dreptul de a reglementa întreaga activitate economică pe teritoriul statului, inclusiv modul de a stabili regimul investițiilor străine, și cel de desfășurare a relațiilor economice

externe cu alte țări, inclusiv reglementările vamale, licențierea tranzacțiilor și determinarea prețurilor la resurse și bogățiile lor etc.;

- dreptul la compensații în caz de naționalizare a proprietății străine ținând cont de toate circumstanțele referitoare la un anumit caz și în conformitate cu legislația sa națională.

Constituția Irlandei [172] stabilește că unul dintre principiile politicii sociale de care trebuie să se conducă Parlamentul irlandez este cel care obligă statul să asigure ca proprietatea și administrarea resurselor materiale ale societății să fie distribuite egal între diferite persoane particulare și clase ale societății în scopul unei contribuții mai bune la beneficiul social, obiectiv care, în viziunea prof. Ion Guceac, este imposibil de realizat [37, p. 366].

Prevederi mai explicite despre repartitia produsului social pot fi identificate în Constituția Indiei (art. 38, 39) [171]. Această constituție stabilește că proprietatea și controlul asupra resurselor materiale trebuie să fie repartizate astfel încât funcționarea sistemului economic să nu conducă la concentrarea bogățiilor și a mijloacelor de producție în detrimentul intereselor obștești, astfel încât să fie redusă la minimum inechitatea în venituri nu numai dintre persoane, ci și dintre grupurile de persoane care locuiesc în diverse regiuni și au profesii diferite.

Regulile care determină regimul de zonă economică exclusivă și platoul continental al statelor de coastă sunt reflectate în normele respective ale dreptului internațional care definesc regimul juridic al resurselor de pe platoul continental și zona economică exclusivă.

Analizând conținutul principiului suveranității inalienabile a statelor asupra resurselor lor naturale și întregii activități economice, V. Șatrov conchide că sursa acestui principiu este Convenția ONU privind dreptul mării din 10.12.1982 [202], care consacră „drepturile suverane ale statelor de coastă asupra resurselor vii și minerale din zona economică și continentală (art. 56, 77)” [164, p.15].

Principiul suveranității inalienabile asupra resurselor determină statutul acestora pe teritoriul unui stat, în limita căruia aceasta își exercită supremația teritorială completă (art. 2 din Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 16.12.1966) [193].

Statul de coastă (costier) beneficiază de drepturile suverane la explorarea și valorificarea resurselor naturale, în limitele stabilite de dreptul internațional, în special de Convenția privind platoul continental din 1958 [202] și Convenția ONU privind dreptul mării. Prin urmare, sunt mai precise, din punctul de vedere al dreptului internațional contemporan, dispozițiile din

Constituția Cubei [172], în care este subliniat faptul că statul își exercită suveranitatea peste zona economică maritimă, „în limitele stabilite de lege în conformitate cu practica internațională” (art. 11); Constituția Republicii Nicaragua [172] declară că teritoriul național cuprinde platoul continental, conform legii și dreptului internațional (art. 10), și Constituția Republicii Croația [172] stipulează că și Croația își exercită drepturile sale suverane și jurisdicția asupra zonelor maritime, asupra fundului mării și asupra subsolului Mării Adriatice, situată în afara teritoriului său statal, până la granițele cu teritoriile învecinate (art. 2).

Suveranitatea resurselor biologice. O completare semnificativă a conținutului juridic al principiului respectului pentru suveranitatea economică a statelor sunt prevederile Convenției privind diversitatea biologică, semnată la Rio de Janeiro la 5 iunie 1992 [200], în vigoare din 29 decembrie 1993.

Această Convenție recunoaște, pe de o parte, că statele, conform Cartei ONU și a principiilor de drept internațional, dispun de dreptul suveran de a valorifica propriile resurse, inclusiv resurse biologice și genetice în conformitate cu propriile lor politici de mediu (art. 3), dar, pe de altă parte, este prevăzut un regim juridic special pentru resursele genetice ale statului, ceea ce, după părerea noastră, denotă faptul că aceste norme nu sunt o sursă a principiului suveranității permanente asupra resurselor naturale, asupra bogățiilor și întregii activități economice, dar reprezintă o reflectare a unui principiu mai general – respectul față de suveranitatea economică a statelor.

Particularitățile regimului juridic al resurselor biologice (inclusiv genetice) rezidă în faptul că, dacă, pe de o parte, în Convenție este declarat că „recunoscând drepturile suverane ale statelor asupra resurselor lor naturale, dreptul de a stabili accesul la resursele genetice revine guvernelor naționale și este supus legislației naționale” (alin. 1, pct. 15), pe de altă parte, acest drept nu este interpretat ca și acordarea libertății statului în general de a permite sau nu admiterea altor țări la aceste resurse, ceea ce ar corespunde naturii juridice a dreptului suveran de origine teritorială. Invers, aici se indică în mod expres că statele, în esență, sunt obligate să creeze toate condițiile pentru a facilita accesul la aceste resurse genetice pentru utilizări ecologice de către alte state interesate și să nu impună restricții nejustificate (paragraful 2, art. 15).

În calitate de compensație, în Convenția privind diversitatea biologică [200], este prevăzută datoria țărilor mai dezvoltate de a transfera tehnologii adecvate și resurse financiare țărilor în curs de dezvoltare pentru asigurarea explorării de către acestea a unei părți din resursele lor genetice.

Drepturile suverane la informația despre resursele proprii obținute prin teledetecția pământului. În domeniul cooperării dintre state în explorarea și utilizarea spațiului cosmic în scopuri pașnice, treptat sunt constituite norme privind regimul juridic al utilizării rezultatelor de teledetecție a pământului, ce țin de date și informații cu privire la resursele naturale ale statelor [207].

În discuțiile referitoare la acest subiect, unii cercetători subliniază faptul că „dreptul de a dispune de informația privitor la resursele naturale este inerent dreptului suveran de a dispune de resursele sale” [164, p.27].

Conceptul de „suveranitate economică a statelor” trebuie să confirme în plus dreptul subiectiv al statului la independență economică, în conformitate cu principiul de respect pentru suveranitatea statului și să sporească eficiența procesului de asigurare a independenței economice a statului în raporturile juridice internaționale.

Un alt aspect pe care este necesar să-l abordăm la capitolul suveranitate economică este și cazul statelor membre UE, în special cazul Greciei. UE, formând un spațiu economic unic, reprezintă o entitate, a cărei bunăstare depinde de situația economică a fiecărui stat membru în parte, având menirea de a institui anumite reguli, de a monitoriza aplicarea lor, de a aplica sancțiuni și de a contribui la ameliorarea și redresarea economică și financiară a statelor membre, atunci când consideră necesar.

Odată afectată de Criza Economică Mondială începând cu 2009, Grecia devenise un stat vulnerabil din punct de vedere economic și financiar, având o diferență mare între veniturile și cheltuielile la buget. Această vulnerabilitate s-a datorat în mare parte faptului că statul elen a ignorat criteriile de echilibru fiscal și financiar stabilite de celelalte state membre ale UE, nu a dat publicității datoriile care creșteau recurgând la diferite fraude economice și cheltuieli nejustificate [175].

Astfel, Grecia a reprezentat primul caz de incapacitate economică și financiară a unui stat membru UE ce a constituit un pericol asupra suveranității economice proprii și a celorlalte state membre UE. Cu toate că guvernele elene au implementat mai multe măsuri de austeritate bugetară, acestea nu au fost soldate cu rezultate scontate [175].

Pentru a nu admite extinderea crizei locale, statele membre au decis, în cadrul platformei UE, să acorde asistență Greciei, formulată într-un acord dintre Comisia Europeană, BCE, FMI și Grecia [186].

Grecia a beneficiat de susținere financiară din partea statelor din zona euro și din partea Fondului Monetar Internațional începând cu anul 2010. În august 2015 a fost lansat cel de-al treilea program de ajustare macroeconomică pentru Grecia prin intermediul Mecanismului European de Stabilitate (MES). Acordarea suportului financiar a fost condiționată de îndeplinirea unor măsuri și reforme de către Grecia ca angajament, pentru a face față provocărilor economice cu care se confruntă până în prezent, obiectivul general al programului de asistență fiind asigurarea revenirii la o creștere economică sustenabilă [186].

Însă chiar pentru a putea începe negocierile asupra condițiilor care urmau să fie stabilite în acordul de finanțare, Greciei i-au fost prezentate o serie de acțiuni preliminare care trebuiau îndeplinite:

- activități de reformă privind TVA și sistemul de pensii;
- transpunerea Directivei privind redresarea și rezoluția instituțiilor bancare;
- garantarea independenței autorității elene în domeniul statisticii;
- adoptarea unui cod de procedură civilă.

Acțiunile incluse în memorandumul de înțelegere vizează patru categorii principale:

1) restabilirea sustenabilității finanțelor publice:

- reforme fiscale, inclusiv reforme în materie de TVA și ale sistemelor de pensii, sprijinite de un program ambițios de consolidare a conformității fiscale și a gestionării finanțelor publice;

- combaterea fraudei fiscale.

2) garantarea stabilității financiare:

- abordarea creditelor neperformante din sectorul bancar;

- recapitalizarea băncilor;

- consolidarea guvernantei Fondului elen pentru stabilitate financiară, precum și a guvernantei băncilor.

3) punerea în aplicare a unor reforme care să conducă la creșterea economică și ocuparea forței de muncă.

4) modernizarea administrației publice:

- creșterea eficienței sectorului public în ceea ce privește furnizarea de bunuri și servicii publice esențiale;

- sporirea eficienței sistemului judiciar și consolidarea luptei împotriva corupției [186].

De asemenea, Grecia a fost pusă în situația de a aplica un program de privatizare. Grecia s-a angajat să adopte măsuri legislative pentru a asigura transparența procesului de privatizare. A fost instituit un fond independent gestionat de autoritățile elene sub supravegherea instituțiilor relevante ale UE (Comisia Europeană, BCE, MES, FMI), care are drept sarcină privatizarea activelor Greciei. Fondurile generate de programul de privatizare au fost utilizate pentru: rambursarea recapitalizării băncilor și a altor active, diminuarea raportului dintre datoria Greciei și PIB, investiții [186].

Programele de asistență financiară semnate de Grecia cu UE, în special condițiile impuse statului spre aplicare, au reprezentat o provocare pentru autoritățile constituționale ale Greciei și un sentiment de revoltă pentru cetățenii greci. Condițiile care au impus Guvernul grec să aplice măsuri de austeritate prin extinderea bazei de impozitare, reducerea salariilor din sectorul bugetar, reducerea pensiilor, reformarea sectorului comercial, privatizarea activelor naționale (sectorul energetic, porturi, aeroporturi etc.), monitorizarea de către instituțiile UE a legilor adoptate de Parlament sub obligația revizuirii acestora în cazul în care se va constata încălcarea condițiilor acordului, – toate acestea au fost percepute de stat și de cetățeni ca o pierdere de suveranitate [186].

Evident că aceste condiții implică o limitare a competențelor suverane ale statului, dar acest mecanism a fost declanșat la solicitarea Greciei și a fost exercitat în temeiul cotei de suveranitate delegată de Grecia către UE și de comun acord cu celelalte state membre în cadrul unui proces transparent de negocieri și acceptat de ambele părți.

Totodată, acesta este un exemplu elocvent al relației de dependență dintre suveranitățile economice ale statelor membre UE, în care o verigă slabă poate fi cauza eșecului unui sistem bine aranjat și, totodată, în care este aplicabil principiul „toți pentru unul și unul pentru toți”.

Concomitent, cazul Greciei a scos la iveală politicile ineficiente de monitorizare a situației economice și financiare a statelor membre de către UE. Considerăm că UE trebuie să se concentreze mai mult pe politici și reforme care ar motiva statele să-și redreseze individual situația economică, să prevină și să evite crizele financiare și să nu stimuleze parazitarea economică prin acordarea creditelor din „buzunarul comun” al statelor membre. Or această politică de creditare concentrată și masivă a unui stat aduce atingere egalității economice și constituie pentru celelalte state membre o limitare a șanselor de dezvoltare durabilă.

2.1.2. Suveranitatea juridică

Constituțiile statelor europene au reprezentat cel mai reușit cadru pentru afirmarea suveranității ca valoare, iar Carta ONU, tratatele internaționale și europene au conferit noi aspecte acestui concept în dreptul internațional și european.

Astfel, constituțiile europene stabilesc că suveranitatea (unele adăugând și sintagma „națională”) sau puterea aparține poporului. Regăsim aceste afirmații în constituțiile Spaniei, Franței sau Suediei. În accepțiunea altor constituții, suveranitatea aparține națiunii, așa cum apare formulat în textele românesc și belgian [172].

Potrivit lui M. Niciu, „statul are competențe legale exprimate în sens material și formal. Cele materiale sunt în primul rând de ordine interioară și țin de suveranitatea internă, și anume capacitatea de a-și organiza puterea sa politică, sistemul său economic și social. Competențele în sens formal se referă la jurisdicția statului și capacitatea sa de a acționa în vederea garantării respectării regulilor juridice edictate de el. Apoi, statele au o competență personală care se manifestă în acțiunea lor față de proprii cetățeni, în vederea reglementării statutului cetățeniei, protecției lor în străinătate și acordarea corelativă a drepturilor și obligațiilor” [64, p.81-82].

Totuși cea mai evidențiată competență a unui stat a fost cea teritorială. Această competență actualmente reprezintă o putere generală, deplină și exclusivă a statului asupra gestionării teritoriului său. Pentru a menține controlul teritoriilor și a acapara altele noi, statele au declanșat și au suportat războaie, au stabilit alianțe, au inițiat și au semnat tratate de pace, au contribuit la crearea instituțiilor internaționale. Până la apariția UE, competența teritorială constituia cel mai accentuat atribut al suveranității statelor europene, fiind exercitată nu doar pe continent, ci și în alte părți ale lumii.

Competența teritorială mai este numită suveranitate teritorială. Această expresie, menționează V. Gamurari, „este folosită mai mult din punct de vedere lingvistic. Prezenta competență decurge din suveranitatea asupra teritoriului, ele fiind manifestări sau consecințe și nu un conținut” [27, p. 47].

Cu toate acestea, constituțiile unor state membre UE conțin prevederi care stabilesc detaliat spațiul în care este exercitată suveranitatea teritorială. Astfel, Constituția Republicii Croația prevede la art. 2, în mod expres, că „suveranitatea statului se extinde asupra pământului, râurilor, lacurilor, canalelor, apelor maritime interne, mării teritoriale, precum și

a întregului spațiu aerian deasupra acestora. Croația, în conformitate cu dreptul internațional, își exercită drepturile suverane și jurisdicția asupra zonelor maritime și a subsolului marin al Mării Adriatice în afara teritoriului său de stat până la granițele țărilor vecine” [172].

Prevederile explicite de acest gen conferă un statut constituțional, prin urmare, suprem suveranității teritoriale a statului [33, p.191].

Suveranitatea și independența nu impun excluderea posibilității statelor de a delega unele competențe, din proprie inițiativă și voință, potrivit angajamentelor asumate prin tratate. Aceasta o demonstrează mecanismul stabilit după crearea UE, când statele membre au hotărât că unele atribute pot fi valorificate mai eficient prin eforturi comune, realizate prin intermediul instituțiilor europene.

Având în vedere statul, Stephen Krasner considera că resursa cea mai influentă a acestuia nu este trezoreria, nu populația, nu armata, ci însăși suveranitatea juridică. Statul, având calitatea de subiect al relațiilor internaționale, se află într-un așa-numit spațiu juridic comun, global sau subglobal, acesta fiind în evoluție permanentă, devine tot mai inconfortabil. Problema nu ține doar de faptul că relațiile internaționale sunt guvernate de dreptul internațional (pozitiv), aflat într-un proces de dezvoltare semnificativă. Legislațiile, aparținând diferitor state, se armonizează la cea adoptată de o instanță superioară. De exemplu, în țările membre ale UE, mai mult de jumătate din legislațiile naționale este generată de legislația UE [101, p.92].

Doctrinarul I. Levin definește suveranitatea juridică ca fiind „autoritatea supremă a statului, specificată și reglementată prin lege și, prin urmare, realizată în forme legale” [152, p.62].

În opinia A. Troițkaia „suveranitatea statului înseamnă capacitatea acestuia de a-și determina competența și nu este absolută. Suveranitatea este conturată de normele de drept internațional și constituțiile naționale”. Același autor subliniază că „dreptul este limita care nu poate fi depășită de un stat suveran, deoarece înseși caracteristicile statului, ca subiect deținător de suveranitate, derivă din drept” [161, p.6, 10].

O poziție similară este acceptată și de M. Abdulaev, care definește suveranitatea ca pe o „putere limitată prin drept, atât în interiorul țării, cât și în relațiile internaționale, efectuate în numele poporului” [135, p.29].

În opinia noastră, dreptul este o formă de reflecție a voinței deținătorilor de putere, iar acesta nu poate fi restrâns de propriile reglementări. Astfel, în mod formal, suveranitatea de

stat este limitată, pornind de la imposibilitatea realizării unor anumite competențe de către stat.

Cu toate acestea, istoria demonstrează că statul poate oricând să ignore sau să renunțe la obligațiile prevăzute de tratatele internaționale. De exemplu, deși Consiliul de securitate al ONU nu a autorizat desfășurarea operațiilor militare în Irak, totuși unele state membre ale NATO au preferat derularea acestora.

De asemenea, nu poate fi recunoscut suveran un stat care este dependent de autoritățile de ocupație sau care se află în stare de război civil. În primul caz, suveranitatea nu poate fi realizată și nu poate dobândi proprietăți juridice, iar, în al doilea caz, nu există un singur purtător al suveranității politice, astfel încât nu poate fi vorba nici de suveranitatea juridică.

Este recunoscut faptul că aparatul managerial, produs de practica statală, se bucură de o eficiență sporită, iar statutul formal-juridic al unei astfel de organizații, ca agent al suveranității, este instrumental în actualul sistem global de autoorganizare, precum și pentru deținătorul său. Suveranitatea juridică este funcțională în calitate de „determinant al subiectului” cu drepturi și obligații în sistemul relațiilor internaționale. Cu alte cuvinte, suveranitatea este o proprietate inerentă subiectului.

Existența Națiunilor Unite instituționalizează starea de lucruri creată. În cadrul acestei organizații, statele suverane dispun de drept de vot în luarea deciziilor de semnificație globală. Și, deși rezoluțiile adoptate în context prin vot general au o forță procedural obligatorie foarte slabă sau chiar nici nu dispun de aceasta, impactul votărilor asupra politicii mondiale este semnificativ, pentru că, treptat, utilizarea forței de către unele state suverane împotriva altora devine din ce în ce mai riscantă și costisitoare, crește semnificația calculului rațional în utilizarea suveranității, și toate statele suverane, mai devreme sau mai târziu, dându-și seama de forța acestui factor, încep să se deplaseze spre raționalizarea relațiilor cu partenerii.

În procesul unei astfel de *raționalizări*, ar părea că suveranitatea este diluată, dar aceasta este doar o iluzie: orice raționalizare este de neconceput fără participarea agentului raționalizator. Sistemul nu numai că este gata de a recunoaște suveranitatea membrilor săi, ci are nevoie stringentă de aceasta. În sistemul relațiilor internaționale în acest rol, din punct de vedere istoric, a fost stabilit statul.

Fiind deținătorul suveranității, statul promovează o politică de autodeterminare. O astfel de politică fixează obiective specifice în mai multe domenii, cum ar fi: securitate, identitate, autosuficiență, consolidare, eficiență economică.

Identificarea sursei și purtătorului de suveranitate juridică nu este o sarcină simplă. Totuși putem concluziona că suveranitatea juridică pornește de la documentele juridice. Izvoare ale suveranității juridice pot fi: constituția, care proclamă suveranitatea; actele statelor privind recunoașterea suveranității altor state (de exemplu, Hotărârea Parlamentului Republicii Lituania privind recunoașterea Republicii Kosovo nr.X-1520 din 06.05.2008 [190]); declarațiile de independență (Declarația de independență a Republicii Moldova aprobată prin Legea nr. 691 din 27 august 1991) [197] și alte documente juridice, care proclamă și justifică suveranitatea statului respectiv.

Purtător al suveranității juridice este întregul sistem al autorităților publice ale statului, între care este partajată competența. Anume aceste autorități exercită puterea, adică emit dispoziții în forma unor acte normative, inclusiv reprezintă statul în relațiile internaționale.

Analizând suveranitatea juridică, observăm că, pe de o parte, aceasta apare ca și un aranjament exterior al puterii unei anumite comunități sociale, o reflectare a relațiilor interne, și, pe de altă parte, o structură juridică specifică, care se formează pe baza unor concepții politico-juridice. În context, suveranitatea apare mai mult ca un set de atribuții, care, practic, fuzionează cu conceptul de jurisdicție.

În acest sens, suveranitatea practic se dizolvă în legislație, unele norme juridice conținând fragmente ale acesteia. De exemplu, Constituția definește principiile de bază ale statului, stabilește dispozițiile privind deținătorul puterii și sistemul autorităților publice, sistemul politic etc., adică exprimă suveranitatea ca fiind un set de atribute necesare statului pentru a fi recunoscut ca atare.

Prin urmare, putem defini suveranitatea juridică ca o exprimare formal exterioară a calităților suveranității în cadrul sistemului normativ, în structura și competența autorităților publice.

În literatura de specialitate sunt nominalizate mai multe forme specifice de fixare a suveranității, printre care:

- consacrarea suveranității în contractele de drept public intern (de exemplu, Acordul privind separarea Republicii Cehe și Slovace de la 1 ianuarie 1993 [182]);

- instituționalizarea suveranității în instrumentele juridice internaționale (de exemplu, Acordul cu privire la Unificarea Republicii Federative Germane și Republicii Democratice Germane de la 31 august 1990 [204]);

- confirmarea suveranității țării printr-un instrument juridic internațional (de exemplu, Rezoluția 1546 (2004) a Consiliului de securitate ONU din 8 iunie 2004, prin care au fost exprimate aprobarea, susținerea de constituire a unui Guvern provizoriu pentru Irak) [198].

În cazul Republicii Moldova, instrumentele juridice care au stat la baza suveranității acesteia sunt: Declarația suveranității RSS Moldovenești din 23 iunie 1990 și Declarația de independență a Republicii Moldova aprobată prin Legea nr. 691 din 27 august 1991, în care s-a statuat că „ Republica Moldova este un stat suveran, independent și democratic, liber să-și hotărască prezentul și viitorul, fără nici un amestec din afară, în conformitate cu idealurile și năzuințele sfinte ale poporului în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale. pe întregul său teritoriu să se aplice numai Constituția, legile și celelalte acte normative adoptate de organele legal constituite ale Republicii Moldova” [197].

Constituția este un fundament al suveranității juridice a oricărui stat. Anume în acest document sunt reflectate elementele de bază ale suveranității și prezentate caracteristicile acesteia, este instituit sistemul autorităților publice etc.

Conținutul suveranității se caracterizează, în ansamblu, prin distribuirea competențelor între anumite elemente ale mecanismului de stat. În unitatea sa, sistemul organelor de stat dispune de jurisdicție nelimitată. Totodată, fiecare autoritate publică poate adopta orice decizie în limita competenței conferite prin lege.

În context, trebuie să menționăm faptul că suveranitatea de stat este o categorie politico-juridică care desemnează proprietatea statului și exprimă dreptul de realizare a politicii externe și interne de sine stătătoare (independent de puterea altor state sau organisme internaționale), în limitele principiilor și normelor de drept internațional universal recunoscute. Astfel, suveranitatea de stat poate fi considerată o competență reziduală a statului. Dar „competența” nu este „suveranitate”. În cazul în care utilizăm aceste noțiuni ca sinonime, atunci existența suveranității ca proprietate a statului este lipsită de sens. O astfel de concepere a suveranității este inacceptabilă.

Mai mult, în cazul unor nerespectări ale normelor juridice internaționale, instanțele judecătorești internaționale adoptă decizii care impun anumite obligații statelor suverane.

Acest tip de conectivitate între state, generate de globalizare, din punct de vedere juridic, formează un sistem mondial de norme juridice, în cadrul căruia dreptul unui anumit stat evoluează în calitate de celulă relativ izolată.

Din punctul de vedere al ierarhiei, normele de drept internațional sunt poziționate deasupra majorității actelor normative ale statului național. Prin urmare, se poate afirma că suveranitatea juridică are limitele legale de acțiune. Aceasta nu presupune o limitare a voinței puterii de stat în procesul decizional, ci faptul că normele ierarhic inferioare, comparativ cu cele internaționale, pur și simplu nu vor funcționa din cauza contradicțiilor cu normele ierarhic superioare. Aceeași structură este caracteristică și sistemului organelor puterii, ierarhic construit, în care fiecare organism își are definit locul său, adică sunt indicate atribuțiile și domeniul de reglementare, precum și forța juridică a actelor normative adoptate de acesta.

Doctrinarul V. Kartașkin scoate în evidență următoarele cazuri de restricționare a suveranității statului în relațiile interstatale:

- când statul își asumă în mod benevol anumite obligații internaționale;
- când devine parte la un tratat bilateral sau multilateral;
- când statul aderă la anumite organizații internaționale, asumându-și anumite obligații;
- în cazul în care organisme internaționale sau regionale adoptă decizii obligatorii pentru state;
- când statul însuși recunoaște supremația normelor internaționale asupra legislației naționale [149, p.3-16].

Exemplele menționate se referă la suveranitatea juridică, dar în aceste cazuri suveranitatea, de fapt, nu poate fi limitată. De exemplu, statul poate adera la o anumită organizație internațională, dar, totodată, poate decide și ieșirea din componența acesteia. În plus, în calitate de factori restricționari ai suveranității, sunt nominalizate principiile dreptului internațional, cum ar fi: principiul egalității suverane a statelor; principiul neutilizării forței sau amenințării cu forța; principiul inviolabilității frontierelor de stat; principiul integrității teritoriale a statelor; principiul soluționării pașnice a diferendelor internaționale; principiul non-interferenței în afacerile interne; principiul universal al respectului pentru drepturile omului; principiul autodeterminării popoarelor și națiunilor; principiul cooperării. Astfel, în paragrafele 1-5 art. 2 din Carta ONU [170], se afirmă că:

- organizația este întemeiată pe principiul egalității suverane a tuturor membrilor ei;
- toți membrii Organizației, pentru a asigura tuturor drepturile și avantajele ce derivă din calitatea lor de membri, trebuie să-și îndeplinească cu bună-credință obligațiile asumate prin această Cartă;

- toți membrii Organizației vor soluționa diferendele lor internaționale prin mijloace pașnice, în așa fel încât pacea și securitatea internațională, precum și justiția, să nu fie puse în primejdie;

- toți membrii Organizației se vor abține, în relațiile lor internaționale, de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea ei, fie împotriva integrității teritoriale ori independenței politice a vreunui stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite;

- toți membrii Națiunilor Unite vor sprijini orice acțiune întreprinsă de ea în conformitate cu prevederile prezentei Carte și se vor abține de a acorda ajutor vreunui stat împotriva căruia Organizația întreprinde o acțiune preventivă sau de constrângere.

În paragraful 6 din același articol este stipulat faptul că Organizația va asigura ca statele, care nu sunt membre ale Națiunilor Unite, să acționeze în conformitate cu aceste principii, în măsura necesară menținerii păcii și securității internaționale. Din această prevedere reiese „dreptul” ONU de a interveni în afacerile interne ale oricărui stat, chiar dacă acestea nu sunt membri ai organizației. În acest caz, suveranitatea statului, care nu deține calitatea de membru al ONU, este limitată din exterior.

Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa conține și principiile care guvernează relațiile reciproce dintre statele participante [165]. Astfel, statele participante își asumă datoria de a respecta și a pune în practică, fiecare dintre ele în relațiile sale cu toate celelalte state participante, indiferent de sistemul lor politic, economic sau social, precum și de mărimea lor, de situația lor geografică sau nivelul lor de dezvoltare economică, de guvernarea relațiilor lor reciproce conform următoarelor principii:

Egalitatea suverană, respectarea drepturilor inerente suveranității. În conformitate cu acest principiu, statele participante își vor respecta fiecare egalitatea suverană și individualitatea celuilalt, precum și toate drepturile inerente suveranității și pe care le cuprinde suveranitatea lor, în special dreptul fiecărui stat la egalitate juridică, la integritate teritorială, la libertate și independență politică. De asemenea, ele vor satisface fiecare dreptul celuilalt de a-și alege și dezvolta liber sistemul politic, social, economic și cultural, precum și dreptul de a-și stabili legile și reglementările.

Nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forța. Pentru respectarea acestui principiu, statele participante se vor abține în relațiile lor reciproce, ca și în general în relațiile lor internaționale, de a recurge la aplicarea forței sau la amenințarea cu forța, fie împotriva integrității teritoriale sau a independenței politice a oricărui stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite și cu acest Act.

Inviolabilitatea frontierelor. Acest principiu oferă statelor participante dreptul de a considera inviolabile toate frontierele celuilalt, precum și hotarele tuturor statelor din Europa, și, în consecință, ele se vor abține acum și ulterior de la orice atentat împotriva acestor demarcațiuni.

Integritatea teritorială a statelor. Statele participante vor respecta integritatea teritorială a fiecăruia din statele participante și se vor abține de la orice acțiune incompatibilă cu scopurile și principiile Cartei Națiunilor Unite, împotriva integrității teritoriale, a independenței politice sau a unității oricărui stat participant, și în special de la orice asemenea acțiune care constituie o aplicare a forței sau amenințare cu forța.

Reglementarea pașnică a diferendelor. Statele participante își asumă obligația de a reglementa diferendele dintre ele prin mijloace pașnice, astfel încât să nu fie puse în pericol pacea și securitatea internațională și justiția. Ele se vor strădui cu bună-credință și într-un spirit de cooperare să ajungă la o soluție rapidă și echitabilă pe baza dreptului internațional, recurgând la astfel de mijloace ca: negocierea, ancheta, medierea, concilierea, arbitrajul, reglementarea judiciară sau la alte metode pașnice la alegerea lor, inclusiv orice procedură de reglementare convenită prealabil diferendelor la care sunt părți.

Neamestecul în treburile interne. Principiul impune statele participante să se abțină de la orice intervenție, directă sau indirectă, individuală sau colectivă, în treburile interne sau externe care intră în competența națională a altui stat participant, oricare ar fi relațiile lor reciproce.

Respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, inclusiv a libertății de gândire, conștiință, religie sau de convingere. În conformitate cu acest principiu, statele participante vor respecta drepturile omului și libertățile fundamentale, inclusiv libertatea de gândire, conștiință, religie sau de convingere pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie.

Egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul popoarelor de a dispune de ele însele. Statele participante vor respecta egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul lor de a dispune

de ele însele, acționând în mod permanent în conformitate cu scopurile și principiile Cartei Națiunilor Unite și cu normele corespunzătoare ale dreptului internațional, inclusiv cele care se referă la integritatea teritorială a statelor. În virtutea acestui principiu, toate popoarele au în permanență dreptul, în deplină libertate, de a determina precum doresc și atunci când râvnesc statutul lor politic intern și extern, fără niciun amestec din afară și de a înfăptui, conform voinței lor, dezvoltarea lor politică, economică, socială și culturală.

Cooperarea dintre state. Statele participante vor dezvolta cooperarea lor, fiecare cu celălalt și cu toate statele, în toate domeniile, în conformitate cu scopurile și principiile Cartei Națiunilor Unite. În dezvoltarea cooperării lor, statele participante vor acorda o importanță deosebită domeniilor stabilite în cadrul Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, fiecare dintre ele contribuind în condiții de deplină egalitate.

Îndeplinirea cu bună-credință a obligațiilor asumate conform dreptului internațional. Acest principiu obligă statele participante să-și îndeplinească cu bună-credință obligațiile ce le revin în conformitate cu dreptul internațional, atât obligațiile care decurg din principiile și normele generale recunoscute ale dreptului internațional, cât și cele din tratate sau alte acorduri, în conformitate cu dreptul internațional, în care ele sunt părți. În exercitarea drepturilor lor suverane, inclusiv a dreptului de a-și stabili legile și reglementările, ele se vor conforma obligațiilor juridice care le revin în virtutea dreptului internațional; de asemenea, ele vor ține seama în mod corespunzător de prevederile Actului final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa și le vor pune în aplicare [165].

Cu toate acestea, uneori, indiferent de prevederile constituționale care statuează suveranitatea și independența statului, de instrumentele internaționale semnate și ratificate prin care se urmăresc protejarea și asigurarea suveranității și independenței la nivel internațional, unele state (ex: Republica Moldova, Ucraina, Georgia) se confruntă cu problema menținerii acestor calități.

În cazul Republicii Moldova, conflictul din regiunea estică a țării reprezintă o provocare pentru asigurarea în practică a prevederilor constituționale care atribuie acesteia calitatea suverană, independentă, unitară și indivizibilă. Drept urmare, acest conflict, în opinia noastră, poate fi definit ca unul ce ține de suveranitate. Or, după cum menționează prof. M. Baglai, „un aspect important al suveranității îl reprezintă inviolabilitatea teritoriului. Combinarea principiilor de inviolabilitate și integritate teritorială presupune că încălcarea acestora sau pretenția nejustificată asupra unui teritoriu reprezintă încălcarea suveranității” [137, p.147].

În acest sens s-a expus și V. Gamurari care a menționat că „orice tentativă la integritatea teritorială a unui stat va fi considerată ca tentativă la domeniul exercitării puterii suverane și apare drept o încălcare gravă a suveranității de stat” [27, p. 54].

În opinia doctrinarului T. Cîrnaț, suveranitatea exclude arbitrarul, deținerea acestei calități de către un stat nu îi atribuie dreptul de a submina suveranitatea altui stat. „Suveranitatea nu trebuie să fie privilegiul statelor mari și puternice în dauna altor state” [9, p. 54].

B. Negru și Al. Negru susțin că Republica Moldova nu și-a cucerit deplin și definitiv suveranitatea, având în vedere că regimul secesionist de la Tiraspol constituie un impediment serios în exercitarea plenară de către stat a puterii pe întregul său teritoriu [63, p.95].

În același sens, I. Jecev menționează că „în prezent în Republica Moldova se încalcă și latura internă a suveranității- supremația puterii de stat, de către autoritățile din stânga Nistrului și latura externă a suveranității – independența, de către Federația Rusă. Avem curajul să afirmăm că acest lucru se întâmplă deoarece în prezent unele „mari puteri ale lumii” (de exemplu Federația Rusă) ignoră normele și principiile unanim recunoscute ale dreptului internațional” [46, p.90].

Susținem opinia autorului I. Jecev în ceea ce privește necesitatea onorării obligațiilor de către Federația Rusă, asumate la Summitul OSCE de la Istanbul din 1999 privind evacuarea integrală, urgentă și transparentă a trupelor și armamentului pe teritoriul Republicii Moldova [192], precum și să respecte normele dreptului internațional și prevederile Tratatului politic de bază moldo-rus, semnat la 18 noiembrie 2001 [195], în caz contrar se încalcă principiul internațional al egalității suverane a statului.

Un rol semnificativ în tentativa de a limita suveranitatea prin instrumente juridice aparține instanțelor judecătorești internaționale. În conformitate cu art. 94 din Carta Organizației Națiunilor Unite, fiecare membru al Națiunilor Unite se obligă să se conformeze hotărârii Curții Internaționale de Justiție în orice cauză la care este parte. Atunci când oricare dintre părțile la o cauză nu va executa obligațiile ce-i revin în temeiul unei hotărâri a Curții, cealaltă parte se va putea adresa Consiliului de Securitate care poate, în caz de necesitate, să facă recomandări sau să decidă asupra măsurilor utile pentru aducerea la îndeplinire a hotărârii [170].

Aceste exemple demonstrează faptul că factorii care limitează formal suveranitatea nu sunt doar actele normative, ci și hotărârile judecătorești. Aceasta însă nu ne permite să tragem concluzia cu privire la caracterul limitat al suveranității.

Dacă percepem suveranitatea în mod static, atunci normele și instituțiile juridice, la prima vedere, pot limita suveranitatea. Dacă însă avem în vedere suveranitatea dinamică, afirmăm că, din punct de vedere juridic, voința puterii politice nu poate fi restricționată. Din aceste considerente, în ansamblu, suveranitatea este nelimitată.

La fel de importantă este chestiunea privind momentul apariției suveranității juridice. Pe de o parte, suveranitatea juridică trebuie să apară concomitent cu stabilirea dominației politice a unei anumite puteri sociale în teritoriul respectiv. Majoritatea deciziilor publice sunt oficiale și orice decizie, în cazul în care vizează stabilirea unei anumite orânduirii și ordini în stat, trebuie să fie exteriorizată și accesibilă pentru consultare. Cu toate acestea, suveranitatea are caracteristici atât interne, cât și externe. Supremației din interiorul țării trebuie să-i corespundă independența externă, ceea ce și reprezintă o premisă pentru apariția calității de subiect de drept internațional.

Conform dreptului internațional, un stat devine subiect al relațiilor interstatale în cazul acceptării sale de către alte entități suverane. În acest sens, a fost remarcat faptul că „suveranitatea statului presupune în viața internă a țării supremația puterii de stat, iar în afacerile externe, recunoașterea de către comunitatea mondială a națiunilor” [140, p.11].

De obicei, prin recunoaștere juridică internațională se subînțelege identificarea în conformitate cu dreptul internațional de către statele existente a noilor state sau guverne, sau a altor autorități, care le permite să stabilească cu acestea relații oficiale sau neoficiale, complete sau incomplete, permanente sau temporare [159, p.44].

Din punct de vedere juridic, recunoașterea statului este un act juridic, prin care aceasta dobândește forma sa finală, iar sistemul de drept al statului respectiv devine parte a celui global sau regional. Drept confirmare, putem apela la principiile directorii stabilite de CE pentru recunoașterea noilor state în Europa de Est și în Uniunea Sovietică din 16 decembrie 1991 [187], în care sunt stipulate următoarele criterii pentru recunoașterea oficială:

- respectarea prevederilor Cartei ONU și angajamentelor luate în conformitate cu Actul Final de la Helsinki și Carta de la Paris, în special în ceea ce privește supremația legii, democrație și drepturile omului;
- garantarea drepturilor grupurilor etnice și naționale și ale minorităților, în conformitate cu angajamentele asumate în cadrul CSCE;

- respectarea inviolabilității tuturor frontierelor, care nu pot fi modificate decât prin mijloace pașnice și de comun acord;

- asumarea tuturor obligațiilor pertinente, referitoare la dezarmare și neproliferarea armelor nucleare, inclusiv securitatea și stabilitatea regională;

- obligația de a rezolva de comun acord, inclusiv apelând, dacă este necesar, la arbitrajul internațional, toate problemele ce țin de succesiunea statului și litigiile regionale.

În opinia autorilor D. Năstase și M. Mătieș, „acceptarea noilor state trebuie să se bazeze pe voluntariatul lor, iar opțiunile retragerii și restabilirii status-quo-ului anterior trebuie să fie posibile. Construcția UE este un exemplu în mișcare al unui edificiu pragmatic de acest fel, pornindu-se de la voluntariatul statelor de a-și crea un țel împreună, rigoarea construcției fiind menținută de setul de norme și proceduri, numite *acquis communautaire*. Totuși reversibilitatea procesului de integrare europeană, având în vedere gradul de interdependență atins astăzi, este practic imposibilă, chiar dacă teoretic ea ar putea reprezenta o opțiune” [61, p.32].

În acest context, ne vom exprima dezacordul cu opinia citată mai sus, deoarece considerăm că, în virtutea faptului că un stat membru al UE deocamdată are calitatea de stat suveran, el oricând își poate revendica drepturile sale naționale în cadrul organizației, poate solicita aplicarea sau neaplicarea anumitor politici ce țin de economie și securitate colectivă și chiar condiționa anumite procese. Un exemplu este cazul Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, în contextul referendumului desfășurat pe 23 iunie 2016 (Brexit), prin care cetățenii Regatului au decis ieșirea din cadrul UE. Prim-ministrul britanic, David Cameron, a lansat un apel către liderii UE, prin care și-a exprimat dorința de a renegocia condițiile statutului de membru al Marii Britanii în cadrul UE înainte de desfășurarea referendumului preconizat [189].

Astfel, printr-o scrisoare adresată Președintelui Consiliului European, Donald Tusk [191], prim-ministrul britanic, David Cameron, a punctat obiectivele-cheie pentru reformarea a patru domenii pe care Marea Britanie le urmărește:

- Guvernarea economică,
- Competitivitate,
- Suveranitate,
- Imigrare.

Având în vedere subiectul nostru de cercetare, ne vom referi la capitolul ce ține de suveranitate. În acest context, premierul britanic a lansat trei propuneri:

1) Liberarea Marii Britanii de obligația de a acționa, de a tinde spre „o uniune mai apropiată”. Premierul a solicitat ca această obligație să nu mai fie aplicabilă Regatului Unit printr-o reglementare legală într-un mod ireversibil;

2) În al doilea rând, în timp ce Parlamentul European (PE) are un rol important, Cameron a marcat necesitatea sporirii rolului parlamentelor naționale propunând un nou aranjament în care grupurile parlamentelor naționale, împreună, ar putea opune un veto la inițiativele legislative nedorite;

3) A fost exprimată de asemenea dorința ca angajamentele UE ce țin de subsidiaritate să fie implementate complet, cu recomandări clare pentru atingerea acestui obiectiv. Adițional, Regatul Unit al Marii Britanii va avea nevoie de confirmări precum că instituțiile europene vor respecta întru totul scopul care stă la baza protocoalelor ce țin de justiție și afaceri interne la orice propunere care va viza aceste domenii, în special rezervarea dreptului Regatului de a alege sau nu să fie parte. Securitatea Națională este și trebuie să rămână, potrivit premierului britanic, responsabilitatea de bază a statelor membre, recunoscând în același timp beneficiile de a lucra împreună asupra problemelor care afectează securitatea comună.

Drept urmare, constatăm că Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, nesatisfăcut că este impus să se racordeze absolut la legislația UE și încătușat de acest angajament, a aspirat la sporirea competențelor parlamentului național, astfel încât acesta să poată bloca legislația UE „inconvenabilă” pentru statul național. Astfel, observăm că există situații de disconfort în cazul unor state, care se simt limitate de prevederile Tratatelor comunitare în libertatea lor suverană de a decide asupra politicilor și legislației naționale.

Atunci când un stat membru își exprimă insatisfacția față de anumite politici ale UE cu aluzia de a se retrage din cadrul organizației, constatăm, de fapt, că reversibilitatea procesului de integrare europeană este posibilă și chiar reprezintă o opțiune.

În cazul Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, am fost martorii întrunirilor de negocieri dintre prim-ministrul britanic, David Cameron, și liderii europeni, care au rezultat cu acordul privind satisfacerea majorității cerințelor înaintate de către Guvernul britanic cu scopul de a păstra intactă componența UE, dar mai ales de a menține ideea și spiritul unei Europe influente. Însă obținerea unor condiții „speciale” pentru Regatul Unit nu a constituit un argument convingător pentru majoritatea cetățenilor care au votat pentru ieșirea din UE în cadrul referendumului din iunie 2016.

La acest capitol, prof. Ion Guceac, analizând faptul dacă ieșirea unui stat membru din UE are sau nu consecințe asupra suveranității prin urmările economice ale actului juridico-politic, menționează că reconfigurarea raporturilor economice prin anevoioase și serioase negocieri poate constitui baza unei reșezări a atributului esențial al subiectului de drept unional care a provocat ieșirea – suveranitatea, atribut care trebuie extins, adică pus în situația anterioară aderării la UE [37, p.60].

Totuși situația devine mai complicată în cazul în care statul, care renunță la calitatea de membru al UE, este însuși o entitate statală complexă. În asemenea ipostaze, consecințele în privința suveranității, consemnează Ion Guceac, ar putea fi:

- în cazul în care toate entitățile statale aprobă ieșirea din UE și acționează pentru această finalitate, acestea vor fi repuse, în privința suveranității, în situația anterioară aderării la UE;

- dacă una sau mai multe entități statale subsumate statului refuză ieșirea din UE, potrivit normelor juridice proprii și ale statelor respective, există riscul dezmembrării statului complex;

- în ipoteza dezmembrării entității statale complexe, entitățile care și-au obținut independența capătă o suveranitate proprie deplină;

La acest subiect, remarcăm tendința actuală a Scoției de a organiza un al doilea referendum privind obținerea independenței față de Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, având în vedere dorința de a fi în cadrul UE. Astfel, la 18 septembrie 2014 s-a desfășurat referendumul din Scoția prin care electoratul a fost întrebat dacă „Trebuie Scoția să devină o țară independentă?” Rezultatele referendumului au înregistrat o diferență doar de 10,6% în favoarea celor care au votat „Nu”. Luând în considerare opțiunea Regatului, aprobată prin referendumul din 2016, de a ieși din UE, Nicola Sturgeon, primul ministru al Scoției, a anunțat despre intenția Guvernului Scoțian de a desfășura cel de-al doilea referendum privind obținerea independenței, care ar putea avea loc între toamna anului 2018 și primăvara anului 2019, când vor fi definitive negocierile privind ieșirea completă a Regatului Unit din UE [189].

- în urma unei eventuale dezmembrări a statului complex, care a solicitat ieșirea din UE, statele din componența acestuia, care și-au exprimat refuzul, au obținut independența și suveranitatea proprie, pot adera la UE, deoarece acestea devin subiecte de drept internațional de sine stătătoare [37, p.60].

O provocare pentru suveranitatea și independența statelor o pot reprezenta și astfel de fenomene precum: crizele financiare, conflictele armate, imigrările masive etc.

Astfel, în ultimii doi ani, UE a fost pusă în fața unei noi provocări care s-a manifestat prin sosirea unui val de refugiați și migranți, majoritatea fiind din Siria, drept urmare a izbucnirii războiului și lansării acțiunilor de persecutare a cetățenilor de către conducerea siriană. În acest context, UE și-a mobilizat eforturile în vederea adoptării măsurilor de urgență pentru a face față acestei crize prin intensificarea ajutorului umanitar atât în cadrul UE, cât și în afara acesteia, relocarea solicitanților de azil care au intrat pe teritoriul UE, precum și returnarea celor care nu au îndeplinit condițiile de azil. Au fost consolidate eforturile în vederea perfecționării securității la graniță cu o nouă pază de frontieră și de coastă. În total, în 2015 și în 2016, UE a alocat peste 10 miliarde de euro din bugetul UE pentru a face față crizei refugiaților [181].

În acest val imens de imigrare, au intrat și persoane care au avut drept scop îmbunătățirea nivelului de viață, numiți și „migranți economici”. Dacă cererile de azil ale acestor persoane nu sunt soluționate pozitiv, guvernelor naționale le revine obligația de a-i transfera în țara lor de origine, acțiuni ce implică și cheltuieli bugetare.

Din punct de vedere economic, unele state membre ale UE (în special Grecia și Italia) au avut de suportat cheltuieli enorme generate de necesitatea furnizării alimentelor, a creării adăposturilor, a combaterii rețelelor infracționale, pe când economia altor state nu a fost afectată practic. De asemenea a fost evidențiată și o discriminare la distribuirea cererilor de azil, astfel încât, în 2015, 75% din toate cererile de azil au fost înregistrate în doar cinci state membre (Germania, Ungaria, Suedia, Austria și Italia) [181].

Comisia Europeană a decis adoptarea unui mecanism de relocare a refugiaților prin adoptarea unui plan al cotelor de repartizare între statele membre UE, cu caracter obligatoriu. În cazul refuzului unui stat de a accepta aceste cote, au fost dezbătute și recomandări privind introducerea unor sancțiuni financiare.

Conform cotelor de relocare, statele membre UE, cărora le-au revenit cei mai mulți refugiați, au fost Germania (27,536), Franța (19,714) și Spania (9,323). Criteriile stabilite pentru a fi luate în calcul la relocarea refugiaților au fost: numărul populației (40%), mărimea produsului intern brut (40%), numărul mediu de aplicații privind cererea de azil din ultimii 4 ani (10%), rata de șomaj (10%) [181].

Cu toate că planul a fost adoptat în cadrul Consiliului UE pentru Justiție și Afaceri Interne, unele state membre UE, precum Ungaria, Cehia, Slovacia și România, au votat împotriva adoptării acestuia. Astfel, prin acest vot împotriva, a fost dat un semnal Uniunii de către statele care s-au simțit îngrijorate de anumite decizii care le-au afectat suveranitatea și independența.

Unele state, printre care și România, au propus ca aceste cote de relocare să aibă un caracter voluntar, ceea ce, în viziunea noastră, nu tind să aducă atingere suveranității și independenței acestora. Parlamentul Ungariei a hotărât ca Guvernul să sesizeze CJUE referitor la planul de relocare a refugiaților prin impunerea unor cote obligatorii statelor membre UE. Potrivit legislativului ungar, prin introducerea cotelor obligatorii, este ignorat principiul subsidiarității și diminuat rolul suveran și independent al statelor. Aceasta a instalat chiar și un gard de sârmă ghimpată la frontiera cu Croația și Serbia. Slovacia și-a exprimat refuzul de a aplica planul UE privind relocarea refugiaților și intenția similară de a se adresa CJUE.

Alte state și-au exprimat indignarea și în contextul faptului că decizia aprobată de Comisia Europeană este lipsită de legitimitate, pe motiv că majoritatea cetățenilor europeni nu erau de acord cu o astfel de politică.

Poziția Uniunii era argumentată prin faptul că sensul acestei structuri este să susțină membrii familiei europene, atunci când un stat este lovit de o criză economică, de o calamitate naturală, de un război etc. Iar în cazul imigrărilor masive, Uniunea aplică principiul solidarității și distribuirii echitabile a responsabilității între statele membre. Abandonarea unui stat, cum ar fi Grecia sau Italia în fața valului masiv de refugiați, nu reprezenta un gest echitabil pentru că, în final, viitorul Uniunii poate depinde de acest fapt.

Politica comună în materie de azil a UE nu a corespuns acestui fenomen care a luat amploare. Drept urmare, UE a fost nevoită să revizuiască legislația existentă și să o dezvolte la necesitățile de moment și de perspectivă. Concomitent, și legislația statelor membre a fost ajustată noilor standarde stabilite de UE.

2.2. Principii constituționale ale suveranității

Principiile constituționale ale suveranității reprezintă ideile fundamentale legiferate prin Legea Supremă și prin care se instituie reperele conceptuale ale suveranității, stabilindu-se în special cine este titularul acesteia, modul de exercitare, autoritatea legitimată cu

exercițiul suveranității, precum și posibilitatea delegării acesteia unor structuri internaționale sau regionale.

Dispozițiile constituționale impun trei principii ale suveranității: cel al inalienabilității, cel al indivizibilității și cel al instituționalizării puterii.

Inalienabilitatea suveranității presupune faptul că aceasta nu poate fi cedată nimănui. Suveranitatea nu poate fi cedată organelor reprezentative ale poporului, astfel ele nu sunt suverane, ci doar exercită competențe ce țin de aceasta. De asemenea, suveranitatea nu poate fi cedată în favoarea unui alt stat sau unei organizații internaționale. Competențele transmise de către statele membre UE, de exemplu, nu semnifică în acest sens o cedare a suveranității, aceasta nu devine suverană. În una din Deciziile Curții Constituționale din România, s-a statuat că în aceste cazuri este vorba doar de „partajarea exercițiului acestor attribute suverane cu celelalte state componente ale organismului internațional” [176].

Acest partaj de competențe între state și comunități a condus la numeroase discuții cu privire la natura juridică a atribuirilor de competențe și la raportul acestora cu suveranitatea statelor membre. Uneori se vorbește de faptul că tratatele atribuie comunităților „drepturi suverane”, făcându-se din atribuirea de competențe un instrument de remaniere a suveranităților. Alteori, atenuându-se puțin exprimarea, dacă nu consecințele, de un transfer de competențe, dar care este mai mult decât o simplă atribuire, cum se întâmplă în decizia Costa a CJCE [187] în care se afirmă că tratatul CEE „instituind o Comunitate pe durată nelimitată, dotată cu instituții proprii, cu personalitate juridică, cu o capacitate de reprezentare internațională și, mai ales, cu puteri reale rezultate dintr-o limitare a competențelor sau dintr-un transfer de atribuții de la state la Comunitate, acestea și-au limitat, chiar dacă într-un număr restrâns de domenii, drepturile lor suverane și au creat astfel un corp de drept aplicabil resortisanților lor și lor însele”, pentru ca alteori să se susțină că este vorba doar de o „atribuire de competențe” făcută de tratate care creează „competențe comune” [124].

Indiferent de calificarea preferată, este cert faptul că, din momentul în care UE capătă competențe în anumite domenii, suveranitatea statelor membre devine limitată, dar strict doar în acele domenii. În acest caz nu ne referim la o pierdere a suveranității, deoarece „exercițiul acestor competențe nu se traduce în termenii unei „pierderi” de suveranitate pentru stat. Dimpotrivă, participarea la puterea de decizie în sânul organizației îi dă posibilitatea să exercite responsabilități care, pe plan național, deveniseră pur formale”. De asemenea nu

poate fi luată în considerare nici teoria potrivit căreia suveranitatea este transferată către Uniune, deoarece din momentul dobândirii unor competențe delegate de statele membre, Uniunea nu devine nici suverană, nici stat. Cu toate acestea, putem afirma că între statele membre și UE are loc un exercițiu partajat al suveranității. Însă în această situație, suveranitatea capătă un alt conținut, o altă caracteristică, diferită de abordarea clasică (abstractă, indivizibilă și inalienabilă), o suveranitate care depășește concepția cantitativă care o teritorializează. „Această nouă concepție consideră suveranitatea divizibilă funcțional și de aceea aptă să descrie funcționarea unui mecanism de integrare, indiferent că se evocă reamenajarea suveranităților, fuziunea acestora sau exercițiul lor în comun” [125, p.16].

În opinia O. Meșeriakova, „este destul de evident, că statele-membre decid de sine stătător care va fi limita restrângerii competențelor lor suverane, care ar satisface ambele părți, adică ar asigura o funcționabilitate a instituțiilor care vizează atingerea obiectivelor de integrare - pe de o parte, și nu ar amenința cu „dizolvarea” statelor naționale în comunitatea de integrare – pe de altă parte” [156, p. 17].

Considerăm că, în cazul adoptării unei Constituții europene, relația, din punctul de vedere al suveranității, dintre statele membre și UE ar deveni mai complexă și mai confuză, deoarece „amalgamarea conceptelor dreptului internațional cu cele ale dreptului constituțional tinde să creeze, cel puțin în starea actuală a culturii juridice europene, impresia că UE devine un supra-stat” [18, p.90].

Din perspectiva abordării doctrinei clasice, adoptarea unei Constituții semnifică bazele conceperii unui stat, pentru ca utilizarea termenului pentru o organizație internațională, chiar de integrare, să nu creeze rezerve. În acest sens, Paul Magnette afirma cu îndreptățire că „în tradiția pozitivismului juridic, constituția este actul fondator al unui stat, unul dintre elementele sale constitutive, care îl distinge de alte forme de comunitate politică, rezultate din tratate sau convenții. Utilizarea cuvântului, aplicată Europei, este departe de a fi neutră. Ea participă la o întreprindere simbolică, vizând să sublinieze substanța forte a Uniunii, să convingă că natura sa politică este mai aproape de cea a unui stat decât de a unei organizații internaționale” [126, p.15]. Totuși, din punct de vedere juridic, UE rămâne o organizație internațională și nu un stat, bazată fiind pe câteva tratate, și nu pe o constituție, chiar dacă acestea, instituționale fiind, au fost uneori, metaforic vorbind, denumite „carte constituționale”. De altfel, chiar așa-zisa „Constituție europeană” reprezintă un tratat prin care se instituie o constituție, fiind deci un act de drept internațional.

Constituția este cea care repartizează exercițiul suveranității între instituțiile statului. Instituțiile, ca și corpul electoral, nu pot renunța la acest exercițiu, doar dacă norma constituțională nu prevede altfel. Ca exemplu, Parlamentul nu poate fi substituit în exercițiul suveranității de către o altă autoritate publică. Parlamentul nu este în drept să cedeze sau să transfere acest exercițiu către o altă autoritate, cu excepția cazului când Constituția nu reglementează o astfel de posibilitate.

Indivizibilitatea suveranității constă în faptul că suveranitatea asupra unui teritoriu nu poate fi deținută și exercitată de doi titulari diferiți. „Se înțelege de la sine că două sau mai multe entități, grupuri de persoane, instituții nu pot fi suverane în același timp și spațiu. Cel care este suprem este prin necesitate logică superior oricui altcuiva; nu poate avea vreun superior deasupra sa sau egali lângă el” [57, p.344].

Totodată, acest principiu nu permite niciunui grup exercitarea exclusivă a suveranității. Indivizibilitatea suveranității se datorează faptului că aceasta aparține colectivității statale în întregime, și nu colectivităților locale separat. Deși colectivitățile locale participă implicit la exercițiul suveranității, acestea nu o pot utiliza în interes propriu în detrimentul voinței generale.

Puterea legislativă a statului de asemenea are un caracter unitar. Decizia colectivității locale se întemeiază pe legea adoptată de Parlament și pe actele normative ale Guvernului. Astfel, nu există o putere legislativă locală autonomă. De asemenea competența exclusivă suverană de a legifera nu este transmisă comunității locale. Suplimentar, competențele pe plan extern sunt exercitate de stat, colectivitățile locale fiind limitate de lege în a stabili relații cu colectivități locale străine. Pentru a asigura respectul de către colectivitățile locale a prerogativelor statului, D. Cl. Dănișor consideră că este necesar de a „se institui un drept de tutelă al organelor centrale sau al reprezentantului acestora în teritoriu asupra deciziilor luate de organele colectivităților descentralizate. Cel mai dificil lucru este de a găsi măsura exactă a acestei tutele. Dacă ea este prea lejeră, coeziunea statului riscă să fie compromisă. Dacă este prea accentuată, descentralizarea dispare” [18, p.91].

Ca urmare, niciun grup de persoane nu poate exercita competențe care, conform normelor constituționale, aparțin exclusiv statului. Astfel, de exemplu, o diviziune administrativ teritorială, care va emite monede proprii, va avea o armată proprie etc., va cădea sub imperiul neconstituționalității.

Luând în considerare cele menționate anterior, este important să conștientizăm faptul că suveranitatea nu aparține doar unui grup majoritar. Ea aparține tuturor, iar grupul majoritar este cel care o exercită nu în numele propriu, ci al tuturor.

Principiul instituționalizării puterii asigură că nicio persoană nu va exercita suveranitatea în numele propriu. Suveranitatea rezidă în competențele atribuite de Lege funcției, și nu persoanei care exercită această funcție. Astfel, suveranitatea capătă un caracter instituțional, care este strâns legat de caracterul statal al acesteia. Persoana aflată într-o funcție publică exercită atribuțiile funcționale în temeiul competențelor suverane oferite de Lege, aceasta nu le poate exercita în numele propriu, nu le poate modifica sau extinde. Exercițiul atribuțiilor funcționale este încadrat în anumite limite legale și este supus controlului.

Astfel, V. Popa menționează că „instituționalizată, puterea dobândește și un caracter impersonal, ea existând în instituții, în ea însăși, și nu în oamenii care o exercită. Prin alte cuvinte, schimbarea autorității politice nu afectează suveranitatea, continuitatea statului. Instituționalizarea și impersonalizarea puterii îi asigură un caracter permanent” [67, p.28].

Un alt aspect pe care voim să-l evidențiem constă în faptul că suveranitatea poate fi exercitată doar de organele constituite în baza alegerilor. Astfel, exercițiul suveranității nu poate fi aplicabil în cazul unor funcționari de demnitate publică, judecători, polițiști etc. Instituția Parlamentului și cea a Președintelui țării, în cazul statelor în care este ales în mod direct, sunt organe reprezentative supreme.

B. Negru susține că „într-un stat de drept și democratic, administrarea poporului urmează a se realiza prin popor și pentru popor, deoarece numai poporul este titularul suveranității. Titularul suveranității însă nu poate să o exercite continuu în mod direct. Cel mai mult timp, puterea statului este exercitată în numele poporului de către anumite organe, cărora le sunt delegate funcțiile respective printr-o autorizare generală, manifestată prin alegerea unor organe reprezentative” [62, p.17]. Organele își dobândesc reprezentativitatea atunci când sunt alese în condițiile Legii Supreme și acționează strict în interesul poporului. Din momentul în care organele au dobândit această calitate, ele obțin legitimitatea de a exercita suveranitatea în mod continuu, însă pentru un anumit mandat. Mandatul, care are un anumit termen, este instituit pentru a asigura controlul de către popor a celor cărora îi delegă exercițiul suveranității, de a sancționa organul reprezentativ în caz de exercitare arbitrară a suveranității și a evita sau a pune capăt uzurpării acesteia.

„Poporul, care este o ființă colectivă, exercitând puterea sa politică prin intermediul unui sistem organizat și instituționalizat de organe ale statului sau chiar prin intermediul statului, transmite puterea, nu și voința, care este generală. statul nu poate voi și acționa pentru el însuși, sunt necesari oameni pentru a voi și a acționa, care în continuare vor constitui organele statului. Organele învestite cu dreptul de a exercita puterea poporului sunt obligate să respecte această voință” [67, p.28].

Totuși într-un stat de drept și democratic contemporan, există și forme care asigură exercitarea suveranității de către popor în mod direct, cum ar fi instituția referendumului.

Cu toate acestea, nu putem afirma categoric că celelalte organe ale statului nu participă la exercițiul suveranității, din contra, acestea participă, doar că indirect. Datorită sarcinilor delegate de către organele reprezentative autorităților publice subordonate, se asigură nu doar exercitarea efectivă și eficientă a suveranității, ci și practicarea acesteia în interesul poporului.

Organele reprezentative, în special Parlamentul, pot delega, transfera temporar anumite competențe nu doar autorităților publice ierarhic inferioare, ci și către organisme internaționale. Evident, transferul acestor competențe are loc condiționat și cu acceptul titularului suveranității. În acest sens, Curtea Constituțională a României afirmă că sunt posibile „acte de transfer al unor atribuții către structurile UE”, dacă prin acest transfer „acestea nu dobândesc, prin înzestrare, o „supracompetență”, o suveranitate proprie” [176].

Pe de altă parte, consemnează D. Cl. Dănișor, „sunt reprezentanți ai poporului doar cei care pot exercita competențe în numele națiunii. Sunt deci excluși cei care exercită competențe într-o adunare aleasă care exercită o competență locală” [18, p.87]. Prin urmare, „primarul sau un consiliu local comunal, dacă este ales prin vot secret în circumscripțiile respective, este un organ reprezentativ, dar ele nu exercită suveranitatea” [28, p.115]. Totodată, „sunt excluși de la exercițiul suveranității naționale și cei care, aleși fiind, exercită competențe în afara cadrului instituțiilor statului: parlamentarii europeni, de exemplu. Aceștia nu exercită suveranitatea națională, ci doar o competență, participând în mod derivat la exercițiul suveranității naționale” [18, p. 87].

Astfel, principiul instituționalizării puterii garantează titularului suveranității că acesta nu o va pierde și că suveranitatea nu va fi exercitată în detrimentul intereselor sale de către reprezentanții aleși sau numiți în funcții publice. Instituționalizarea și impersonalizarea puterii îi asigură suveranității caracterul absolut.

2.3. Impactul globalizării asupra suveranității și independenței statului

Epoca contemporană se confruntă cu un fenomen care tinde să ia amploare și anume – globalizarea. Acest fenomen se fundamentează pe „agregarea economiei mondiale, proces obiectiv și dinamic, datorat sporirii dependențelor și conexiunilor dintre state, fiind efectul extinderii și aprofundării legăturilor transnaționale în domeniile vieții social-politice, economico-financiare, cultural-educative etc.” [16, p.512].

Prin globalizare, în opinia lui N. Graciov, se înțelege „procesul de formare, organizare, funcționare și dezvoltare a lumii ca o entitate socială, culturală și politică unică” [144, p.20].

În viziunea lui Ion Guceac, „globalizarea a afectat chiar și procesul însuși de realizare a funcțiilor de bază ale statului. Astfel, statul nu mai poate asigura un control eficient asupra teritoriului său, iar suveranitatea națională pierde din potențialul funcțional al conducerii politico-juridice. Capacitatea juridică a autorităților statale se reduce și, drept rezultat, legitimitatea democratică a deținătorilor puterii publice capătă proporții tot mai reduse” [37, p.53]. Astfel, puterea statului național pierde tot mai mult din valoarea sa.

Potrivit lui L. Grinin, globalizarea înseamnă „procesul prin care lumea devine tot mai conectată și mai dependentă de toți subiecții săi. Ca rezultat, are loc atât creșterea numărului problemelor comune, cât și extinderea numărului și tipurilor subiecților de integrare” [145, p.124].

Într-o accepțiune extinsă, globalizarea reprezintă un ansamblu de procese prin care se urmărește realizarea integrării internaționale pe plan economic, militar, politic, socio-cultural și de securitate, cu scopul de uniformizare a nivelului de dezvoltare.

Pentru elucidarea completă a chestiunii examinate, rolul social și importanța suveranității de stat trebuie studiate nu numai în plan teoretic și practic în raport cu însuși statul, dreptul și societatea, ci și în plan metodologic, mai exact în plan categorial, din punctul de vedere al locului și rolului noțiunii „suveranitate de stat” în sistemul altor noțiuni și categorii statal-juridice.

Aceasta este cu atât mai important și necesar de realizat, având în vedere răspândirea ideilor în literatura străină și, parțial, în cea autohtonă precum că, în condițiile globalizării, suveranitatea de stat devine o noțiune depășită, inutilă, că procesul globalizării diferitor sfere

ale vieții societății și statului este incompatibil cu suveranitatea statelor, și că „erodarea” treptată a suveranității de stat ar fi progresistă, obiectivă și corespunde spiritului vremii.

Ținând cont de faptul că viziunile clasice asupra suveranității nu corespund totalmente proceselor integraționiste de la etapa contemporană, în știință apar teorii care încearcă să adapteze noțiunea de suveranitate la condițiile de azi.

Examinând chestiunea privind rolul și importanța suveranității de stat, în general, și a suveranității în condițiile globalizării, în particular, nu este necesar să fim absorbiți de cauzele și condițiile apariției tezei cu privire la „sfârșitul” prematur al suveranității de stat, având în vedere caracterul inițial de comandă ideologică și că este evident condiționată de interesele țărilor influente industrializate și de cele ale capitalului transnațional. Cel mai important și mai productiv ar fi să ne concentrăm pe însemnătatea funcțional-specială reală, și nu virtuală a suveranității de stat în diversele ei forme și manifestări.

În afara suveranității de stat ca fenomen, în cazul când ea îi lipsește statului, își pierde orice sens discuția, de exemplu, despre caracterul de sine stătător și suficient al statului însuși, independența puterii de stat, protejarea ei, precum și a poporului, a națiunii care locuiește pe teritoriul statului contra influențelor externe de ordin economic, politic, militar și de alt tip. În lipsa unei coeziuni directe sau indirecte cu categoria politico-juridică a suveranității de stat, sunt imposibile formarea și funcționarea unor alte categorii politico-juridice de mare importanță.

Pornind de la caracterul fundamental și importanța metodologică a noțiunii de suveranitate de stat, în calitate de punct inițial pentru multe alte categorii și noțiuni ce țin de știința despre stat, ajungem la concluzia că tentativele de a dezvolta și a cultiva ideile despre „sfârșitul istoric” și „erodarea” suveranității de stat în condițiile globalizării conduc în mod obiectiv nu numai la subminarea învățaturii despre suveranitate și rolul ei în viața societății și a statului, constituită pe parcursul a mai multor secole și confirmată în nenumărate rânduri de practica vieții, ci și la erodarea întregii temelii a procesului de cunoaștere a statului și a dreptului.

Conceptul suveranității de stat nici pe departe nu întotdeauna și nu la toate etapele istorice ale dezvoltării sale s-a manifestat în aceleași forme, a realizat unele și aceleași funcții și a avut același rol în raport cu societatea și cu statul.

De-a lungul întregii istorii a existenței societății, după cum denotă experiența socială, statele egale ca forțe și posibilități întotdeauna posedau suveranitatea deplină – formal-

juridică și reală (efectivă) atât în raport unele cu altele, cât și în raport cu statele mai puțin puternice. Spre deosebire de ele, statele mai slabe și liderii lor, de regulă, se aflau în dependență totală sau parțială, limitându-și astfel suveranitatea lor, punând-o deseori nu atât în serviciul patriei sale, cât al altui stat.

Starea de lucruri este alta, declara în legătură cu asemenea împrejurări N. Machiavelli, „atunci când într-o țară se înscăunează un monarh puternic, statele mai slabe se alătură lui – de obicei din invidie față de cei care le depășesc ca forță – așa încât el nu are nevoie să-i încline în folosul său, deoarece ele însele cu dragă inimă se alipesc la statul creat de el. Trebuie doar să nu admită ca acestea să se lărgească și să se întărească...” [49, p.23].

Exact aceeași stare de lucruri este și în privința atitudinii liderilor unor țări slab dezvoltate și mici față de suveranitatea statului lor în prezent, bineînțeles, cu ajustarea la unele particularități ale civilizației moderne, iar formele de subordonare fiind altele, mult mai flexibile și diverse decât în Evul Mediu.

În acest sens, de exemplu, ne putem referi la experiența temeinică ce a fost acumulată în privința modului în care liderii fostelor țări socialiste din Europa Centrală și de Est dispuneau de suveranitatea țărilor lor și a structurilor internaționale. În perioada existenței URSS, Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER) și tratatul de la Varșovia, după cum se știe, cu mult entuziasm și „sentimente frățești”, structural și funcțional, se „asociau” cu Statul sovietic – una dintre cele mai mari puteri ale sec. al XX-lea, precum și cu asociațiile internaționale create sub egida lui. În prezent, după dezmembrarea URSS și dispariția din neant a asociațiilor internaționale pe care le avea în puterea sa, ele demonstrează un entuziasm enorm și sentimente nu mai puțin calde față de SUA, NATO, UE și alte uniuni create pe parcursul războiului rece în lupta cu „comunismul mondial”, a căror parte organică erau și aceste țări socialiste.

În context ne referim, bineînțeles, nu la „sacrificare” în favoarea țărilor influente a conținutului formal juridic al suveranității din partea statelor slabe și mici. Latura formală a suveranității acestor state, după regula generală, este intactă. Se aduce însă o atingere semnificativă laturii ei reale, materiale și o astfel de atitudine în condițiile actuale, ale globalizării, față de suveranitatea țărilor mici și slab dezvoltate din partea statelor influente teoretic este dacă nu general acceptată, atunci cel puțin larg recunoscută.

Firește, majoritatea statelor naționale practic resping categoric orice încercări de limitare a suveranității lor. Și asta este de înțeles, căci suveranitatea, din momentul apariției

sale până în prezent, întotdeauna presupunea exercitarea celor mai importante funcții pentru viața normală a societății și a statului.

Menționând această situație, unii autori atrăgeau atenția asupra faptului că suveranitatea, apărând în procesul luptei istorice a statului pentru existența sa, tradițional executa în primul rând funcțiile de apărare față de statul național. Aceste funcții sunt numite „negative” în sensul că menirea de bază a acestora este negocierea oricărui amestec a unui stat în treburile interne ale altuia [107, p.52].

Ideile suveranității de stat, sublinia în repetate rânduri G. Jellinek, au apărut „din noțiune negativă” și sarcina ei principală (a suveranității) a fost și este „o negare energică a pretențiilor tuturor forțelor care se opun dezvoltării sale progresive”. Dar, în același timp, adăuga acesta, chiar de la început, și anume din momentul când suveranitatea „se ridică la gradul de element esențial al puterii de stat”, acestei noțiuni începe să i se atribuie nu numai sens „negativ”, ci și „sens pozitiv” [107, p.52].

Prin „funcția pozitivă” a suveranității, ca și cea a însăși suveranității de stat, este conceput nu doar rolul de apărare, ci și cel de conținut al acesteia, având în vedere capacitatea suveranității de stat de a se prezenta nu numai în calitate de mijloc de apărare a statului și a societății împotriva oricărui amestec din afară, ci și de mijloc care creează condițiile necesare pentru existența și funcționarea lor normală în interiorul țării. Exercitând funcția „pozitivă”, suveranitatea de stat creează toate premisele necesare pentru dezvoltarea continuă a economiei naționale, a tradițiilor și spiritualității societății.

O importanță semnificativă în jurisdicționarea suveranității a avut dezvoltarea dreptului internațional și a procesului de globalizare. Dreptul internațional a conferit statului anumite îndatoriri reciproce, ca rezultat fiind apariția unor organizații internaționale cu capacitatea de a influența afacerile interne ale statelor. În prezent, gradul de integrare a atins un nivel înalt.

În același sens, Gh. Costachi și P. Hlipcă susțin că „în decursul istoriei au fost emise numeroase și diferite concepții asupra suveranității, care au mers de la afirmarea și justificarea sa ca realitate și principiu până la negarea sa pentru că ar fi ceva învechit, demodat și – mai mult chiar – până la considerarea suveranității ca o sursă de conflicte.” [14, p.4].

În context, adesea, apar studii științifice care încearcă să justifice necesitatea respingerii principiului suveranității în relațiile internaționale [160]. După cum constată V. Kvarațelia, „... globalizarea este procesul de bază, prin intermediul căruia are loc cu mare

intensitate suprimarea intereselor suverane ale statelor și distrugerea sistemelor economice naționale fundamentale” [150, p.134].

Referindu-ne la raportul conceptual dintre termenii suveranitate-stat-națiune, după cum susțin unii autori [52, p.39], trebuie să luăm în considerare transformările radicale din relațiile internaționale și structurile instituționale ale structurilor statelor-națiuni din Europa de după cel de-al Doilea Război Mondial. Conceptul „statul modern”, care se bazează pe atributul esențial de suveranitate, nu mai reprezintă o elucidare exactă a realității sociale și politice.

În acest context, în literatura de specialitate sunt identificate anumite teze ce vizează nihilismul național, desuveranizarea statului, deseori prezentate sub o formă tendențioasă. Aceste teze se manifestă tot mai frecvent, mai ales în literatura contemporană, al căror obiectiv este demonstrarea unei pretinse depășiri a rolului și destinului națiunilor, necesitatea renunțării la această formă de comunitate umană oferindu-se, drept alternativă, anumite idei de integrare multidimensională în diferite structuri cu caracter regional, internațional, până la asimilarea și lichidarea națiunilor. Această ofertă este reprezentată ca o globalizare în numele evoluției, al binelui comun și al dezvoltării lumii contemporane.

Adepții acestor curente susțin că existența tradițională a statului în prezent și anume calitatea suverană a acestuia determină o politică de autarhie, de izolare de la raporturile cu alte state. Unii chiar își manifestă dezaprobarea față de delimitările teritoriale ale statului național, evocând opțiunea de lichidare a hotarelor în scopul unei cooperări mai eficiente între state și cetățenii acestora. Ei argumentează această opțiune prin faptul că menținerea frontierelor între state reprezintă o sursă de tensiune și conflicte de interese în acestea și că existența acestora va servi la nesfârșit drept temei de declanșare a războaielor, a unor conflicte locale. Un alt argument susținut este că statul național ia decizii în interes personal și în detrimentul interesului mondial și că această problemă ar putea fi soluționată doar prin instituirea unor autorități suprastatale.

Astfel, susținătorii teoriilor, cum ar fi cele mondialiste, planetariste, holiste, a disoluției statului, a transferului de competență, a suveranității relative sau limitate, a unipolarismului, bipolarismului ș.a., opun națiunii și statului național supranațiunea și statul supranațional, iar suveranității depline – suveranitatea relativă [51, p.100].

Reprezentanții teoriei mondialiste, H. Morgenthau și Mc. Dougal, au sugerat, tocmai din anii '60, pe lângă crearea unor guverne zonale, ale sistemelor federale, continentale sau

regionale, transformarea ONU într-un guvern mondial, investit cu puteri decizionale. Argumentul lor constă în faptul că statul național a început să cunoască un declin și o alternativă ideală ar fi crearea unui „stat mondial”, condus de un „guvern mondial”. Aceasta ar putea evita neajunsurile, decalajele și contradicțiile de pe arena internațională; ar dispune de capacitatea de a asigura „eficiența activității economice și politice, care este una din marile curențe”, generată de existența statului contemporan. Morgenthau susține că menținerea păcii și securității internaționale nu se poate face decât „prin transferul suveranității națiunilor către o autoritate mondială, care va fi suverană, deasupra națiunilor, cum sunt națiunile în limitele teritoriului lor” [57].

Maurice Duverger afirma că „suveranitatea dă naștere la multe nenorociri și statele naționale trebuie depășite”, „statul național se devalorizează”. În același consens, o serie de alți autori au declarat că „doctrina suveranității trebuie respinsă cu totul” (Cl. Eagleton); „suveranitatea națională este cauza răului în relațiile internaționale” (Ph. Jessup); aceasta reprezintă „un obstacol neschimbat în calea dezvoltării comunității organizate a națiunilor” (Ch. G. Fenwick) [51, p.104].

Totodată, juristul belgian Charles Visscher declara că națiunea și suveranitatea națională ar fi de-a dreptul primejdioase și unica alternativă ar fi adoptarea unor structuri supranaționale [132, p.95], iar sociologul francez Pierre Hassner, în lucrarea sa „Nationalisme et relations internationales”, susținea că statul național este în plină retragere în Europa și, ca atare, este inevitabilă integrarea economică și politică în organisme suprastatale, supranaționale [120].

În general, suveranitatea este calificată ca un „egoism național” și considerată drept cauză a conflictelor dintre state. Aceste opinii servesc drept argument întru susținerea și promovarea ideii de creare a unei structuri suprastatale, a unui stat mondial.

Împotriva suveranității statelor, se pronunță R.A. Falk menționând că „scopurile naționale constituie o manifestare egoistă”; ele sunt cauzele care influențează negativ cooperarea între state, precum și soluționarea unor conflicte pe arena internațională [97, p.51-52]. Hans Kelsen a statuat, de exemplu, că „doar ordinea juridică internațională este suverană, nicio ordine statală nu e suverană” [55]. Aurelio Peccei considera ideea de suveranitate „incongruentă din punct de vedere etic, politic și funcțional”. El susținea că tendința de dezvoltare globală, mondială a omenirii ar pune sub semnul întrebării oportunitatea și viabilitatea suveranității, a statului național unitar astăzi, și cu atât mai mult

în perspectiva dezvoltării societății umane [127, p.335]. R. Eels contează pe înlocuirea actualului model de relații interstatale, bazate pe respectul suveranității naționale, cu o „suveranitate corporativă”, „o forță strict transnațională, care să treacă peste frontierele și barierele statelor naționale” [95, p.67-68].

Teoriile autorilor, care afirmă că suveranitatea și rolul statului-națiune nu mai sunt actuale, argumentează că acest fapt se datorează relațiilor de dependență dintre state, care evoluează într-o ascendență tot mai mare în ultima perioadă, în contextul evoluției economice și tehnico-științifice.

În acest sens, potrivit lui Fr. Perroux, integrarea economică și, în consecință, renunțarea la suveranitatea națională constituie o inevitabilitate fatală pentru țările mici și mijlocii, sub pretextul că ele nu pot fi egale și nici să fie în ritm cu dezvoltarea economică a țărilor mari. Unul dintre argumentele invocate de unii autori în sprijinul integrării vest-europene, cum ar fi J. Monnet, P.T. Ellsworth ș.a., este acela că „economiiile naționale ale țărilor ar fi prea mici pentru a fi eficiente și a putea asigura un nivel ridicat al creșterii economice” [51, p.99]. P. Racine afirma că „statul este destinat să intre în comunități mai vaste, care, grupând națiunile vecine ca civilizație și interese comune, va exercita o parte din competențele și puterile lor” [74].

În opinia lui W. Ungerer, lichidarea decalajului economic dintre SUA și Europa ar fi posibilă pe calea unificării continentului nostru și a renunțării la suveranitatea națională, la prerogativele tradiționale, plenare ale statelor, prin crearea unei federații a națiunilor europene [51, p.107].

Însă în viziunea autorului C. Gh. Marinescu, fenomenul de interdependență este interpretat eronat, deoarece adesea se ignoră faptul că acesta presupune un raport între egali. Or lumea contemporană este constituită, pe de o parte, din state naționale cu niveluri diferite de dezvoltare economico-socială și politică, iar, pe de altă parte, în viața internațională se mențin încă pe întinse zone geografice relații de inegalitate între statele mari și mici, dezvoltate și slab dezvoltate etc. Astfel, autorul consideră că „relația de interdependență presupune subordonarea intereselor statului național, interesului unor grupuri de națiuni și state mari, puternice sau unor organisme integrate, supranaționale, suprastatale” [51, p.98].

La acest capitol, ex-Președintele Franței, Valéry Giscard D’Estaing, susținea că ansamblul economic și politic mondial este de neconceput în afara fortificării componentelor naționale, a suveranității și independenței națiunilor lumii [50, p.73].

Statele dezvoltate, fondatoare ale organizațiilor suprastatale, adesea tentează economic statele mai vulnerabile în acest domeniu cu scopul de a influența decizia lor de a deveni parte sau de a nu renunța la statutul de membru al organizației respective.

În acest sens, R. Reich consideră că statele naționale se transformă în „autorități locale din cadrul sistemului global, dat fiind că ele nu mai pot determina, de sine stătător, nivelul activității economice și nici administra capacitatea de ocupare a forței de muncă, din teritoriile asupra cărora își exercită jurisdicția, din cauza opțiunilor capitalului internațional mobil” [48, p.33].

Se poate oare vorbi despre limitarea într-o anumită măsură a suveranității în cadrul integrării economice și a procesului de globalizare? Sub aspect teoretic, problema raportului dintre suveranitatea de stat și integrarea economică a fost studiată și de E. Usenko, care preciza că, pentru a cerceta acest subiect, este necesar a stabili conținutul termenilor *integrare* și *suveranitate*. Relațiile stabilite dintre statele suverane garantează procesul de integrare, numit integrare economică internațională. După părerea lui E. Usenko, tendința de creștere a dirijării din partea statului impune în domeniul internațional așa-numita „integrare organizată”. Drept exemplu se aduce CAER (Consiliul de Ajutor Economic Reciproc). Nu putem ignora faptul că această comparație dintre CAER și UE are la bază o analiză juridică complexă. În viziunea acestuia, CAER avea la bază principiul garantării suveranității de stat, pe când UE este o structură suprastatală [162, p.8].

În momentul apariției comunităților europene, mulți autori considerau că integrarea economică nu va fi posibilă în cazul păstrării suveranității statelor membre. Menținerea suveranității statelor membre, conform acestei teorii, constituie cel mai mare impediment în calea oricărei integrări [133, p.20]. Trebuie să ținem cont și de faptul că integrarea Europei Occidentale era percepută de mulți ca o parte componentă a procesului de integrare politică a statelor membre [134, p.13].

Cercetătorul V. Volkov scoate în evidență două modele de lipsire a puterii de stat de suveranitate: european-centrist și american. Modelul european-centrist de globalizare își propune să substituie sistemul westfalian prin unul de organizații și instituții internaționale, înzestrate cu suveranitate globală [142, p.80]. Modelul american, numit și (imperial) de globalizare, invers, urmărește principiul în conformitate cu care organizațiile non-guvernamentale internaționale, precum și legislația internațională, declarațiile și acordurile, nu ar exista independent de voința liberă a statului.

Cu toate acestea, chiar și UE, în cadrul căreia există o monedă unică, autoritățile supranaționale (de exemplu, PE) nu au lipsit statele membre de suveranitate [156, p.13]. Însă, oricum, partea juridică a suveranității în aceste condiții a suportat transformări esențiale.

Globalizarea în relațiile internaționale se manifestă prin faptul că organizațiile internaționale create (de ex., ONU, UE, CSI) stabilesc pentru membrii săi norme unitare în diferite domenii (politică, drept, economie), care au un impact asupra legislației interne ale statelor membre contractante [143, p.297-305]. Astfel, are loc unificarea legislației statelor.

În opinia politologului V. Juc, prin „edificarea instituțiilor și organizațiilor internaționale guvernamentale, precum și a structurilor supranaționale, statele conștient înstrăinează o parte din prerogativele lor supreme, urmărind valorificarea mai multor obiective prin cooperarea multilaterală” [47, p.174].

Totuși este necesar de afirmat că, în pofida existenței unui curent al nihilismului național, al suveranității și independenței statale, diverși cercetători își manifestă poziția cu aceeași vehemență întru susținerea și apărarea rolului național, a conștiinței naționale, a suveranității și independenței statale.

Astfel, până și unii adepți ai mondialismului și integraționismului, ca Jean Boissonat, critică extinderea excesivă a prerogativelor organismelor supranaționale, extrastatale ale UE și recunosc necesitatea menținerii unei autorități naționale. Autorul își exprimă ferm opinia că instituirea unei autorități plurinaționale, respectiv a organismelor suprastatale ale UE, nu trebuie să conducă la anularea prerogativelor naționale ale puterii, ale statelor [114].

Maurice Duverger este nevoit să afirme în una dintre lucrările sale, consacrate problematicii și disputelor actuale privind națiunea și statul național, că „sentimentul național se manifestă în zilele noastre cu mai multă vigoare, ca mijloc de rezistență față de diferitele modalități de estompare a ființei naționale, a suveranității naționale” [51, p.112].

Autorul J. Diedisheim, pronunțându-se împotriva creării unei comunități supranaționale, menționează că „națiunea este un tip de comunitate departe de a-și fi epuizat posibilitățile, datorită naturii sale nonintegraționiste” [51, p.113]. El consideră că națiunea, prin specificul său, este inadaptabilă integrării politice și economice.

În acest sens, M. Weber declara că „națiunea este o comunitate de sentimente, care își găsește cea mai adevărată manifestare într-un stat propriu.....o națiune este o comunitate ce tinde în mod normal să producă un stat propriu” [112, p.172]. Filozoful englez B. Russell

susține că „atât timp cât sentimentele naționale sunt atât de puternice, restricțiile aduse suveranității vor continua să fie inacceptabile pentru omenire” [51, p.71].

Omul de știință K. Deutsch, punctând pe dimensiunea social-economică a activității statului, identifică o conexiune directă între securitatea socială și identitatea personală a individului: „statul-națiune oferă majorității membrilor săi un sentiment mai puternic de securitate, apartenență... și chiar identitate personală decât altă alternativă de grup mare și cu cât este mai acută nevoia oamenilor de o asemenea apartenență și identitate, cu atât crește potențialul statului-națiune de a le canaliza dezideratele și resentimentele” [42, p.288].

Unii autori susțin că, în cadrul UE, țărilor mici și mijlocii li se limitează mai mult atributele suverane ale conducerii și deciziilor politice. Astfel, analizând procesele de integrare din lumea contemporană, R. Dahl și Ed. Tufte precizează că în măsura în care statele se unesc în organizații precum Piața Comună, UE, NATO etc., limitarea suveranității lor nu este uniformizată, deoarece țările mici pierd mai mult din suveranitatea lor decât țările mari [94].

În același context, Ph. Defarges demonstrează că viața politică internațională este determinată și influențată de interesele raporturilor dintre statele suverane și că relațiile internaționale depind, în ultimă instanță, de națiuni deci și de state [117, p.11].

De asemenea, Al. Pellet considera că, deși în domeniul relațiilor internaționale, rolul suveranității este uneori umbrit de forțele transnaționale, acesta își păstrează totuși virtuțile sale, rolul central în relațiile politice și economice dintre state [128, p.100].

În comunicarea sa, prezentată în cadrul celui de al XIII-lea Congres Mondial al Asociației Internaționale de Științe Politice (1995), J. Burton sublinia că „suveranitatea și independența reprezintă valori universale ale politicii actuale [51, p.116].

În consecință, poziția privind inutilitatea suveranității și statului național este, prin natura și caracterul său, provocatoare și distructivă, contravine nu numai judecății sănătoase, ci și actelor de drept internațional care o reflectă. În particular, ea contravine Cartei ONU, în care este stipulat că această organizație internațională se construiește pe „principiul egalității suverane a membrilor săi” [170] și a neamestecului în treburile celorlalți; Actul final al Constituirii pentru securitate și cooperare în Europa, elaborat la Helsinki la 1 august 1975 [165], conform căruia statele participante la Consfătuire trebuie să respecte egalitatea suverană și specificul celorlalți, precum și toate drepturile proprii suveranității lor și pe care aceasta le cuprinde, printre care figurează și dreptul fiecărui stat la egalitatea juridică, la integritatea teritorială, la libertate politică și independență, precum și alte acte de drept internațional.

Pornind de la practica existenței și interacțiunii statelor în soluționarea problemelor globale și locale în condițiile actuale, ajungem la concluzia că rolul social și importanța suveranității de stat nu doar că nu se diminuează, ci, dimpotrivă, se intensifică.

Desigur, sub influența globalizării și a altor procese ce au loc în lume, suveranitatea de stat suportă anumite preschimbări. Ea se dezvoltă încontinuu și se modifică parțial, adaptându-se la mediul economic și politico-social reformat. Însă modificarea ei parțială nu înseamnă deloc exterminarea sau diminuarea acesteia. Suveranitatea de stat a fost, din momentul apariției până azi, un mijloc solicitat și foarte important de asigurare a activității vitale de fiecare zi a societății și statului contemporan.

Globalizarea nu anulează rolul și esența suveranității de stat. Refuzul de a exercita unele drepturi suverane reprezintă realizarea suveranității, dar nicidecum limitarea acesteia. Pe lângă aceasta, statele sunt în drept să renunțe la îndatoririle asumate ca rezultat al încheierii unor acorduri internaționale prin forme juridice. Respectiv, îndatoririle internaționale sunt relative și temporare, iar suveranitatea este absolută și permanentă și, din aceste motive, nu poate fi preluată în totalitate.

Afirmațiile de mai sus sunt confirmate și de ultimele evenimente din cadrul sistemului politico-economic mondial. Astfel, criza economică care a afectat majoritatea statelor lumii a impus țările să inițieze unele măsuri pentru depășirea acesteia.

Concomitent, fiecare țară își orientează eforturile spre susținerea propriei economii, stabilind, de exemplu, taxe majorate pentru importul de mărfuri străine etc. Aceasta demonstrează că relațiile economice globale rămân pe planul doi în raport cu sarcinile ce țin de menținerea propriei economii suverane.

În procesul de globalizare, suveranitatea își modifică esența și operaționalitatea, fiind concepută ca o resursă care poate fi manipulată. Globalizarea nu reduce, ci mai degrabă extinde capacitățile unei astfel de manipulari. Ceea ce se întâmplă în lume la moment, nu este o criză a principiului suveranității juridice a statului, ci o criză a configurării materiale a spațiului economic global.

Astfel, consemnează V. Juc, „supozițiile promotorilor demersului sceptic privind influența globalizării asupra pozițiilor și funcțiilor statului național în cadrul ordinii mondiale contemporane din perioada ce cuprinde sfârșitul secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea se reduc în linii mari la următoarele:

1) internaționalizarea nu se soldează cu formarea ordinii mondiale mai puțin statocentrică, statele-națiune dețin în continuare o pondere centrală, fiind principalii actori ai artei guvernării, abordată în sens de proces de distribuire a puterii atât către structurile internaționale, cât și în favoarea agenților subnaționali;

2) guvernele naționale dispun în continuare de putere stabilă și durabilă pentru a putea reglementa și gestiona activitatea economică internațională, care, la rândul ei, suferă de regionalizare aflată în aprofundare și extindere semnificativă pe măsură ce se îndreaptă spre o configurație caracterizată de prezența a trei blocuri majore – Asociația Nord-Americană a Comerțului Liber, Cooperarea Economică Asiatico-Pacifcă și UE” [47, p.168].

În context, urmare a fenomenului de globalizare din ultimii ani, se observă două tendințe de organizare politică a teritoriului care influențează statele naționale. Pe de o parte, asistăm la procesul de integrare, uniformizare economică, socială și politică a statelor la nivel supranațional, iar, pe de altă parte suntem martorii unor mișcări regionale ce se manifestă prin afirmarea identității și culturii locale, la nivel regional [35, p.66].

Considerăm că regionalizarea implică prin sine un pericol pentru statul suveran și integritatea teritorială a acestuia, deoarece presupune crearea unor state în stat. Referindu-ne la recente evenimente din Spania, și anume declararea independenței regiunii Catalonia de către Parlamentul regional la 27 octombrie 2017 după rezultatele referendumului din 1 octombrie 2017 [169], trebuie să menționăm că fenomenul pro-independență poate să ia amploare, iar regionalismul nu va face altceva decât să consolideze aceste mișcări. În cadrul teritoriilor statelor membre ale Uniunii Europene, precum și a statelor vecine, există numeroase unități autonome, regiuni care tind spre un statut independent (Ținutul Secuiesc – România, Tirolul de Sud – Italia, Țara Bascilor – Spania, Regiunea Flamandă – Belgia, UTA Găgăuzia – Republica Moldova etc.) [35, p.68-69].

Fenomenul globalizării, impactul noilor tehnologii asupra societății și asupra pieței forței de muncă reprezintă un punct de reflecție și pentru liderii UE. Inevitabil, aceste procese produc un impact și asupra UE. În acest context, la 1 martie 2017, Președintele Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker, a prezentat Cartea albă privind viitorul Europei.

Documentul [181] conține câteva posibile scenarii pentru viitorul UE, anumite idei conceptuale care au inițiat dezbateri referitoare la modul în care ar putea arăta viitorul Uniunii. Astfel, Comisia Europeană a formulat cinci direcții de dezvoltare pentru Uniune, în funcție de alegerea care va fi făcută:

1) Continuând pe același drum – UE se va axa pe realizarea agendei sale de reforme pozitive;

2) Accent exclusiv pe piața unică – UE se va reaxa treptat pe piața unică;

3) Cei care doresc mai mult realizează mai mult – UE va permite cooperarea mai strânsă între statele care tind să realizeze mai mult în anumite domenii, cum ar fi: apărarea, securitatea internă sau alte domenii sociale;

4) Mai puțin, dar mai eficient – această idee presupune că UE se va axa pe obținerea unor rezultate maxime mai rapidă în anumite domenii de politică, acționând mai puțin în celelalte;

5) Mult mai mult împreună – statele membre vor reuși să realizeze mai mult, colaborând în toate domeniile de acțiune.

Fiecare idee este însoțită și de un scurt comentariu cu privire la avantajele și dezavantajele acestora.

2.4. Concluzii la capitolul 2

Indiferent de sursa suveranității, aceasta este un atribut al statului. Potrivit acestei concepții, statul este considerat o persoană juridică distinctă nu doar de națiune, dar și de organele sale.

Teoria, conform căreia statul este purtător al suveranității, iar poporul constituie sursa acesteia, corespunde mai mult realităților și tendințelor contemporane. Suveranitatea este un simbol al supremației voinței poporului, fiind exercitată de către stat. Nu poate fi pus un semn de egalitate între stat, care este un mecanism înzestrat cu putere, și popor. Statul nu poate exista în lipsa poporului, acest mecanism este conceput de către societate, ca să activeze în beneficiul acesteia.

Voința suverană a poporului este exprimată prin vot, care oferă statului dreptul de a reglementa relațiile în societate, de a guverna, de a reprezenta nu un individ sau un grup de indivizi, ci întreg poporul.

Suveranitatea nu este invariabilă, ea nu se manifestă constant într-un singur mod, din contra, aceasta cunoaște o serie de modificări provocate de reformarea relațiilor sociale, ce stau la baza ei. Acest concept evoluează continuu, fiind supus anumitor remodelări în urma cărora se evidențiază o serie de caracteristici noi. O asemenea evoluție s-a putut constata, în special, în cazul statelor care au aderat la UE.

Indiferent de nivelul de dezvoltare, suveranitatea economică este o calitate ce aparține

atât statelor dezvoltate, cât și celor subdezvoltate. Suveranitatea economică presupune nu doar independența statelor în explorarea și repartizarea bogățiilor lor și toate activitățile economice interne, ci, de asemenea, participarea egală în viața economică internațională.

UE trebuie să pună accent mai mare pe politici și reforme care ar servi drept instrument pentru statele membre de prevenire a crizelor financiare și să nu stimuleze parazitarea economică prin acordarea creditelor sau a altor instrumente financiare. În caz contrar, pe termen lung, politica de creditare masivă și concentrată a statelor care gestionează fraudulos sau ineficient economia națională va prejudicia suveranitatea economică a celorlalte state membre.

Suveranitatea juridică constituie exprimarea formal exterioară a calităților suveranității în cadrul sistemului normativ, în structura și competența autorităților publice. Exercițiul suveranității presupune acordarea anumitor competențe autorităților statului, consfințite în acte normative. În unitatea sa, sistemul organelor de stat dispune de jurisdicție nelimitată. Totodată, fiecare autoritate publică poate adopta orice decizie în limita competenței conferite prin lege.

Într-o lume interdependentă, suveranitatea juridică la fel poate fi supusă unor condiționări, limitări. Cu referire la UE, statele membre ale acesteia se află într-o interdependență din punctul de vedere al strategiilor politice, economice, vamale, militare, ceea ce produce un impact asupra suveranității și independenței lor. Moneda unică europeană, dreptul european și colaborarea pe plan militar (Forța rapidă de reacție a UE) sunt unii din factorii care influențează suveranitatea și independența statelor membre. În cazul unor conflicte dintre state, al unor încălcări ale normelor juridice internaționale, instanțele judecătorești internaționale adoptă decizii care impun anumite obligații statelor suverane.

Factorii care influențează asupra suveranității și independenței statelor în condițiile globalizării și europenizării sunt: agregarea economiei mondiale, care se datorează extinderii și aprofundării conexiunilor transnaționale în domeniul economico-financiar; lichidarea decalajului economic dintre state și consolidarea suveranității economice; sporirea capacității statului în domeniul securității naționale; tendința de unificare a legislației la nivel regional și mondial (semnarea tratatelor internaționale prin care se stabilesc anumite standarde, ajustarea legislației naționale la cerințele unor structuri regionale, internaționale etc.); curențele ideologice prin care se susține că suveranitatea este depășită, că statul național ia decizii în interes personal și în detrimentul interesului mondial, necesitatea unui centru unic de control - a unei structuri supranaționale, că hotarele teritoriale servesc drept temei pentru declanșarea războaielor; sporirea dependențelor și conexiunilor dintre state în sferele vieții social-politice și cultural-educative.

3. SUVERANITATEA ȘI INDEPENDENȚA VERSUS CONSTRUCȚIA UNIUNII EUROPENE

3.1. Natura și structura juridică a Uniunii Europene

Ideea construcției europene, sub forma „Statelor Unite ale Europei”, a fost și este atribuită lui J. Monnet, A. Slater, A. Spinelli, P. Spaak, A. Briand ș.a. ori tuturor, într-o înlănțuire nesegmentabilă decât cronologic – principiul fiind mereu același, menționează I. Deleanu [21, p.257].

Jean Monnet, unul dintre părinții fondatori ai construcției europene, în memoriile sale, își exprimă viziunea personală asupra Comunității susținând că: „Țările Europei de Vest trebuie să își îndrepte eforturile naționale spre un adevărat efort european. Acest lucru va fi posibil numai cu ajutorul unei federații a Occidentului ... Nu vom înceta să afirmăm faptul că primele șase țări ale Comunității sunt predecesorii unei Europe Unite mult mai extinse, ale cărei frontiere sunt stabilite doar de către cei care nu i s-au alăturat încă. Comunitatea noastră nu este numai o asociație a producătorilor de cărbune și oțel: ea este începutul Europei”.

Ideea construcției europene a fost conturată și afirmată îndeosebi după cea din urmă conflagrație mondială, al cărei epicentru a fost tot Europa, sub forma unor „mișcări europene”, cum ar fi: „United Europe Movement”, inițiată de W. Churchill; „Consiliul Francez pentru Unitatea Europei”, creat de R. Dautry; „Uniunea Europeană a Federaliștilor”, condusă de federalistul olandez H. Brugmans; „Mișcarea Socialistă pentru Statele Unite ale Europei”; „Uniunea Parlamentară Europeană”, fondată de R. Coudenhove-Kalergi ș.a., concentrate în jurul „Comitetului Internațional de Coordonare pentru o Europă Unită”, care în 1948, la Haga, a organizat Congresul Europei. Ulterior, în același an, Comitetul își preschimbă denumirea în „Mișcarea Europeană”. În pofida dificultăților ideologice, materiale și a resurselor umane pe care această organizație le-a întâmpinat pe parcursul activității sale, „Mișcarea Europeană” a constituit o forță morală extraordinară care a permis avansarea ideii europene spre următorul pas al realizărilor practice inițiale [180].

Considerând că „suveranitatea nu constituie doar o categorie istorică, dar caracterizează și natura juridică a guvernării de stat, reprezintă acel criteriu necesar, care oferă posibilitatea de a distinge statul de alte uniuni de drept public și de a delimita domeniul de guvernare al fiecărui stat în calitate de subiect al puterii suverane în limitele teritoriului său de domeniul de guvernare al altor state” [32, p. 138], și referindu-ne la structura actuală a UE, ne întrebăm ce reprezintă această formațiune din punctul de vedere al modului de constituire și exercitare a puterii, de

organizare a structurii interne și externe? Este o întrebare la care deocamdată nu am găsit un răspuns unic, dar pe care ne propunem să-l identificăm și să-l prezentăm în această lucrare.

UE, în opinia lui J. Cl. Piris, nu este o organizație internațională de tip clasic și nici un stat. Aceasta „este și va rămâne” o uniune cvasifederală sau o organizație internațională *sui-generis*. Astfel, conform autorului, noua Uniune Europeană, rezultând din fuziunea a două dintre organizațiile internaționale existente (CE și UE), creează o ordine juridică proprie, aplicabilă statelor care o alcătuiesc și ei înșiși, iar tratatul care o instituie poate fi calificat ca o carte constituțională a unei comunități de drept. O caracteristică esențială a aceste ordini juridice este faptul că normele comunitare au prioritate în raport cu normele naționale ale statelor membre [21, p.271].

Caracteristicile speciale ale UE, structurată ca entitate distinctă de organizațiile internaționale de tip clasic, derivă din următoarele: instituțiile abilitate să adopte norme legislative; principiile care guvernează respectarea acestor norme și controlul acestora; competențele atribuite.

• **Instituțiile abilitate să adopte norme legislative.** UE este constituită din instituții care au puterea de a adopta norme legislative, precum și de a exercita controlul respectării acestora: Parlamentul European – format din reprezentanții cetățenilor europeni aleși prin sufragiu universal, liber și secret; Consiliul de Miniștri – instituit din reprezentanți ai fiecărui stat membru la nivel ministerial; Comisia Europeană – alcătuită din personalități desemnate dintre cetățenii statelor membre; Curtea de Justiție – are competența de a exercita controlul legalității actelor adoptate de către instituțiile europene.

• **Principiile care guvernează respectarea normelor și controlul acestora.** Uniunea este guvernată de principii juridice proprii pentru a constrânge statele membre să respecte normele dreptului european: respectarea exigențelor statului de drept; respectarea drepturilor fundamentale; preeminența dreptului Uniunii; efectul direct al dreptului Uniunii; excluderea reciprocității în aplicarea dreptului Uniunii. Curtea de Justiție a UE are la dispoziție un sistem de proceduri pentru asigurarea controlului legalității actelor (recursul în anulare, recursul în cădere în desuetudine, excepția de ilegalitate, recursul în responsabilitatea extracontractuală; recursul în neîndeplinirea obligațiilor; recursul în interpretare).

• **Competențele atribuite.** Domeniul competențelor UE este mai extensiv decât cel al oricărei alte organizații internaționale existente, ajungând până la domeniul justiției și al afacerilor interne, introducerea unei monede unice, adoptarea unui cadru pentru dezvoltarea unei politici externe și de securitate comună (PESC) și a unei politici de securitate și de apărare (PESA) [21, p.273].

Autorul W. Wallace caracterizează UE ca fiind „mai mult decât un regim, mai puțin decât o federație” [61, p.48].

Conform opiniei lui I. Cristian, UE este un model *sui-generis* de confederație [44, p.142]. O altă viziune are V. Popa care își exprimă dezacordul cu doctrinarii care susțin că UE este o construcție *sui-generis*, sau care declară că aceasta *de facto* este o confederație. Autorul consideră că structura UE se află în evoluție, apropiindu-se tot mai mult de o nouă formă de stat. Începând cu 1 decembrie 2009, Uniunea are personalitate juridică internațională și poate încheia tratate internaționale [69, p.19].

De asemenea, V. Popa susține că UE este o asociație de state. Totodată, autorul afirmă că „nu se poate vorbi de o structură de stat, deși are aproape toate elementele necesare unei federații, cu excepția că organul deliberativ, PE, încă nu dispune de puteri identice pe care le au parlamentele statelor federale, iar statele membre ale UE dețin și calitatea de subiecți ai raporturilor de drept internațional” [67, p.42].

Din punctul de vedere al M. Popescu, „UE este, în prezent, o federație de state. Este o construcție de tip federal, dar o construcție încă în stare de definitivare” [72, p.48].

Conchidem că statele membre ale UE își mențin în continuare statutul de subiect de drept internațional, datorită calității lor suverane și independente, atât timp cât ele își vor păstra aceste calități, atât timp vor face parte din sistemul internațional și vor întreține relații cu alte state și subiecte de drept internațional. Astfel, apartenența statului la UE nu-l privează pe acesta de personalitatea juridică internațională.

În opinia lui I. M. Anghel, ca entitate juridico-politică, „Uniunea Europeană nu constituie ceea ce este un stat, eventual un stat compus (complex) în sensul clasic al termenului (federație sau confederație), dar nu este nici o organizație internațională (interguvernamentală), ea reprezentând mai puțin, decât o entitate statală și mai mult, decât organizația internațională”, întrunind caracteristici proprii ambelor. UE nu i se poate atribui unul dintre tiparele existente ori cunoscute până acum, aceasta este „o instituție *sui-generis*, un actor atipic și nou, în societatea internațională contemporană” [1, p.20].

În acest context, vom enumera anumite trăsături ale UE care corespund sau se aseamănă celor specifice **unui stat**:

- Dacă e să ne bazăm pe ideea universalismului cetățenilor și să evităm, de la noțiunea de popor, sensul sociologic, considerând că acesta reprezintă o totalitate de indivizi de pe teritoriul unui stat, o categorie social-politică și juridică concretă, putem afirma că UE are un popor propriu (cetățenii UE);

- Având în vedere că statele membre deleagă o parte din suveranitatea lor către Uniune, pentru a exercita împreună anumite competențe, putem afirma că Uniunea deține o putere publică, o suveranitate pe care o posedă și o exercită deplin atât timp cât există acordul statelor membre;

- Nu putem afirma că UE deține un teritoriu, dar este cert că aceasta își exercită competențele pe un teritoriu clar delimitat, care juridic aparține statelor membre și care, însumat, reprezintă un teritoriu abstract al Uniunii;

- Uniunea are autorități, instituții proprii care reprezintă puterea legislativă, executivă și judecătorească, similare celor unui stat (Parlamentul European, Comisia Europeană, Curtea de Justiție a UE, Banca Centrală Europeană etc.);

- În cadrul Uniunii există o ordine juridică, o legislație proprie, constituită din acte normative care trebuie implementate obligatoriu de către statele membre în cadrul legislativ național;

- Uniunea, la fel ca și un stat, întreține relații diplomatice cu alte state și organizații internaționale. În acest sens, în cadrul UE activează o instituție diplomatică (Serviciul European de Acțiune Externă) care gestionează relațiile diplomatice ale UE cu țări terțe și conduce politica externă și de securitate a UE. Astfel, în afara frontierelor sale, Uniunea este reprezentată de o rețea de delegații, care au un rol similar unei ambasade. Aceste delegații sunt prezente în numeroase țări de pe continentul European, Asiatic, America de Nord și de Sud, Australia. La fel și statele terțe au misiuni acreditate de UE (cu sediul în Bruxelles, Belgia), care de asemenea au rolul unei ambasade;

- UE are drapel, imn, monedă proprie, o zi de celebrare (Ziua Europei - 9 Mai) similar statelor care își sărbătoresc anual independența sau constituirea. Aceasta este o sărbătoare a păcii și a unității care promovează unitatea în rândul europenilor.

Cu toate acestea, nu putem considera UE ca fiind un stat în sensul deplin al cuvântului. În continuare vom argumenta de ce **UE nu este un stat**, luând în considerare elementele constitutive ale statului (națiune, teritoriu, putere publică sau suverană):

- UE nu are o națiune sau un popor unic, caracterizat prin unitate etnică, limbă comună, cultură, tradiții etc.;

- Uniunea nu are un teritoriu propriu, ci doar un spațiu juridic în cadrul căruia activează. Teritoriul statelor membre constituie un element esențial al acestora, un simbol al exercițiului suveranității. Statele membre nu cedează teritoriul și nici nu permit ca acesta să constituie o jurisdicție absolută a Uniunii. Cu toate că UE optează pentru o Comunitate fără frontiere interne, totuși statele membre nu încetează să-și exercite suveranitatea teritorială;

- Uniunea nu deține suveranitate, element specific statului. Statele membre nu renunță la suveranitate în favoarea Uniunii, ci deleagă unele competențe suverane Uniunii pentru a le exercita împreună cu alte state, sub egida acesteia.

În opinia lui I. M. Anghel, „la prima vedere UE face parte din categoria organizațiilor internaționale, reprezentând o asociere de state, realizată într-un anumit scop, constituită într-o entitate distinctă și independentă de statele care o compun – cu propria sa ordine juridică, înființată în baza unui tratat internațional multilateral – actul său constitutiv, dispune de organe proprii și căreia i s-a conferit personalitate juridică. Totodată, aceasta nu reprezintă o organizație internațională interguvernamentală (clasică), ci una suprastatală, de o anvergură necunoscută până acum și care îi schimbă esența de asociere de state. Chiar dacă cadrul instituțional în care a fost transpusă este una de organizație internațională, suprastatalitatea este dată de punerea în comun a suveranităților – prin transfer al atributelor de suveranitate de la state la UE, până la contopirea lor, precum și de natura și conținutul raporturilor pe care ea le are cu statele ei membre (cu care împarte atributele de suveranitate), cât și cu statele terțe (devenind parteneră în relațiile cu acestea, în locul statelor pe care le reprezintă)” [1, p.20].

În același sens, I. Deleanu conchide că „UE nu este o organizație internațională de tip clasic; ea este o organizație internațională unică, *sui-generis*, care cel mult ar evoca ideea unei federații de națiuni” [21, p.273].

Cu toate că Uniunea întrunește elementele constitutive ale unei organizații internaționale interguvernamentale, reprezentând o asociere de state suverane (subiecte primare ale dreptului internațional), instituită prin tratat și deținând o personalitate juridică internațională distinctă de cea a statelor membre și o structură de organe proprii, permanente, vom evidenția trăsăturile UE care nu-i permit să fie calificată drept o organizație internațională de tip clasic:

- În cadrul Uniunii au fost constituite instituții caracteristice celor trei puteri într-un stat (legislativă, executivă, judecătorească). Unele instituții au competența de a adopta reguli juridice obligatorii și de a verifica respectarea lor (PE – format din reprezentanții aleși ai cetățenilor UE), Consiliul de Miniștri – constituit dintr-un reprezentat al fiecărui stat membru la nivel ministerial, Curtea de Justiție – care controlează legalitatea actelor adoptate de instituțiile UE și conformitatea lor cu tratatul, Banca Centrală Europeană etc.;

- Uniunea deține un cadru legislativ propriu, constituit din acte normative care au o aplicare directă și o prioritate față de actele normative naționale ale statelor membre;

- Domeniul competențelor UE este mai extins decât cel al oricărei alte organizații internaționale existente, cum ar fi cel al justiției și afacerilor interne, crearea unui spațiu economic unic, adoptarea unui cadru pentru dezvoltarea unei politici de securitate și de apărare;

- Uniunea are proprii cetățeni, o monedă unică.

Mai mult ca atât, atunci când pe parcursul evoluției de cooperare dintre statele membre și organizația internațională, din care fac parte, are loc un transfer treptat și limitat de competențe suverane către instituțiile organizației internaționale, se constată și o modificare de structură a organizației de la interguvernamentalism la supranaționalism. Supranaționalismul constituie o formă nouă de cooperare care presupune crearea unui nivel de autoritate asupra statelor. Organismul supranațional nu mai ține cont de interesele individuale ale statelor membre, ci de interesul general, luând decizii în favoarea tuturor.

Dintr-o altă perspectivă conceptuală, I. M. Anghel consideră că „UE cuprinde și unele elemente caracteristice uniunilor de state (confederațiile și federațiile). Astfel, UE reprezintă mai mult decât o simplă asociere de state, alcătuind o structură similară cu cea a unei uniuni de state, cu elemente proprii confederației, fie federației, fără însă a fi identificate ca atare. UE este constituită după modelul unei organizații internaționale, deoarece urmărește integrarea societăților din statele participante într-un spațiu economic, social, politic și juridic unic; este instituită și funcționează într-un sistem propriu, având în vedere „crearea unei Uniuni tot mai profunde între popoarele Europei”; instituie o piață internă, o uniune economică” [1, p.21].

În contextul acestor mențiuni, vom prezenta **trăsăturile de confederație ale UE:**

- UE se bazează pe un tratat internațional ca și confederația (pact confederal), și nu pe o Constituție. Chiar dacă s-ar hotărî unanim asupra unei Constituții, aceasta oricum ar reprezenta un tratat încheiat și ratificat de statele membre;
- Ca și confederația, UE este o formă de uniune interstatală, uniune de state independente, constituită în scopul soluționării unor sarcini comune. Astfel, UE reprezintă o uniune de state suverane, nu un stat suveran de sine stătător;
- Uniunea are mai multe organe de dirijare, instituite din reprezentanții statelor membre, cu o competență limitată de dispozițiile tratatelor de constituire și funcționare (Consiliul European, Consiliul de Miniștri, Comisia Europeană) și care exercită atribuții în numele acesteia;
- Fiecare stat membru își păstrează suveranitatea internă asupra cadrului constituțional, în pofida faptului că anumite competențe sunt delegate Uniunii, pentru a fi exercitate în comun cu celelalte state membre;
- Ca și statele din cadrul confederației, statelor membre ale UE le este recunoscută personalitatea juridică în relațiile internaționale;
- Ca și în cazul confederației, în care interesele statelor pe plan internațional sunt exercitate în numele confederației de un organ comun, în cazul UE, de asemenea există un astfel de organ (Comisia Europeană) care are autoritatea de a iniția și a purta negocieri cu terțe state, în

numele statelor membre, doar în anumite domenii. În cadrul Comisiei Europene, există și instituția Înalțului Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate;

- Statelor membre li se asigură dreptul de a ieși din cadrul Uniunii cu condiția respectării dispozițiilor de procedură stabilite de tratatele de constituire și funcționare;

- Instituțiile UE, cu excepția Parlamentului European, sunt învestite cu autoritate de către guvernele naționale, și nu de către cetățeni. Astfel, instituțiile europene sunt formate direct de către autoritățile constituționale ale statelor membre (Consiliul European, Consiliul de Miniștri) sau sunt numite de către acestea (Comisia Europeană, Curtea Europeană de Justiție).

Trăsăturile de federație ale UE:

- Existența unei ordini juridice comune, a unui sistem integral de drept, constituit din norme adoptate de organele împuternicite în acest sens, și care sunt obligatorii pe întreg teritoriul Uniunii, pentru toate statele membre, precum și a unei ordini juridice, legislații proprii statelor în parte, care emană de la organele constituționale competente;

- Statele membre transferă exercitarea anumitor competențe Uniunii, dar există anumite domenii, politici în care statele își rezervă un rol dominant și chiar exclusiv (asigurarea integrității teritoriale, menținerea ordinii publice și apărarea securității naționale, de exemplu);

- Existența unui cadru dublu de instituții la nivelul Uniunii și la nivelul statelor membre (organe legislative, executive și judecătorești);

- Statele membre sunt subiecte ale dreptului internațional, păstrându-și dreptul de a încheia tratate, acorduri cu alte state în domenii ce țin de competența lor națională;

- Existența bugetelor naționale și a unui buget propriu al Uniunii care oferă o independență financiară instituțiilor acesteia;

- Ca și în cazul unei federații, populația UE constituie un corp unitar, deși cetățenii Uniunii dețin și cetățenia statelor membre;

- În condițiile stabilite de tratatele de constituire și funcționare a UE, statele membre participă la crearea instituțiilor de bază ale Uniunii;

- Uniunea are simboluri proprii (drapel, imn) și o monedă proprie, care a substituit majoritatea monedelor naționale.

Într-o altă ordine de idei, I. Deleanu menționează faptul „cu toate că unele din instrumentele de acțiune ale UE sunt de factură federală, cum ar fi: principiul atribuirii competențelor, principiul primatului dreptului UE asupra celui național; principiul aplicării directe a dreptului UE; principiul subsidiarității; un sistem instituțional care asigură concomitent reprezentarea popoarelor și reprezentarea statelor (PE și Consiliul); un „federalism de executare”

sau de „administrare indirectă”, în sensul că responsabilitatea executării dreptului Uniunii aparține statelor membre, UE nu este și, în viitorul previzibil, nu va fi un stat federativ european.” Autorul, aderând la opinia potrivit căreia UE este o „uniune parțial federală”, consideră că aceasta este mult mai mult decât o confederație, dar mai puțin decât o federație” [21, p.278-279].

Astfel, deducem că UE este mai mult decât o confederație, întrucât:

- este instituită consecutiv Actului unic european și tratatelor de la Maastricht, Amsterdam, Nisa, Lisabona;
- are personalitate juridică unică;
- realizează, cu efecte diferite, o ierarhie a instrumentelor juridice;
- promovează o formă specifică a principiului *pacta sunt servanda* prin principiul preeminenței dreptului Uniunii;
- are elemente simbolice proprii (monedă, imn, drapel, deviză);
- are un ministru al Afacerilor Externe (Înaltul Reprezentat pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate Comună);
- are o Cartă a drepturilor fundamentale;
- are o instanță proprie de jurisdicție ș.a.

UE nu este o federație, deoarece: statele membre își păstrează funcțiile esențiale; se menține unanimitatea sau acordul comun pentru majoritatea deciziilor, mai ales în domeniul politicii externe și apărare, resurse financiare, acorduri internaționale de importanță, în dreptul fiscal, penal etc.; orice stat membru are dreptul de a se retrage din Uniune; și, în cele din urmă, Uniunea nu are un teritoriu propriu, un popor, o putere exclusivă suverană; chiar dacă ar avea o Constituție, aceasta ar reprezenta un tratat încheiat între statele membre care ar coexista cu constituțiile naționale și nicidecum nu le-ar substitui. De asemenea, Uniunea nu este un stat suveran de sine stătător, ci reprezintă o uniune de state suverane.

În opinia prof. A. Smochină și I. Humă, „dacă federalismul nu este propriu soluției comunitare europene – dincolo de presiunile politice și ideologice îndeosebi extraeuropene în favoarea sa –, el nu are cum să se potrivească nici Uniunii Europene..... Prezența metodei cooperării instituționalizate în edificiul UE îl respinge cu atât mai mult cu cât statele membre cooperează, ca state stăpâne pe deplin pe voința lor, în forme organizate” [78, p. 131].

Elementele UE, în concepția lui Anghel M. I. [1, p.21], „reamintesc de un sistem de grupare de state”, având în vedere că autoritatea și exercitarea guvernării sunt partajate între Uniune și statele membre. Statele membre decid asupra existenței Uniunii, asupra scopului și acțiunilor generale pe care aceasta trebuie să le urmărească și să le îndeplinească. UE are o

structură de funcționare și o ordine juridică proprie, aceasta este investită de către statele membre cu o capacitate juridică necesară pentru a desfășura o serie de activități pe plan internațional, cum ar fi încheierea unor tratate, întreținerea relațiilor diplomatice cu state și alte subiecte de drept internațional, promovează o politică externă și de securitate comună. Prin aceste acțiuni, Uniunea își promovează valorile și interesele sale din numele statelor membre și își conturează identitatea pe arena internațională.

Pentru a evita unele confuzii în urma denumirii de confederație sau federație la adresa UE, în doctrină, pur și simplu se preferă utilizarea sintagmei „uniune supranațională”, având în vedere că aceasta întrunește trăsături caracteristice ambelor forme, după cum am exemplificat mai sus.

Luând în considerare viziunile savanților evocate anterior și constatarea că UE are atât trăsăturile unei confederații, cât și ale unei federații, opinăm că UE este o structură supranațională care îmbină unele trăsături ale confederației și federației cu elemente proprii, unice, reprezentând o nouă formă a structurii de stat, care deocamdată nu a ajuns la etapa de formare completă. Construcția UE se află într-o perioadă de tranziție, direcționată spre o structură care va uni elementele cele mai eficiente și care vor contribui cel mai efectiv la realizarea intereselor comune ale statelor membre.

În opinia noastră, uniunea supranațională reprezintă o asociere de state suverane, bazată pe un tratat internațional (constituțional), care activează din numele și în beneficiul statelor membre și care exercită anumite competențe în temeiul cotelor egale de suveranitate delegate de către statele ce formează uniunea.

3.2. Limitarea și autolimitarea suveranității și independenței statelor în cadrul Uniunii Europene

Trebuie să recunoaștem că suveranitatea și independența absolută continuă să fie un mit, poate chiar o absurditate. Aceste calități pot fi limitate de o forță exterioară contrar voinței titularului sau chiar de însuși titularul acesteia, iar în acest context apare fenomenul de limitare și autolimitare a suveranității.

După cum menționează V. Gamurari, „este bine cunoscut faptul că nu tuturor colectivităților umane le este recunoscută suveranitatea pe plan internațional. Numai cele ce sunt independente față de orice subordonare în ordinea internațională posedă această calitate” [27, p. 45].

Doctorul în drept D. C. Grama menționează că „statele lumii au dispus de suveranitate absolută doar în aspect teoretic. Se știe, însă, că atât în natură, cât și în societate, nimic nu este absolut. Totul este relativ. Suveranitatea statelor, de asemenea, este relativă” [29, p. 204].

„Suveranitatea nu este absolută, deoarece, pe de o parte, ea se exercită de către stat în limitele legale stabilite la nivel național tot în baza suveranității, iar, pe de altă parte, puterea suverană a unui stat mai este limitată și prin puterea analogică a altor state, deoarece toate sunt în mod egal suverane” [73, p.8].

În constituțiile țărilor europene se confirmă ideea că, pe plan extern, suveranitatea nu este și nu poate fi absolută și dispoziția precum că obiectul revizuirii îl poate constitui „independența”, nu însă și „suveranitatea”. Prin prisma unui anumit unghi, toate aceste dispoziții constituționale ar putea fi calificate ca restricții aduse suveranității. În realitate însă, ele confirmă teza lui Ion Deleanu de „independență” în „interdependență” [67, p.25].

Doctrinarul P. Vellas susține că procesul de transformare a statului suveran tradițional în stat contemporan are loc prin cedarea suveranității în fața competenței. D-lui consideră că „este foarte greu, poate chiar imposibil, de stabilit limitele competenței exclusive, care este tot mai mult limitată, iar suveranitatea este înlocuită prin starea de interdependență” [131, p.241-246]. Esența acestei teorii constă în faptul că procesul de limitare a suveranității în favoarea unor organizații internaționale este progresiv, fapt ce va fi exemplificat în prezenta lucrare prin analiza constituțiilor statelor europene.

Conștientizând imposibilitatea practică de instituire a unei suveranități de stat absolute, tocmai de la începuturi întemeietorul ei, J. Bodin, precum și alți adepți ai suveranității absolute, menționau că există anumite limite pentru realizarea ei practică. „...puterea absolută a monarhilor și a stăpânitorilor suverani, explică Bodin, nicidecum nu se extinde asupra legilor lui Dumnezeu și ale naturii” [85, p.58]. Acestea din urmă sunt limita până la care, potrivit concepțiilor lui J. Bodin, se poate extinde suveranitatea absolută.

Ulterior, pe măsura dezvoltării teoriei suveranității, în general, și a suveranității de stat, în particular, cadrul de realizare a fenomenului respectiv a fost limitat și mai mult. În plan teoretic și practic, suveranitatea evolua tot mai mult de la suveranitatea absolută spre una relativă, de la una ce ține de legile obiective „ale lui Dumnezeu și ale naturii” la factori subiectivi de limitare.

Printre acestea din urmă, care stabileau cadrul general de realizare a suveranității, la diferite etape au fost enumerați diverși factori. Pentru Rousseau, de pildă, acesta a fost cadrul stabilit de Contractul social, ale cărui capitole „sunt determinate de însăși natura actului, astfel că cea mai mică modificare a acestor capitole le-ar lipsi de orice eficacitate și utilitate” [76, p.15].

Pentru J. Renar, acestea erau „anumite limite” sub formă de „anumite drepturi ale persoanei”, pe care „suveranitatea poporului trebuia singură să și le stabilească pentru sine” și în limitele cărora ea trebuia să se realizeze. Oare nu trebuie ca suveranitatea poporului, se întreba în acest sens autorul, „să-i recunoască persoanei anumite drepturi, încălcarea cărora în niciun caz nu o recunoaște posibilă pentru ea? Oare nu trebuie să-i acorde ea persoanei un anumit domeniu inviolabil, la pragul căreia se sfârșește atotputernicia ei?” [140, p. 131].

Prin emiterea unei legi, raționa în acest context G. Jellinek, „statul leagă juridic cu normele ei nu numai indivizii, ci și propria sa activitate. Prin lege, el obligă și acele persoane care îi servesc drept organe să-și pună de acord voința cu prescripțiile legii. Dar cum voința organului este voința statului, statul, obligând organele sale, se încătușează singur pe sine” [53, p.86].

Cu toate că în literatura juridică de mult timp există dezbateri interminabile ce țin de „încătușarea” statului suveran de către drept, acesta este considerat, alături de alți factori, ca mijloc ce limitează societatea de eventuala samavolnicie a statului și care consfințește prin lege caracterul relativ al suveranității statului.

Dezvoltând ideile autolimitării juridice a statului și limitării de drept a suveranității de stat, cercetătorii contemporani ai materiei respective, pe lângă toate celelalte, pornesc de la faptul că însuși procesul examinat, ca și orice alt fenomen, trebuie să aibă limitele sale. Legislația în vigoare poate să limiteze suveranitatea de stat în măsura în care ea nu contravine Legii Supreme a țării.

Unul dintre inițiatorii teoriei autolimitării suveranității este G. Jellinek. În concepția lui, „statele acceptă dreptul internațional ca pe o necesitate autoimpusă, dar se văd deseori determinate să încalce această normă internațională” [53, p.86].

Conceptul de suveranitate evoluează prin prisma unor noi abordări, începând cu secolul al XX-lea, în special după perioada celui de-al Doilea Război Mondial, când a fost declanșat procesul de constituire a o serie de organizații internaționale. Statele au început să ratifice o multitudine de tratate internaționale, care conțineau norme ce trebuiau respectate și angajamente care trebuiau îndeplinite. În acest sens, remarcăm tratatele internaționale din domeniul spațial sau aerian și din cel al căilor de comunicații, bazate pe denuclearizare și demilitarizare, a căror prevederi evident erau superioare normelor naționale. Aceste tratate, în opinia lui Cr. Verga, „creează un regim internațional nou pe care statele l-au acceptat și adoptat în vederea unei cooperări internaționale cât mai bune, regim care afectează, destul de semnificativ, suveranitatea lor.” [84, p.123].

Conform lui F. Hinsley, prima tentativă serioasă a guvernelor „de a-și restrânge independența suverană prin intermediul unor limitări juridice și mijloace instituționale” ține de „experimentul legat de Societatea Națiunilor” [41, p.182].

Politologul D. Mitrany este unul dintre primii cercetători care a exprimat opinia că statele naționale au tratat Liga Națiunilor ca pe un adversar, care a atentat la suveranitatea lor și deci nu este oportună formarea structurilor internaționale investite cu prerogative supranaționale, ci se impune de a începe cu proiecte tehnocratice, de interes comun, care nu solicită voința politică și cedări temeinice de caracter instituțional, pentru ca mai târziu suveranitatea lor să fie depășită gradual prin integrarea într-o comunitate mai extinsă.

„Membrii ONU, NATO sau ai UE erau și sunt legați convențional printr-un singur sau mai multe instrumente juridice. Prin intermediul acestor înțelegeri internaționale, prin care statele ajungeau la concluzii comune pe calea dialogului și negocierii, s-a ajuns la norme juridice cu caracter general” [53, p.86]. În acest context, comunitatea internațională a început cochetarea cu statele suverane pentru a obține anumite împuterniciri prin delegare, astfel având capacitatea și posibilitatea de a soluționa problemele sociale, economice și politice într-un mod unic la nivel regional și global.

Suveranitatea a prezentat un subiect de mare importanță și actualitate, mai ales în realitățile contemporane, având în vedere că proiectul european a subminat suficient de grav conceptul de suveranitate, precum și viziunea științifică a savanților asupra acestuia.

V. Popa relatează că legislația UE inevitabil „afectează anumite aspecte ale suveranității statelor membre. Cu toate acestea, statele membre au transferat în mod voluntar părți din suveranitatea lor către instituțiile europene pentru a construi o Europă mai puternică și mai eficientă. Statele UE recunosc că le este mai bine să lucreze împreună decât ca state independente și în afara Uniunii” [69, p.18].

Inițial, participarea statelor europene la construcția europeană a avut ca bază crearea posibilității de soluționare a unor probleme în comun care apăreau în parcursul dezvoltării societății europene și coagularea societății europene în urma conflictelor de război. Exista convingerea că acestea puteau fi soluționate mai reușit doar la nivel european, și nu doar între anumite state. Punctul de plecare a fost punerea în comun a unor resurse economice utilizate, la momentul respectiv, pentru susținerea efortului de război: cărbunele și oțelul.

Astfel, la 9 mai 1950 a avut loc lansarea unui concept de fondare a „Uniunii Montane”, prin care se urmărea crearea unei autorități pentru controlul producției de cărbune și oțel pe teritoriile Republicii Federale Germane și Franței, așa-numita „*Declarația Schuman*”. Acest proiect a influențat concepția privind suveranitatea de stat, care, în decurs de jumătate de secol,

s-a preschimbat - nuanțat de la un stat la altul - în favoarea limitării puterii de decizie a statelor pe seama sau în profitul unor organisme create prin integrare, deci a limitării suveranității.

Unii doctrinari susțin ideea că cea mai importantă contribuție a teoriei suveranității în relațiile internaționale, în secolul al XX-lea, a fost atestarea documentară (Carta ONU, Actul Final de la Helsinki, Declarația Drepturilor Omului, etc.), că suveranitatea statelor nu poate fi absolută, iar guvernelor nu trebuie să li se permită abuzuri săvârșite la adăpostul „scutului” suveranității [64, p.83].

Cât privește tribunalele, menționăm: Carta Organizației Națiunilor Unite [170] a instituit și o Curte Internațională de Justiție. Curtea Internațională de Justiție este un organ judiciar principal al Națiunilor Unite, care activează în baza propriului statut, parte integrantă a Cartei ONU.

Conform prevederilor din Carta ONU, fiecare stat membru al Organizației Națiunilor Unite devine *ipso facto* și membru al statutului Curții Internaționale de Justiție. Prin urmare, statele, din moment ce au semnat Carta ONU, și-au autolimitat suveranitatea, întrucât fiecare membru al Națiunilor Unite este obligat să se conformeze hotărârii Curții Internaționale de Justiție în orice cauză la care este parte. Dacă oricare dintre părți la o cauză nu va executa obligațiile ce-i revin în temeiul unei hotărâri ale Curții, cealaltă parte se va putea adresa Consiliului de Securitate care poate să recomande sau să decidă măsurile ce urmează a fi luate pentru a executa hotărârea.

Totodată, considerăm că statutul de membru al ONU, implicit al Statutului Curții Internaționale de Justiție, nu limitează absolut suveranitatea statelor membre, deoarece art. 95 din Carta ONU oferă libertatea statelor de a preda soluționarea diferendelor lor altor tribunale, în temeiul unor acorduri deja în vigoare sau care ar putea fi încheiate ulterior. Însă din moment ce membrul Națiunilor Unite a decis soluționarea diferendului de către Curtea Internațională de Justiție, acesta este obligat să execute și să se conformeze cerințelor hotărârii acestui tribunal internațional.

Un alt aspect, în acest context, este și demitizarea teritorialității prin admiterea în practica internațională și în doctrină a excepțiilor condominium-ului, servituților internaționale și cesiunii de teritorii. „Ilustrat de exemplu Andorrei, condominiumul presupune exercitarea autorității politico-jurisdicționale de către două state, în mod egal, asupra unui teritoriu terț determinat. Servituțile internaționale au consacrat restrângerea independenței unui stat pe a cărui teritoriu un alt stat exercită o competență de reglementare legislativă sau administrativă. Cesiunea de teritoriu reprezintă o operațiune juridică convențională pe baza căreia un stat renunță la

suveranitatea sa asupra unui teritoriu în favoarea altui stat care-și întinde el suveranitatea asupra acelui teritoriu” [64, p.241].

„Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene [187] a instituit o ordine juridică proprie, integrată sistemului juridic al statelor membre de la intrarea în vigoare a tratatului și care se impune jurisdicțiilor acestora” [113, p.583]. Prin urmare, dreptul european (regulamentele și deciziile) este aplicabil ordinii juridice interne în felul în care el este adoptat, fără a mai fi necesară asimilarea sau transformarea acestuia în drept național.

În același context, A. Fuerea susține că „în relațiile Comunități – state membre, dualismul este înlăturat, iar dreptul comunitar primar, sau derivat, este imediat aplicabil în ordinea juridică internă a statelor membre, sau, potrivit Curții de la Luxembourg, el face parte integrantă din ordinea juridică aplicabilă pe teritoriul fiecăruia dintre statele membre. Acest fapt are mai multe consecințe: dreptul comunitar este integrat în mod firesc în ordinea juridică internă a statelor, fără a fi nevoie de o formulă particulară de introducere; normele comunitare își ocupă locul în ordinea juridică internă; judecătorii comunitari au obligația de a aplica dreptul comunitar” [26, p.165].

„Ordinea de drept comunitară este organizată, fără echivoc, monist. Altfel decât în dreptul internațional, în dreptul comunitar principiul priorității nu include, totuși, numai obligația statelor membre de a aduce dreptul lor național în concordanță cu dreptul comunitar prioritar, ci pretinde, în afară de aceasta, ca, în legătură cu principiul efectului direct, toate autoritățile și instanțele statale să lase neaplicat dreptul național contrar. Întâietatea dreptului internațional clasic se oprea la porțile ordinii de drept naționale; dualismul împiedica acțiunea acestuia asupra raporturilor de drept din interiorul sferei juridice naționale și intervenția lui asupra fiecărui cetățean. Dimpotrivă, efectul util al dreptului comunitar implică faptul că dreptul comunitar prioritar acționează direct în ordinele de drept naționale, trebuind să fie luat în considerare de către toate instituțiile statutului respectiv” [8, p.105].

Superioritatea dreptului UE este legitimată și de ordinea constituțională internă a statelor membre. Gradul de acceptare a priorității dreptului european față de cel național depinde de reglementările constituționale în acest sens. Astfel, de exemplu, Constituția Luxemburgului, în art. 49bis, statuează că „exercitarea atribuțiilor rezervate prin Constituție puterii legislative, executive și judecătorești poate fi atribuită temporar, prin tratat, instituțiilor de drept internațional” [172], în special UE. Aceste reglementări permit expres transferul de suveranitate și stabilesc superioritatea dreptului UE față de dreptul național.

În opinia lui I. Jecev, statele membre ale UE au obligația să se conformeze dreptului european tocmai în virtutea propriei suveranități, pentru că, făcând uz de suveranitate, au adoptat decizia de a adera la UE. [46, p.84]

Conform art. 29 pct. 6 și 7 din Constituția Irlandei, statul își afirmă angajamentul față de UE, în sensul respectării legislației acesteia, dar instituie, totodată, obligația de a se obține aprobarea celor două Camere ale Parlamentului în cazul aplicării unor prevederi derogatorii din cadrul tratatelor constitutive ale UE, revizuite prin Tratatul de la Lisabona, ce ar putea afecta drepturile suverane ale statului irlandez [172].

În alte țări, acceptarea superiorității ierarhice a dreptului european față de cel național a fost mai complicată. Astfel, în cazul Irlandei, art. 29 pct. 6 și 7 din Constituție prevăd că statul își afirmă angajamentul față de UE, în sensul respectării legislației acesteia, dar instituie, totodată, obligația de a se obține aprobarea celor două Camere ale Parlamentului în cazul aplicării unor prevederi derogatorii din cadrul tratatelor constitutive ale UE, revizuite prin Tratatul de la Lisabona, ce ar putea afecta drepturile suverane ale statului irlandez [172].

Conform art. 23 din Constituția Germaniei, „Pentru realizarea unei Europe Unite, Republica Federală Germania cooperează la dezvoltarea UE, care promovează principiile Statului de drept, democrație, sociale și federative și principiul solidarității și garantează o apărare a drepturilor fundamentale în mod substanțial comparabilă cu această Lege Fundamentală. Federația poate ca urmare să transmită drepturi de suveranitate prin lege, cu încuviințarea Consiliului Federal (Bundesrat)” [172].

Ținând cont de relația stabilită dintre statele membre și UE, este inevitabilă apariția unor conflicte, opinii separate cu privire la aplicabilitatea normelor de drept. Din acest considerent era important de stabilit care drept va fi suprem, cel național, cel european sau unul dintre ele în funcție de anumite circumstanțe. Indiscutabil, în cazul divergențelor dintre normele unor autorități internaționale sau regionale și cele naționale sau locale, una din acestea trebuie să aibă un caracter suprem din punctul de vedere al ierarhiei, pentru a se evita confuzia și blocarea unor raporturi sociale sau economice, ale căror reglementări pe plan internațional și național sunt în contradicție.

Drept urmare, „în cazurile în care Tratatul nu conține o normă imperativă ce stabilește supremația dreptului comunitar, Curtea de Justiție a derivat acest principiu din obligația de a asigura aplicarea dreptului comunitar stipulată în art. 5 TCE. Cazul Van Gend en Loos (nr. 26/1962) a declarat Comunitatea drept o ordine legală, independentă de Statele Membre. Or, într-un alt caz - COSTA v. ENEL (nr.6/1964) – Curtea de Justiție a introdus doctrina supremației [187]. Decizia Curții a definit relația dintre dreptul comunitar și dreptul național al statelor

membre, stipulând că dreptul comunitar este o ordine juridică independentă, care are prioritate de aplicare chiar și în fața dreptului național ulterior. Astfel, principiul specific dreptului intern și dreptului internațional public „*lex posteriori derogat priori*” nu poate fi aplicat în relațiile dintre dreptul comunitar și cel intern” [8, p.106].

În această ordine de idei, ne raliem la opinia N. Suceveanu care, referindu-se la relația dintre dreptul comunitar și cel național al statelor membre, consideră că „statele rezervând reglementării prin ordinea de drept comunitară drepturi și obligații, care se supuneau, până atunci, propriilor ordini interne de drept, au provocat o restrângere a drepturilor lor de suveranitate, care nu mai poate fi revocată ulterior prin măsuri unilaterale” [81, p.422].

G. Vrabie susține că ideea exercitării în comun a unor atribute de suveranitate de către statele naționale și structurile comunitare create prin integrare, apreciată, în general, ca o limitare a suveranității, este admisă treptat, în mod preponderent după 1986. În prezent, acest principiu este reflectat în textele constituționale noi, care exprimă, de o manieră deosebită de la un stat la altul, o nouă concepție privind suveranitatea de stat. Această concepție reunește două imperative, ce par contradictorii la prima vedere:

- 1) cel al existenței statelor ca entități distincte, suverane, în cadrul UE;
- 2) cel al existenței de sine stătătoare a UE, cu putere de decizie proprie [205].

„Conținutul normativ al Constituției este o categorie de mare importanță a dreptului constituțional, care reprezintă totalitatea elementelor de bază și a proceselor de organizare a statului, care reglementează relațiile statale, politice și sociale fundamentale” [40, p. 6]. În acest sens, pentru o cercetare mai amplă a problematicii abordate, considerăm necesar a examina și conținutul normativ al constituțiilor statelor membre ale UE.

Analiza legilor fundamentale a celor 28 de țări membre ale UE scoate în evidență faptul că în unele state identificăm referiri exprese (directe), afirmând, după caz, că statul poate transfera instituțiilor europene unele atribute de suveranitate (unele competențe) sau poate accepta exercitarea în comun a acestora. În altele, reglementându-se modul de integrare în UE, modalitatea de ratificare a tratatelor din acest domeniu, de participare la constituirea instituțiilor comunitare etc., se admite indirect ideea exercitării în comun a atributelor suverane ale statelor naționale.

În una dintre deciziile sale, Curtea Constituțională Federală a Germaniei, făcând o referire la statutul NATO, a stabilit că legiuitorul este cel competent să decidă el însuși dacă și în ce măsură urmează să fie transferate drepturile suverane asupra unei entități interstatale. Transferarea se efectuează prin act guvernat de dreptul internațional, abilitarea în acest sens trebuie dată „prin lege” [77, p.584]. Considerăm că, în cazul UE, legislativele statelor membre

trebuie să-și asume același rol, stabilind expres prin lege constituțională transferul unor drepturi suverane.

De asemenea, o altă decizie a Curții Constituționale a Germaniei, care a suscitât cele mai mari dispute referitor la suveranitatea de stat, în condițiile integrării europene, a fost Decizia Maastricht prin care Curtea a statuat că „principiul democrației nu împiedică Republica Federală Germania să facă parte dintr-o comunitate interstatală, organizată în mod supranațional. Condiția pentru a avea calitatea de membru este însă ca legitimitatea și exercitarea influenței să provină de la popor, inclusiv în interiorul comunității. În cazul în care o grupare de state democratice are competențe de suveranitate și îndeplinește atribuții de autoritate publică, popoarele statelor membre sunt cele care trebuie să legitimeze aceasta în mod democratic, prin parlamentele naționale. Prin urmare, legitimarea democratică se realizează prin recuplarea acțiunii organelor europene la parlamentele statelor membre; iar pe măsură ce națiunile europene se integrează tot mai mult, se adaugă și faptul că în structura instituțională a Uniunii Europene se transmite legitimarea democratică prin Parlamentul European ales de cetățenii statelor membre. Dacă, așa cum se întâmplă în prezent, popoarele statelor membre transmit legitimitate democratică prin parlamentele naționale, întinderea atribuțiilor și competențelor Comunităților Europene vor fi limitate în baza principiului democratic. Bundestagului trebuie să îi rămână atribuțiile și competențele de natură substanțială” [77, p.577].

În constituțiile care inserează texte privind suveranitatea de stat în condițiile integrării în UE (sau în alte organizații internaționale), modul de reglementare și terminologia utilizată diferă de la un stat la altul, reflectând, în opinia lui G. Vrabie, „o nuanță în poziția pe care o adoptă statul respectiv în problema limitării suveranității” [205].

În contextul analizei textelor constituționale ale statelor membre UE, vom evidenția diversitatea pozițiilor adoptate de state în privința suveranității în condițiile integrării europene, precum și enunțarea unor condiții exprese, conform cărora statele acceptă ideea exercitării în comun a atributelor lor sau a limitării suveranității.

Astfel, de exemplu, în Legea fundamentală a Germaniei [172], art. 24 stabilește expres că „printr-o lege, Federația poate transfera puterile suverane organizațiilor internaționale.” De asemenea, o competență asemănătoare este acordată de Constituția germană și landurilor: „În măsura în care landurile sunt competente să exercite puterile statului și să îndeplinească funcțiile statului, acestea pot transfera, cu acordul Guvernului Federal, puterile suverane unor instituții transfrontaliere din regiunile învecinate”. Totodată, în contextul menținerii păcii, Federația poate adera la un sistem de securitate colectivă reciprocă; procedând astfel, aceasta acceptă limitările

impuse puterilor sale suverane care pot aduce și garanta o pace durabilă în Europa și între națiunile lumii.

În Constituția Danemarcei (art.20), recunoscându-se posibilitatea delegării competențelor ce aparțin autorităților statului unor autorități internaționale, se pun de asemenea condiții, printre care am reține, ca esențiale, ideea limitării acestei posibilități și a delegării competențelor numai printr-o lege votată cu 5/6 din numărul deputaților, deci cu o procedură tot atât de complicată ca cea de revizuire a Constituției. În acest sens, se precizează că delegarea se poate face numai într-o măsură ce trebuie determinată, respectiv precizată expres prin lege, pentru a se delimita cu certitudine limitele în care statul poate renunța la exercitarea unor atribute ce țin de suveranitate [172].

O idee similară conține și Titlul XV al Constituției Franței. Astfel, în art.88-1, se prevede că „Republica este membră a UE, constituită din state care au ales în mod liber, în virtutea tratatelor de instituire, să exercite în comun unele dintre competențele lor, în condițiile prevăzute de Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene, semnat la 13 decembrie 2007” [172].

În alte legi fundamentale, condițiile „transferării” puterii sau „renunțării” la puterea de decizie a statelor în favoarea Comunităților europene sunt și mai ferme sau mai detaliate. Astfel, de exemplu, în art.6 din Capitolul X al Constituției Suediei, este stabilit că: „În cadrul cooperării la nivelul UE, Parlamentul poate transfera autoritatea de decizie care nu afectează principiile de guvernare fundamentale ale Suediei. Acest transfer presupune că protecția drepturilor și a libertăților din domeniul cooperării, vizate de acest transfer, corespunde celei conferite conform prezentului Act de guvernare și a Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Parlamentul poate aproba un astfel de transfer de autoritate cu condiția ca minimum trei pătrimi dintre cei care votează și mai mult de jumătate din membrii Parlamentului să voteze în favoarea deciziei. De asemenea, Parlamentul poate adopta această decizie potrivit procedurii prevăzute pentru adoptarea Legii fundamentale” [172].

Dacă în unele legi fundamentale este reglementată problema suveranității de stat în condițiile integrării europene, în altele se face precizarea că „exercitarea atribuțiilor rezervate prin Constituție puterii legislative, executive și judecătorești poate fi atribuită temporar, prin tratat, instituțiilor de drept internațional”, art.49bis din Constituția Luxemburgului [172].

Cu toate acestea, în alte constituții europene nu se mai face referire directă la suveranitatea de stat în condițiile integrării. Astfel, de exemplu, în Constituția Irlandei, art. 29 [172], este prevăzut expres faptul că „statul poate ratifica Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene,

semnat la Lisabona pe 13 decembrie 2007 etc.”. În opinia lui G. Vrabie, „un astfel de procedeu prezintă dezavantajul imperativului unor revizuri repetate, ori de câte ori statul trebuie să adere la un nou tratat” [205].

În Constituția României, la art. 148 este stabilit că „Aderarea României la tratatele constitutive ale UE, în scopul transferării unor atribuții către instituțiile comunitare, precum și al exercitării în comun cu celelalte state membre a competențelor prevăzute în aceste tratate, se face prin lege adoptată în ședința comună a Camerei Deputaților și Senatului, cu o majoritate de două treimi din numărul deputaților și senatorilor” [172].

Art. 10a din Constituția Republicii Cehe prescrie: „anumite competențe ale autorităților Republicii Cehe pot fi transferate prin tratat unei organizații sau instituții internaționale. Tratatul este ratificat de Parlament, cu excepția cazului în care o lege constituțională prevede că tratatul este ratificat prin referendum” [172].

Art. 143 din Constituția Croației stipulează: „Republica Croația participă, în calitate de stat membru al UE, la crearea unității la nivel european în vederea asigurării, împreună cu alte state europene, a unei păci durabile, a libertății, securității și prosperității, precum și în vederea atingerii altor obiective comune, pe baza principiilor fondatoare și a valorilor UE. În temeiul prevederilor constituționale (art. 140 și 141), Republica Croația conferă instituțiilor UE competențele necesare în vederea exercitării drepturilor și a îndeplinirii obligațiilor care decurg din calitatea de membru” [172].

Constituția Finlandei stabilește, la art. 94, că „o decizie referitoare la acceptarea sau denunțarea unor obligații internaționale este adoptată cu majoritatea voturilor exprimate. Totuși, dacă propunerea vizează prevederi constituționale sau o modificare a frontierelor naționale ori un transfer de autoritate către UE, către o organizație internațională sau către un organism internațional cu o importanță deosebită în privința suveranității Finlandei, hotărârea va fi adoptată cu cel puțin două treimi din voturile exprimate. Obligațiile internaționale nu trebuie să aducă atingere fundamentelor democratice ale Constituției” [172].

Art. 28 din Constituția Greciei prevede: „competențele prevăzute de Constituție pot fi, prin tratat sau acord, conferite instituțiilor unor organizații internaționale atunci când aceasta servește unui interes național important și promovează cooperarea cu alte state. O majoritate de trei cincimi din numărul total al membrilor Parlamentului este necesară pentru a vota legea de ratificare a tratatului sau acordului” [172].

Grecia procedează în mod liber, printr-o lege adoptată cu majoritatea absolută a membrilor Parlamentului, la limitarea exercitării suveranității naționale în măsura în care aceasta se impune pentru promovarea unui interes național important, nu încalcă drepturile omului și

fundamentele guvernământului democratic și se realizează în baza principiilor de egalitate și a condițiilor de reciprocitate. Art. 28 din Constituția Greciei reprezintă fundamentul pentru participarea țării la procesul de integrare europeană.

În art. 68 din Constituția Letoniei este stabilit că „la încheierea acordurilor internaționale și în scopul consolidării democrației, Letonia poate delega o parte a competențelor instituțiilor statului către instituțiile internaționale. Parlamentul poate ratifica acordurile internaționale în care o parte a competențelor instituțiilor statului sunt delegate instituțiilor internaționale, în cadrul ședințelor la care participă cel puțin două treimi din membrii Parlamentului, iar pentru ratificare este necesar votul majorității a două treimi din membrii prezenți” [172].

Din momentul aderării Lituaniei la UE în anul 2004, parte integrantă din Constituția Republicii Lituania este și Actul constituțional cu privire la aderarea Republicii Lituania la UE. Acest act stipulează că „Lituania, în calitate de stat membru al UE va împărți cu UE sau va conferi UE competențele instituțiilor de stat ale acesteia în domeniile prevăzute de tratatele fondatoare ale UE și în măsura în care aceasta ar conduce la îndeplinirea, alături de celelalte state membre ale UE, a angajamentelor sale în acele domenii în calitate de stat membru, precum și la exercitarea drepturilor conferite ca urmare a dobândirii calității de stat membru” [172].

Referindu-ne la Ungaria, menționăm că aceasta a devenit stat membru al UE la 1 mai 2004. Art. E din Constituția Ungariei stabilește că, „în vederea participării la UE în calitate de stat membru, Ungaria poate exercita unele dintre competențele sale stipulate în Legea fundamentală împreună cu alte state membre, prin intermediul instituțiilor UE, în baza unui acord internațional, în măsura necesară în vederea exercitării drepturilor și a îndeplinirii obligațiilor apărute în baza tratatelor de instituire. Dreptul UE poate stipula reguli de conduită general obligatorii, cu respectarea condițiilor prevăzute la alin. 2. În vederea autorizării recunoașterii naturii obligatorii a unui tratat internațional, cum este cel menționat la alin. 2, este nevoie de o majoritate de două treimi din voturile membrilor Adunării Naționale” [172].

În urma revizuirii Constituției Sloveniei, în anul 2003 au fost introduse dispoziții speciale (art. 3a) care reglementează posibilitatea „transferului unei părți a drepturilor suverane ale Sloveniei către organizații internaționale care au la bază respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, a democrației și a principiilor statului de drept, precum și posibilitatea de a încheia o alianță defensivă cu diferite state care au ca fundament respectarea acestor valori. Un astfel de transfer poate avea loc numai în baza unui tratat ratificat de Adunarea Națională (cu votul majoritar a două treimi din deputați), înaintea ratificării sale, organul legislativ având dreptul de a convoca un referendum. O propunere este adoptată în cadrul unui referendum dacă votul valabil al majorității alegătorilor a fost exprimat în favoarea acesteia, iar Adunarea

Națională are obligația de a respecta rezultatul referendumului. Dacă acest referendum a avut loc, nu poate fi convocat un referendum privind legea de ratificare a tratatului respectiv” [172].

În baza calității sale de membru al acestor organizații internaționale, Slovenia și-a asumat, prin aceleași dispoziții constituționale, obligația de a aplica actele juridice și deciziile adoptate în cadrul respectivelor organizații. Legiuitorul constituant a prevăzut obligația Guvernului de a informa prompt și, ulterior, de a lua în considerare poziția adoptată de Adunarea Națională cu privire la propunerile de acte și decizii, precum și cu privire la propriile activități, în cadrul procedurilor de adoptare a actelor juridice și a deciziilor de către organizațiile internaționale cărora Slovenia le-a transferat exercitarea unei părți a drepturilor sale suverane. Raporturile dintre Adunarea Națională și Guvern, care rezultă din aplicarea acestor prevederi, sunt reglementate detaliat printr-o lege adoptată cu două treimi din voturile deputaților prezenți. Dispozițiile mai sus citate (art. 3a) au fost aplicate în privința referendumurilor privind aderarea Sloveniei la Uniunea Europeană și la Organizația Tratatului Nord-Atlantic [172].

Art. 7 din Constituția Slovaciei prevede că „Republica Slovacă poate, în virtutea unui tratat internațional ratificat și promulgat în condițiile legii sau în baza prevederilor acelui tratat, să cedeze exercițiul anumitor prerogative în favoarea Comunităților Europene sau a UE. Normele juridice obligatorii ale Comunităților Europene și ale UE au prioritate asupra legilor naționale ale Republicii Slovacă” [172].

Constituția Portugaliei la art.7 stabilește că, „sub rezerva reciprocității și a respectului atât pentru principiile fundamentale ale unui stat democratic bazat pe statul de drept, cât și pentru principiul subsidiarității și în vederea ajungerii la o coeziune economică, socială și teritorială a spațiului de libertate, securitate și justiție și a definirii și implementării unei politici externe comune privind securitatea și apărarea, Portugalia poate încheia acorduri în vederea exercitării în comun, în cooperare cu sau de către instituțiile Uniunii, a competențelor necesare pentru construirea și consolidarea UE” [172].

Din luna mai 2004, Polonia este stat membru al UE. Constituția Republicii Polone nu stipulează reglementări speciale cu privire la raportul dintre dreptul național și cel al UE. Unicele reglementări constituționale în materie sunt cele referitoare la izvoarele dreptului reglementate în capitolul III al Constituției [172].

Conform acestor reglementări, „în baza tratatelor internaționale, Republica Polonă poate transfera unei organizații internaționale sau unui organ internațional competențe ale autorităților publice în anumite domenii. Legile speciale care vor ratifica astfel de tratate vor fi adoptate de Dietă (Sejm) cu o majoritate de două treimi din voturi, în prezența a cel puțin jumătate din numărul deputaților, și de Senat, cu o majoritate de două treimi din voturi, în prezența a cel puțin

jumătate din numărul senatorilor. Ratificarea unui asemenea tratat poate fi aprobată prin referendum național”.

Conform art. 65 alin. (1) din Constituția Maltei, sub rezerva prevederilor Constituției, „Parlamentul poate adopta legi pentru buna administrare a Maltei care trebuie să fie conforme obligațiilor internaționale ale Maltei, în special celor asumate prin Tratatul de aderare la Uniunea Europeană semnat la Atena pe 16 aprilie 2003”. Așadar, în ordinea juridică internă, dreptul european beneficiază de o poziție supraordonată față de legile malteze, indiferent că acestea sunt anterioare sau ulterioare adoptării actelor normative europene pertinente. Nu este însă precizat raportul existent dintre dispozițiile constituționale și cele cuprinse în dreptul european, astfel încât rămâne posibilă o poziție conform căreia normele acestuia din urmă continuă să fie lipsite de efecte în măsura în care contravin normelor cuprinse în textul fundamental [172].

Dacă constituțiile analizate mai sus conțin referiri exprese la statutul suveranității de stat în condițiile procesului de integrare europeană, alte legi fundamentale nu includ astfel de norme, însă, din interpretarea reglementărilor constituționale, se poate desprinde poziția statului referitor la partajul sau exercitarea competențelor ce țin de suveranitate între UE și statele membre.

Referindu-ne la cazul Marii Britanii, care este unul mai specific, menționăm faptul că sistemul juridic englez nu beneficiază de o constituție elaborată, iar principiul, care reglementează relația dintre dreptul internațional și cel intern (dreptul internațional face parte din dreptul țării), nu a permis determinarea răspunsurilor pentru chestiunile ce țin de aderarea la Comunitățile Europene. Pentru acest motiv, în 1972 a fost adoptată o lege scrisă - European Communities Act [201] - care reglementează toate problemele referitoare la inserarea tratatelor și a actelor comunitare în dreptul intern [122, p.135]. Totuși acest fapt nu a constituit un impediment pentru Lordul Denning ca în două hotărâri ale Curții de Apel să afirme că tratatul (CEE) „are aceeași forță ca și orice lege” [166] și că „Parlamentul a impus judecătorilor să tolereze principiile Curții Europene” [199]. Drept urmare, aceste opinii nu ne permit să afirmăm că statutul dreptului european a fost stabilit definitiv prin „European Communities Act”.

Luând în considerare analiza Legilor fundamentale ale statelor membre ale UE, constatăm că, indiferent de modul de reglementare a raporturilor dintre UE și fiecare stat membru, în special sub aspectul exercitării de către instituțiile UE a unor atribuții ce țin de suveranitatea de stat, toate aceste state au admis, mai mult sau mai puțin, ideea de limitare a suveranității în beneficiul comun.

Observăm că, în toate constituțiile statelor membre, se reflectă o nouă concepție cu privire la suveranitatea de stat (diferită de cea clasică, cunoscută de doctrina constituțională), care face posibilă realizarea completă a integrării și, mai ales, continuarea ei în profunzime.

Totodată, ținând cont de limbajul atât de variat utilizat de constituțiile statelor membre, în viziunea lui G. Vrabie, „aceasta nu este o chestiune care ține de „limbă”, ci de poziția fiecărui stat față de ideea limitării sau partajării suveranității” [205].

Problema transferului de suveranitate nu este abordată de Constituția Republicii Moldova. Totuși unele limite au fost stabilite în art. 8, care obligă statul de a respecta Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care este parte, intrarea în vigoare a unui tratat internațional ce conține dispoziții contrare Constituției urmând să fie precedată de o revizuire a acesteia [197].

Luând în considerare vectorul de integrare europeană adoptat de către Republica Moldova, Ion Guceac consemnează că „influența UE asupra suveranității RM, în procesul de aderare și integrare în Uniune, va depăși cu mult posibilitățile ei de a-și impune punctul de vedere. Și totuși RM va trebui să-și proiecteze o identitate proprie în Uniune. În primul rând, RM va trebui să adopte o abordare modernă a suveranității și să realizeze că partajarea atributelor suveranității cu Uniunea este un avantaj” [37, p.56].

După cum opinează și alți autori, raporturile dintre statele membre și UE sunt bazate pe o „suveranitate partajată”. Suveranitatea partajată reprezintă o invenție politică a Uniunii, un concept-cheie pentru dezvoltarea construcției europene. Suveranitatea partajată nu presupune pierderea totală a unor atribute ale suveranității interne, ci dezvoltă capacitățile externă și interdependentă ale suveranității naționale, în sensul consolidării capacității de a reglementa chestiuni economico-politice – cum ar fi circulația capitalurilor, a mărfurilor și a persoanelor etc. – printr-o modalitate mai coerentă, mai ieftină și mai eficientă. Prin partajarea suveranității, statele-membre sunt convocate, de fapt, să fortifice această suveranitate în comun [61, p.48].

Indiferent de mărimea teritoriului, de numărul de locuitori sau capacitatea economică ori tehnologică, fiecare stat membru delegează o cotă egală din suveranitate ca și celelalte state membre ale Uniunii. Astfel, prin prisma principiului egalității statelor, fiecare stat participă în mod egal la administrarea competențelor suverane care au fost delegate Uniunii.

În același context, J. J. Rousseau afirma faptul că suveranitatea aparține poporului, iar guvernanților li se încredințează doar exercitarea ei, că aceasta este inalienabilă, guvernanții fiind doar executanți ai voinței generale [76, p.15]. Luând în considerare acest principiu democratic, G. Vrabie afirmă că „partajul suveranității nu este posibil, ci doar partajul exercitării ei sau delegarea exercițiului unor atribute de suveranitate” [205]. Această concepție este, după cum am reliefat deja, reflectată de unele texte constituționale (vezi constituțiile Regatului Danemarcei și Republicii Portugheze). Mai mult, în unele constituții se condiționează posibilitatea de atribuire a exercițiului unor atribute de suveranitate, menționându-se că partajul, delegarea sau exercitarea

în comun a unor attribute de suveranitate se poate face doar „temporar” (vezi Constituția Luxemburgului).

De asemenea, având în vedere caracterul inalienabil al suveranității, se impune concluzia conform căreia exterminarea suveranității, la fel, nu este specifică UE. La acest subiect, G. Vrabie relatează că „drepturile suverane ale statelor, ale națiunilor nu pot fi înstrăinate, acestea fiind, în ultimă instanță, și autorul constituțiilor europene”. În acest sens, ne putem referi la o „delegare a competențelor de exercitare a unor atribuții ce țin de suveranitatea statelor membre” sau la „exercitarea lor în comun cu instituțiile UE” [205].

Totodată, referindu-ne la partajarea suveranității, o să expunem viziunea contrară a lui V. Juc care consideră că, de fapt, „suveranitatea se află actualmente într-un proces imanent și ireversibil de partajare, aranjamentele care se desfășoară în cadrul UE sunt edificatorii în ordinea de idei reliefată și realizarea integrării europene oferă cel mai bogat material pentru analiza proceselor politice în plină transformare. Incontestabil, rolul statelor naționale în cadrul UE se află în descreștere flotantă, dar nu este mai puțin adevărat că această evoluție nu se va solda în ultimă instanță cu dispariția lor, ci se va produce racordarea asumată la exigențele stabilite de comun acord, mai ales în condițiile că mișcarea de aprofundare și extindere a cooperării europene nu se dovedește a fi uniformă și ascendentă” [47, p.170].

C. Smochină consemnează că „reprezentanții guvernelor statelor membre nu au transferat pur și simplu UE o parte dintre competențele lor suverane, ci le-au pus în comun, înțelegând să își păstreze capacitatea comună de a le exercita” [79, p.38].

În acest sens, trebuie să precizăm faptul că transferul exercițiului unor competențe suverane către instituțiile europene nu atribuie legitimitate sau legalitate unor decizii care sunt contrare intereselor sau deciziilor luate de statele membre. Această afirmație reiese chiar din prevederile art. 1 din TUE [183], în care este stabilit că statele membre sunt cele care îi atribuie competențe Uniunii pentru realizarea obiectivelor lor comune, și nu invers. În cadrul Uniunii, deciziile se iau în concordanță cu respectarea principiului transparenței și doar în beneficiul cetățenilor.

În cazul în care o competență nu este atribuită Uniunii, prin tratate aceasta aparține statelor membre (art. 5). Constatăm că prioritatea în edificarea UE o au statele membre fără echivoc. Mai mult, însăși viabilitatea UE este în funcție de existența statelor membre, având în vedere că Parlamentul, Consiliul European sunt constituite din șefii de stat sau de guverne și aleșii popoarelor statelor membre.

În opinia lui I. M. Anghel, conceptul „orice competență care nu este atribuită Uniunii prin tratate aparține statelor membre” suscită nedumeriri. Acesta susține că statelor le mai rămâne

doar unele atribuții din jurisdicția lor care, deocamdată, nu au fost delegate Uniunii. Într-o altă ordine de idei, este dificil de imaginat menținerea funcțiilor esențiale (unele au fost preluate deja de UE ca urmare a integrării), când ordinea juridică comunitară preia locul exercitării atributelor de suveranitate; nu doar că unele elemente dintre funcțiile esențiale au intrat în categoria formelor de cooperare în cadrul Uniunii, dar chiar și funcțiile esențiale (organizarea internă, ordinea publică, apărarea securității) vor fi și ele concepute, construite și exercitate în conformitate cu situația pe care o au la moment statele membre în cadrul UE (deci aparțin statelor, dar gestionarea lor se face în cadrul UE), adică pentru construcția europeană și atât cât este necesar pentru funcționarea acesteia (ca executant) [1, p.26].

În context, vom contrazice viziunea citată, reliefând faptul că TUE stabilește expres, la art. 4, că „Uniunea respectă egalitatea statelor membre în raport cu tratatele, precum și identitatea lor națională, inerentă structurilor lor fundamentale politice și constituționale, inclusiv în ceea ce privește autonomia locală și regională. Aceasta respectă funcțiile esențiale ale statului și, în special, pe cele care au ca obiect asigurarea integrității sale teritoriale, menținerea ordinii publice și apărarea securității naționale. În special, securitatea națională rămâne responsabilitatea exclusivă a fiecărui stat membru” [183].

În contextul securității UE, la 13 noiembrie 2017, 23 de state membre UE au semnat o notificare comună în legătură cu Cooperarea Structurată Permanentă (PESCO) prin care se stabilește colaborarea statelor membre UE în domeniul apărării. Documentul conține principiile de cooperare, responsabilitățile asumate de către state printre care suplimentarea bugetelor în domeniul apărării, elaborarea și implementarea planurilor naționale de realizare a politicilor și a acțiunilor comune, acesta reprezentând un pas major în domeniul cooperării militare în cadrul UE prin care se înființează oficial o „armată” comună a UE. Notificarea a fost prezentată Înalțului Reprezentant al Uniunii și Consiliului UE, acesta din urmă adoptând la 11 decembrie 2017 decizia prin care a fost instituit PESCO [178].

Referindu-se la posibilitatea statelor de a transfera unele competențe suverane către alte instituții, prof. M. Baglai menționează că acest proces „nu este altceva decât o limitare benevolă a propriei suveranități” [137, p. 370].

Conform opiniei lui D. C. Grama, „adaptarea țărilor la imperativele interdependențelor timpului prin transmiterea unor atribuții ale suveranității în favoarea altor state sau comunității internaționale nu echivalează cu limitarea sau pierderea suveranității lor de stat” [29, p. 204].

Transferul unor prerogative către anumite instituții comunitare, făcut cu destulă precauție, nu înseamnă însă înstrăinarea puterii legitime, ci un alt mod de asumare a suveranității, în comun cu celelalte state membre [58, p. 47].

Gh. Costache și P. Hlipcă afirmă că delegarea unor competențe de suveranitate instituțiilor internaționale nu antrenează renunțarea la suveranitate, care rămâne a fi indivizibilă și alienabilă, ci reprezintă o convenție prin care deținătorul suveranității (poporul) o deleagă altei autorități, ceea ce contribuie la consolidarea suveranității [15, p. 418].

În același context, A. Smochină și I. Humă opinează că suveranitatea „nu se sfarmă și nu se mută dintr-un loc în altul. Suveranitatea trece dintr-o formă în alta, rămânând validă în sine și atunci când întemeiază – cu voia deținătorului ei – structuri comunitare și se autolimitează în câmp național pentru a spori valoric și a se exprima mai bine prin corelare integrativă cu celelalte suveranități naționale.....Suveranitatea este o problemă a calității puterii și autorității ei, nu a laturii sale fanice: cantitatea” [78, p. 130].

V. Gamurari, care susține că totuși limitările competențelor suverane ale statelor în contextul integrării europene implică limitări ale exercițiului suveranității de stat, totodată menționează că „participarea statului în cadrul organismelor comunitare îi permite acestuia să recupereze aceste competențe transferate prin exercitarea lor în comun” [27, p. 71].

În contextul celor relatate, considerăm că delegarea exercițiului unor competențe suverane către UE nu constituie o subminare a suveranității statelor membre, chiar dacă unele dintre acestea sunt esențiale, caracteristice statului națiune. Important este ca aceste competențe să fie delegate benevol și să contribuie la o gestionare mai eficientă și mai benefică a domeniilor economic, social, apărare etc., atât în interesul Uniunii, cât și al statelor membre. Este necesar să conștientizăm că pentru dezvoltarea viabilă a UE și valorificarea constantă a relațiilor dintre statele membre și Uniune, obiectivul la care aspiră ambii subiecți, trebuie să constituie obținerea unui rezultat de tip „câștig-câștig”.

Deciziile în cadrul UE se iau prin unanimitate. Orice tratat, orice modificare sau completare a acestuia intră în vigoare doar în urma ratificării lui de către statele membre. Toată activitatea Uniunii se bazează pe conlucrarea dintre instituțiile UE și statele membre, care sunt destinatarele, beneficiarii deciziilor adoptate, majoritatea din acestea fiind obligate să le execute, altele să le preia în considerare. Anume de acțiunea statelor membre depinde realizarea obiectivelor Uniunii și valorificarea acestei instituții în scopul soluționării eficiente a problemelor comune. Astfel, nu putem vorbi despre o limitare a suveranității în detrimentul statelor membre, ci despre o decizie benevolă, legală și legitimă, luată de statele membre; nu ne putem referi la o eliminare a mecanismului decizional al statelor și acapararea funcțiilor esențiale ale acestora, ci din contră, la o implicare directă a acestora în activitatea Uniunii și menținerea identității statale.

În raport cu UE, statele membre au două tipuri de relații : a) externe – ca și cu alte organizații internaționale sau state; b) instituționalizate (interne) – reglementate de dreptul Uniunii. Prin urmare, statele membre se raportează la două ordini juridice, iar statutul lor de membru al UE le impune o serie de angajamente dintre care unele aduc atingere suveranității de stat.

Statele membre dețin o calitate dublă și în cadrul raporturilor cu statele non-membre ale UE și anume, calitatea de a fi suveran și independent, proprie oricărui stat participant la relațiile internaționale și calitatea de stat membru al UE. Prin urmare, chiar și în cadrul raporturilor internaționale din afara Uniunii, statele nu pot neglija „haina comunitară”, fiind obligate să țină cont de îndatoririle și interesele ce rezultă din statutul de membru.

Dacă într-o anumită problemă în cadrul Uniunii nu a fost stabilită o politică comună, fiecare stat membru va fi liber să decidă unilateral în privința poziției sale. De exemplu, în chestiunea de recunoaștere a Kosovo, fiecare stat membru, în virtutea independenței, a fost liber să adopte propria sa poziție. Chiar dacă TUE stabilește „conceperea progresivă a unei politici de apărare comună”, aceasta nu exclude dreptul suveran al statului de a stabili o politică proprie de apărare („nu aduce atingere caracterului specific al politicii de securitate și apărare a anumitor state membre,, art. 42) [183].

Astfel, statele membre vor putea încheia acorduri doar în măsura în care prevederile acestora vor fi compatibile cu normele europene și care nu vor reglementa domenii care deja au fost negociate în interior și transferate spre administrare UE. Concluzionăm că statutul de membru al Uniunii obligă o anumită conduită, îndeplinirea anumitor angajamente, iar ignorarea acestora impune revizuirea tuturor acordurilor de către statele membre, al căror conținut contravine reglementărilor europene.

În opinia lui I. M. Anghel, „suveranitatea statelor membre ale UE, deși este cu mult mai necesară, este, totodată, și mai împovărată de angajamente și mai știrbită, în ceea ce privește atributele lor de suveranitate decât în cazul participării la alte organizații internaționale. UE este o organizație internațională, cu o notă evidentă de ceea ce constituie o uniune de state, iar atributele suprastatale, pe care le-a dobândit prin transferul de suveranitate de la statele membre, conduc la o clară limitare a suveranității statelor membre” [1, p.24].

Ion Guceac susține că „eforturile statelor care au contribuit la crearea Uniunii Europene au avut ca bază adaptarea suveranității la imperativele interdependențelor internaționale și celor decurgând din dezvoltarea organizațiilor europene constituite de aceste state, și nu un demers juridic de limitare a suveranității naționale” [37, p.54].

În opinia noastră, chiar dacă în unele constituții europene vom identifica sintagme precum „limitarea suveranității”, este necesar de a conștientiza faptul că aceasta nu se răsfrânge asupra puterii sau voinței poporului, asupra dreptului exclusiv de a deține suveranitatea. Această limitare presupune delegarea temporară a exercițiului unor competențe ale statelor către Uniune și exercitarea acestora în comun. Suplimentar, această limitare trebuie percepută ca o manifestare a voinței suverane de către statele care reprezintă UE, or, în cadrul Uniunii, statelor li se asigură dreptul suveran de a decide dacă rămân sau nu în cadrul acestei structuri [36, p. 32].

Astfel, după cum menționează D. Popescu și A. Năstase, suveranitatea „nu reprezintă un obstacol în calea cooperării internaționale, ci o afirmare a ceea ce s-ar putea numi demnitatea statală” [71, p.111].

Limitarea suveranității statelor membre de către Uniune este și va fi posibilă doar dacă statele vor accepta și vor permite acest fapt. Este important de relevat faptul că anume statele sunt cele care decid unanim ce competențe pot să delege Uniunii și care sunt limitele de exercitare a acestor atribuții. În acest spirit, anume statele membre urmează să fie acei actori care vor crea și vor modela Uniunea după voința lor, în temeiul suveranității pe care o dețin, și nu invers.

3.3. Concluzii la capitolul 3

Cooperarea internațională, instituită în cadrul UE, a demonstrat elocvent pe parcursul istoriei că este una dintre cele mai reușite soluții de cooperare între state. Apartenența la UE oferă statelor membre o platformă eficientă pentru identificarea soluțiilor la numeroase probleme comune și o promovare mai reprezentativă pe plan internațional. Relațiile externe pe care le instituie UE cu statele terțe amplifică rolul acestora și accentuează poziția statelor membre ale Uniunii pe plan internațional.

Statele membre ale UE dețin o calitate dublă în plan internațional. Prima calitate derivă din statutul de membru al Uniunii, aceasta fiind una specială, iar cea de-a doua rezultă din statutul de participant și membru al comunității internaționale, fiind generală. Aceste competențe se raportează la cele două ordini juridice: europeană și internațională.

În contextul dreptului de a decide în chestiuni ce țin de treburile interne și externe ale statului fără imixtiunea altei autorități, fiecare stat suveran și independent este în drept și sub acoperire legitimă de a decide asupra autolimitării propriei suveranități. Autolimitarea suveranității prevede exprimarea liberă de către stat a voinței proprii, prezența interesului național și caracterul parțial, în caz contrar, ar însemna că statul renunță definitiv și complet la suveranitate.

Calitatea de stat membru al UE implică o conexiune organică cu Uniunea și celelalte state. Raportul dintre statele membre și UE, prin perspectiva suveranității, necesită o delegare a exercițiului unor atribute ce țin de suveranitatea statelor și exercitarea lor în comun cu instituțiile UE. Delegarea unor competențe suverane către Uniune impune ca raporturile dintre state și Uniune să aibă o trăsătură asociativă, care să consolideze relațiile dintre ele. Acțiunile statelor membre sunt limitate de regulile dreptului internațional și cele ale dreptului european.

Transferarea unor competențe derivate din suveranitate de către statele membre către UE nu presupune renunțarea la suveranitate, ci doar o convenție prin care deținătorul său de drept, poporul, o deleagă acestei instituții, cu scopul de a exercita anumite competențe în comun cu alte state. Transferul de suveranitate nu autorizează UE să decidă asupra unor acțiuni care contravin voinței sau deciziilor luate de către statele membre.

Sistemul actual din cadrul UE reflectă suficient de distinct instituția exercițiului suveranității partajate. Partajarea suveranității nu presupune pierderea totală a acesteia de către statele membre, ci, din contră, o dezvoltare a capacităților externe ale suveranității, în sensul dezvoltării unor politici și reglementării mai eficiente a domeniului economic, politic și juridic.

Majoritatea constituțiilor statelor membre UE reglementează expres transferul temporar al atribuțiilor ce derivă din suveranitate, precum și preeminența dreptului UE față de dreptul național. Acest principiu a fost stabilit și de către CJUE care a statuat că dreptul european este o ordine juridică independentă și are prioritate de aplicare chiar și în fața dreptului național ulterior.

UE i s-a atribuit o ordine juridică proprie, care, în mare parte, este asimilată de sistemele naționale ale statelor membre exact în felul în care aceasta este modelată de instituțiile UE fără necesitatea de a fi supusă unor ajustări suplimentare. Astfel, de exemplu, regulamentele, deciziile adoptate de instituțiile UE sunt integrate în cadrul normativ național și aplicate direct.

Este mult mai simplu a identifica și a argumenta ceea ce nu este UE, decât ceea ce reprezintă, având în vedere că nu ne putem referi la o confederație sau federație în sensul deplin, dar nici la un stat sau organizație internațională de tip clasic. Este foarte plauzibilă afirmația conform căreia UE i se atribuie particularitatea de „obiect politic neidentificat”. Afirmația stabilită confirmă caracterul original și fără precedent al acestei structuri, care iese din tiparele tradiționale și solicită abordări noi.

Considerăm că UE continuă să fie o uniune de state suverane, de nivel supranațional, cu competențe superioare unui stat, dar care activează din numele și în beneficiul statelor membre, în limitele stabilite de acestea.

4. CURTEA DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE ÎN RAPORT CU SUVERANITATEA ȘI INDEPENDENȚA STATELOR MEMBRE

4.1. Curtea de Justiție a Uniunii Europene – instanță supranațională

Timp de secole, în cazul conflictelor interstatale, conform principiului *jus ad bellum* (*dreptul războiului*), care a fost considerat exprimarea supremă a suveranității, statul era îndreptățit să-și asume rolul de arbitru în cazul unui conflict care îl viza. Datorită evoluției relațiilor interstatale și, respectiv, a conceptului de suveranitate, statele au sesizat efectul benefic al creării unor organe permanente de jurisdicție internațională, cum ar fi Curtea Internațională de Justiție a ONU, Curtea de Justiție a Uniunii Europene, astfel încât în prezent rolul de arbitru internațional a fost acordat organismelor internaționale.

Chiar de la începuturile construcției europene, era evident că supremația legii avea să constituie elementul de bază pentru funcționarea eficientă a Uniunii Europene în ansamblu. Constituirea Comunității Economice a Cărbunelui și Oțelului a servit drept context pentru înființarea Curții de Justiție a Uniunii Europene în 1952.

În cadrul negocierilor privind semnarea Tratatului de la Paris, statele membre vizualizau prin această instituție un organ de control al legalității actelor emise de Comunitate, precum și un mediator între instituțiile europene și statele membre, în special garant al neamestecului autorităților Comunității Economice a Cărbunelui și Oțelului în competențele care țin exclusiv de suveranitatea statelor.

Aspirația la un sistem juridic urmărea asigurarea unei interpretări autoritare a legislației Uniunii și un mijloc reparatoriu celor pentru care a fost elaborată legea, astfel încât procesul structurii europene să dobândească soliditate și previzibilitate, ceea ce i-ar conferi viabilitate [24, p.243].

Actualmente, CJUE este o instituție jurisdicțională a UE, căreia tratatele constitutive i-au atribuit sarcina de a veghea asupra interpretării și aplicării corecte a dreptului Uniunii.

Pentru a conștientiza natura juridică a CJUE, I. Bărbulescu menționează faptul că trebuie mai întâi analizate particularitățile principale ale acestei instituții:

- Curtea de Justiție aplică o jurisdicție de „unică instanță”;
- jurisdicția Curții este obligatorie;

- jurisdicția Curții este exclusivă, deoarece nicio altă instanță națională sau internațională nu se poate pronunța referitor la sectoarele care sunt de competența sa;
- totodată, jurisdicția Curții este una specială, aceasta având competențe doar în domeniile regularizate de dreptul UE;
- în anumite cazuri, și particularii se pot adresa Curții de Justiție;
- deciziile Curții sunt obligatorii, având forță executorie în teritoriul statelor membre [5, p.159-160].

Toate aceste particularități l-au determinat pe I. Bărbulescu să afirme: „chiar dacă prin unele competențe pare a avea o natură juridică administrativă, iar prin altele o natură juridică internațională clasică, Curtea de Justiție poate fi mai degrabă asimilată jurisdicției de tip contencios administrativ și constituțional” [5, p.159-160].

În conformitate cu tratatele, CJUE hotărăște:

- a) cu privire la acțiunile introduse de un stat membru, de o instituție ori de persoane fizice sau juridice;
- b) cu titlu preliminar, la solicitarea instanțelor judecătorești naționale, cu privire la interpretarea dreptului Uniunii sau la validitatea actelor adoptate de instituții;
- c) în celelalte cazuri prevăzute în tratate [183].

Astfel, rolul CJUE este de a interpreta legislația UE pentru a asigura o aplicare uniformă de către statele membre și soluționarea litigiilor juridice dintre statele membre și UE. În acest sens, CJUE exercită controlul legalității actelor instituțiilor UE; interpretează dreptul UE la solicitarea instanțelor naționale; asigură îndeplinirea obligațiilor rezultate din tratate de către statele membre [173].

CJUE este constituită din: Curtea de Justiție, Tribunal (creat în 1988) și tribunale specializate. Din 2004 până în 2016 a funcționat și Tribunalul Funcției Publice, care și-a încetat activitatea după transferul competențelor sale către Tribunal, în contextul reformei jurisdicționale a UE [174].

CJUE este compusă din câte un judecător pentru fiecare stat membru. De asemenea, aceasta este asistată de avocați generali [183].

Conform competenței, Curtea de Justiție examinează cererile de hotărâre preliminară adresate de instanțele naționale și de acțiuni în anulare și recursuri. Tribunalul decide asupra acțiunilor introduse de persoanele fizice, de întreprinderi. Instanța respectivă se pronunță, în mare parte, asupra cazurilor ce vizează legislația privind concurența, comerțul, agricultura și mărcile comerciale [173].

Întrucât Curtea a fost înzestrată cu competențe jurisdicționale clar definite, aceasta își realizează cu succes misiunea. Examinând practica CJUE, menționăm că cele mai frecvente cazuri asupra cărora Curtea se pronunță sunt:

- interpretarea legislației UE (hotărâri preliminare) – în cadrul examinării litigiilor, instanțele naționale ale statelor membre UE sunt obligate să perceapă și să aplice corespunzător legislația UE. Cu toate acestea, este inevitabilă situația ca unele instanțe naționale să interpreteze și să aplice legislația diferit. În acest sens, când judecătorul național are anumite dubii sau rezerve față de sensul normei sau aplicarea corectă a acesteia, acesta poate solicita opinia CJUE. Această procedură este aplicabilă și în cazul în care este solicitată constatarea compatibilității dintre o lege națională și legislația UE. Această colaborare între instanțele naționale și CJUE asigură o aplicare efectivă și unitară a dreptului UE.

De asemenea, orice cetățean al UE poate să solicite interpretarea normelor din dreptul european care îl vizează direct și personal prin intermediul sesizărilor de pronunțare a unei hotărâri preliminare, însă doar prin intermediul unei instanțe judecătorești naționale.

În cazul procedurii de interpretare, CJUE adoptă hotărâri sau ordonanțe motivate. Instanța națională este obligată să țină cont de interpretarea oferită de Curte la soluționarea litigiului. Actul de interpretare este obligatoriu și pentru celelalte instanțe naționale în cazul sesizărilor ce vizează probleme similare.

Considerăm că pentru a se evita interpretările divergente, reglementările din TFUE trebuie să conțină norme imperative cu privire la obligarea instanțelor naționale de a se adresa CJUE cu solicitarea de a interpreta dreptul UE când este cazul, prin aceasta realizându-se și procesul de conformare a legislației naționale cu cea europeană.

- anularea actului legislativ al UE (acțiune în anulare) – CJUE poate anula, la cerere, un act legislativ al UE, atunci când un stat membru, Consiliul UE, Comisia sau PE consideră că acesta conține norme care încalcă drepturile fundamentale sau tratatele UE. Persoanele fizice pot solicita anularea actului legislativ în aceleași condiții doar dacă acesta îi vizează direct.

În acest context, CJUE este competentă să soluționeze acțiunea introdusă de un stat membru împotriva PE, împotriva Consiliului sau cele fixate de o instituție a UE împotriva alteia, pe când Tribunalul este autorizat să tranșeze faptele stabilite în special de persoanele individuale.

- respectarea legislației (acțiuni în constatarea neîndeplinirii obligațiilor) – Comisia Europeană sau un stat membru poate iniția o acțiune împotriva unui guvern național care nu își execută obligațiile stabilite de legislația UE. În cazul constatării nerespectării legislației UE, statul vizat are obligația de a remedia situația. În cazul refuzului sau ignorării de a se conforma hotărârii CJUE, împotriva statului vizat poate fi inițiată o a doua acțiune, care poate fi soldată cu aplicarea unei amenzi.

Acțiunea respectivă oferă CJUE posibilitatea de a monitoriza respectarea obligațiilor stabilite de normele dreptului european de către statele UE. Acțiunea în constatarea neîndeplinirii obligațiilor este precedată de o procedură prealabilă în cadrul căreia statului vizat i se oferă șansa de a argumenta poziția sa și de a-și motiva acțiunile sau inacțiunile. Evident, dacă statul vizat nu remediază situația imputată, CJUE îi poate fi recomandată acțiunea privind încălcarea dreptului UE.

În practică, adesea, această acțiune este introdusă de Comisie, mai puțin de statele membre UE. Statul este obligat să remedieze imediat problemele care i se impută, după constatarea acestora de către CJUE. Dacă statul ignoră aceste cerințe, în urma unei sesizări repetate din partea Comisiei, CJUE poate stabili anumite penalități pecuniare.

În sensul celor menționate, art.258 TFUE (ex-art.226 TCE) stabilește că: *„în cazul în care Comisia consideră că un stat membru a încălcat oricare dintre obligațiile care îi revin în temeiul tratatelor, aceasta emite un aviz motivat cu privire la acest aspect, după ce a oferit statului în cauză posibilitatea de a-și prezenta observațiile. În cazul în care statul în cauză nu se conformează acestui aviz în termenul stabilit de Comisie, aceasta poate sesiza Curtea de Justiție a Uniunii Europene”* [183].

Constatăm că norma respectivă nu are un caracter imperativ, ci unul permisiv, ceea ce înseamnă că această Comisie poate opta și pentru alegerea de a nu sesiza Curtea. De asemenea, din norma dată se desprinde ideea că, în cazul în care nu va fi respectată procedura prealabilă, Curtea va respinge orice acțiune, ceea ce poate fi interpretat ca o tergiversare de soluționare a problemei, iar aceasta va conduce la ineficiența procedurii respective, inclusiv la continuitatea încălcării dreptului UE.

Totodată, conform art.259 (ex-art.227 TCE), posibilitatea de a sesiza Curtea aparține și statelor membre, astfel: *„Oricare dintre statele membre poate sesiza Curtea de Justiție a Uniunii Europene în cazul în care consideră că un alt stat membru a încălcat oricare dintre obligațiile care îi revin în temeiul tratatelor”* [183].

- recursul – hotărârile și ordonanțele Tribunalului pot fi atacate cu recursuri doar în partea ce ține de motivele de drept. CJUE poate anula decizia Tribunalului, dacă recursul este admisibil și întemeiat.

- sancționarea instituțiilor UE (acțiuni în despăgubire) – orice persoană fizică sau întreprindere care a suportat anumite prejudicii în urma acțiunii/inacțiunii din partea instituțiilor UE sau a angajaților acestora, poate stabili o acțiune împotriva lor prin intermediul CJUE [173].

În cazul persoanelor fizice și al întreprinderilor, adresarea către Curte se face prin două modalități: a) indirect – prin intermediul instanțelor naționale, care decid asupra oportunității sesizării CJUE; b) direct – sesizând Tribunalul, dacă a fost afectată direct și personal de o decizie, act al UE.

În consecință, constatăm că, grație competențelor sale, CJUE contribuie la formarea unui rol destul de important al autorității judecătorești în UE.

După cum menționează M. Popescu, CJUE, încă de la începuturi „a insistat asupra caracterului unilateral al dreptului european, asupra supremației dreptului Uniunii asupra întregului drept național, inclusiv asupra dreptului constituțional național. Deci, din punctul de vedere al Curții Europene, forța normativă a dreptului european nu mai derivă din fundamentele normative ale dreptului internațional.” [72, p. 42].

Este necesar de precizat că, în cadrul raporturilor de cooperare dintre CJUE și statele membre UE, un rol semnificativ îl au instanțele naționale, în persoana judecătorilor naționali. Asigurând respectarea principiilor supremației dreptului european, efectului direct, interpretării conforme și răspunderii statului pentru încălcări ale dreptului european, aceștia reprezintă piatra de temelie a sistemului judiciar al UE [30, p.55-78].

În contextul supremației dreptului european față de cel național, la judecarea cazurilor, instanțele naționale trebuie să aplice principiul interpretării conforme prin armonizarea normelor naționale la cele europene. În cazul în care interpretarea nu oferă o soluție sau nu este posibilă, se va aplica principiul preeminenței dreptului european.

Astfel CJUE, datorită jurisprudenței sale, a „obligat” instanțele naționale să aplice dreptul Uniunii asigurând respectarea acestuia și protejând drepturile cetățenilor europeni prin eliminarea posibilității de aplicare a unei norme din dreptul național, care contravine dreptului european indiferent de data adoptării acesteia.

Totodată, esența raporturilor de cooperare dintre CJUE și instanțele naționale constă în asigurarea aplicării unitare a dreptului Uniunii în toate statele membre. Doctrinarul J. L.

Sauron consideră că, din cauza complexității dreptului UE și a cazurilor care ajung pe rolul instanțelor naționale, este imperios necesar ca judecătorii naționali să beneficieze de unele explicații ale normelor dreptului UE din partea CJUE. Evidențiem că, în acest caz, Curtea oferă doar anumite indicații care ghidează instanțele naționale la aplicarea dreptului și nicidecum nu urmărește substituirea jurisdicției naționale [130, p.465-478].

În opinia unor autori, dreptul european trebuie aplicat inclusiv de către instanțele naționale. Doar astfel se va putea realiza o integrare jurisdicțională deplină. Speranța că integrarea jurisdicțională și aplicarea uniformă a dreptului european vor fi realizate doar de CJUE, fără implicarea plenară a statelor membre, va fi sortită eșecului [102].

Evident, instituția Curții de Justiție, jurisprudența, formată de aceasta, produce un impact asupra suveranității juridice a statelor membre UE. Deși rolul CJUE nu este de a substitui instanțele naționale, ci de a stabili anumite repere de care instanțele naționale sunt obligate să se conducă și să acționeze în limitele lor la soluționarea cauzelor de pe rol, ea valorifică principiul superiorității ierarhice, preeminenței dreptului UE față de dreptul național.

Totodată, în opinia Bobaru D., „în cadrul acestei ordini juridice se regăsesc importante elemente de suveranitate, care determină păstrarea de competențe pentru statele membre. Acestea dau măsura dreptului fiecăruia din state de a-și păstra identitatea structurilor naționale de guvernare, de a decide în mod liber asupra problemelor interne, prin urmare cu obiectivele stabilite de state prin semnarea Tratatelor” [6, p. 48].

Recunoscând principiul răspunderii statelor membre pentru încălcarea dreptului UE, CJUE poate aplica unele sancțiuni pecuniare care, posibil, vor avea o influență deosebită asupra resurselor financiare ale unui stat membru UE. Și în acest caz este evidentă atingerea adusă suveranității statelor.

Însă posibilitatea cazurilor de limitare a suveranității juridice și economice ale statelor este o asumare plenară de către statele membre UE și ele intervin doar atunci când statul nu-și respectă obligațiile prevăzute în tratate sau refuză ori ignoră remedierea încălcărilor imputate de Uniune sau alte state membre.

4.2. Efectele jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene asupra dreptului intern al statelor membre ale Uniunii Europene

Jurisprudența CJUE are inevitabil un efect determinant asupra suveranității statelor membre UE, precum și asupra cetățenilor Uniunii. Ea modelează legislația națională în spiritul cerințelor dreptului european și asigură interpretarea și aplicarea uniformă a acestuia de către instanțele naționale. Până în ziua de astăzi, unele hotărâri ale Curții servesc ca puncte de reper la elaborarea dreptului european în sensul dezvoltării acestuia.

În acest context, ne-am propus în continuare să examinăm unele dintre cele mai sonore cauze examinate de Curte care au contribuit la consolidarea dreptului european și la asigurarea aplicării lui uniforme.

Astfel, cazul Van Gend & Loss [187] din 1963 este unul dintre cele mai semnificative și cel mai faimos din punctul de vedere al dezvoltării dreptului UE pentru CJUE, care a stabilit principiul aplicării directe a dreptului european și că cetățenii statelor membre puteau invoca direct normele europene în fața instanțelor naționale.

Van Gend & Loos, o întreprindere de transport, la importarea unor mărfuri din Germania în Țările de Jos, a fost impusă de către autoritățile vamale să achite taxe de import, pe care compania le-a catalogat ca fiind contrare Tratatului CEE, prin care se interzicea majorarea taxelor în contextul relațiilor comerciale reciproce din cadrul Uniunii. Astfel a apărut întrebarea dacă compania de transport putea invoca dreptul european ca temei legal pentru refuzul de a achita taxele de import? Decizia Curții a fost afirmativă, argumentând că autoritățile vamale din Țările de Jos au încălcat prevederile actuale ale art. 30 din TFUE care stabilește că *„între statele membre sunt interzise taxele vamale la import și la export sau taxele cu efect echivalent. Această interdicție se aplică de asemenea taxelor vamale cu caracter fiscal.”* Curtea de Justiție a creat o nouă ordine juridică la nivel european, care era superioară ordinii juridice ale statelor membre. Aceasta a stabilit că prevederile dreptului european vor avea un efect direct, dacă acestea vor fi clare, concise, necondiționate și nu vor necesita acțiuni secundare de implementare.

Prezentul caz denotă partea creativă a jurisprudenței CJUE, prin aceasta realizându-se executarea dreptului european la nivel național – nefiind necesar ca efectul direct să fie aplicabil doar după ce Comisia va prezenta o acțiune împotriva statului. Considerăm că acest caz este semnificativ pentru jurisprudența Curții, întrucât a instituit un mecanism mai efektiv de aplicare a dreptului UE.

Prin hotărârea *Costa versus ENEL* din 1964 [187], CJUE a stabilit un alt principiu important și anume – supremația dreptului european asupra dreptului intern al statelor membre UE.

Un cetățean italian a pretins că el nu trebuia să achite un preț mai mare pentru electricitate ca rezultat al naționalizării sectorului electric italian, având în vedere că legea de naționalizare contravine dreptului comunitar. Astfel, subiectele abordate în contextul acestui caz erau dacă legea de naționalizare a sectorului electric aducea atingere dreptului comunitar și dacă compania de electricitate ENEL putea fi stopată de a-l ataca în instanță pe Costa pentru neachitare la CJUE?

În principiu, Tratatul de la Roma nu avea efect direct asupra cetățenilor individual, o acțiune împotriva statului nu putea fi înaintată de altcineva în afară de Comisie, astfel, cererea a decăzut. Cu toate acestea, CJUE a statuat că dreptul comunitar este o sursă independentă, el nu poate fi inferior prevederilor legale naționale; în caz contrar, caracterul Uniunii ar fi subminat, ceea ce va afecta abilitatea acesteia de a-și atinge obiectivele. Ca urmare, Curtea de Justiție a introdus principiul supremației dreptului comunitar, precizând că acesta trebuie să beneficieze de o aplicare uniformă în toate statele membre.

O altă decizie sonoră a Curții a fost cea în cazul *Francovich versus Italia* din 1991 [187]. Prin acea decizie, CJUE a stabilit că statele membre ale UE pot răspunde în fața cetățenilor, plătind anumite compensații pentru prejudiciile suportate de aceștia din cauza eșecului statului de a transpune o directivă europeană în dreptul național, drept urmare aceasta reprezentând o încălcare a dreptului comunitar.

În fapt, doi cetățeni italieni, care urmau să fie remunerați de angajatorii lor aflați în insolvabilitate, au introdus o acțiune prin care au invocat netraspunerea directivei care protejează salariații în astfel de cazuri la nivel național.

În urma sesizării de către instanța națională, Curtea de Justiție a statuat că Guvernul italian și-a încălcat obligațiile și era responsabil pentru compensarea pierderilor muncitorilor rezultate din neîndeplinirea obligațiilor, privându-i astfel pe cetățenii săi de drepturile oferite de directiva europeană. De asemenea, Curtea a remarcat faptul că cererea pentru satisfacția prejudiciului în cazul unor astfel de încălcări trebuia să fie posibil de examinat în fața instanțelor naționale. Suplimentar, pentru a stabili răspunderea statului pentru eșecul de a implementa o directivă, reclamanții trebuie să dovedească că acea directivă le conferea drepturi speciale, textul directivei este clar și există o legătură între eșecul statului de a implementa directiva și prejudiciul cauzat [187].

Astfel, datorită examinării acestui caz, Curtea a instituit posibilitatea pentru cetățenii europeni de a acționa în despăgubire împotriva statului care încalcă normele comunitare.

Unele cazuri puse pe rolul Curții de Justiție vizează și principiile fundamentale ale Uniunii ce țin de libera circulație a mărfurilor, a persoanelor și prestării serviciilor, acestea având o influență semnificativă asupra vieții cotidiene a cetățenilor europeni.

De exemplu, în cazul *Cassis de Dijon* din 1979, Curtea a avut ocazia să se expună asupra principiului liberei circulații a mărfurilor. În fapt, unui importator german de băuturi alcoolice i s-a interzis să importe un anumit tip de lichior „cassis de dijon” din Franța în Germania, sub pretextul că această băutură ar încălca legea germană care stabilește cerința pentru lichiorurile din fructe de a conține minimum 25% de alcool. S-a pus întrebarea dacă această interdicție la import aducea atingere prevederilor art. 34 din TFUE. Curtea a decis că da, având în vedere că art. 34 statua *„între statele membre sunt interzise restricțiile cantitative la import, precum și orice măsuri cu caracter echivalent”* [187].

Curtea a stabilit că, în contextul principiului recunoașterii reciproce, un produs comercializat într-un stat membru (Franța) poate fi importat și comercializat fără restricții într-un alt stat membru (Germania), cu condiția ca produsul respectiv să fie fabricat și comercializat legal și să nu existe niciun motiv privitor la mediu sau protecția sănătății din partea statului, în care va fi consumată producția prin care să se opună importului [187].

Numeroase hotărâri ale CJUE au vizat și principiul liberei circulații a persoanelor. În acest sens, vom analiza doar câteva dintre ele și anume hotărârea *Kraus* din 1993 și cea *Bosman* din 1995 [187].

În 1986, cetățeanul german *Kraus* a susținut primul examen de stat la drept în Republica Federală Germană. În 1988 și-a continuat studiile la Universitatea din Edinburgh (Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord), unde a obținut titlul de master în drept. După o angajare temporară în calitate de asistent la Universitatea din Tuebingen (Republica Federală Germană), a urmat diferite perioade de formare profesională în Landul Baden-Württemberg, având scopul de a susține cel de-al doilea examen de stat la drept. Ca urmare, în 1989 *Kraus* a transmis o copie a diplomei sale de la Universitatea din Edinburgh Ministerului Științei și Artelor al Landului Baden-Württemberg, solicitând confirmarea precum că nu există oarecare proceduri ulterioare care l-ar împiedica să-i fie recunoscut titlul în Republica Federală Germană [187].

Ministerul a răspuns solicitărilor sale precizând că titlul acestuia va fi recunoscut doar dacă va depune o cerere oficială de autorizare prevăzută de legea germană, atașând o copie

legalizată a diplomei de studii. Kraus a prezentat repetat o copie legalizată a diplomei sale, dar a refuzat să depună o cerere oficială de autorizare, motivând că o astfel de cerință constituia un impediment pentru libera circulație a persoanelor și o discriminare, ambele interzise de tratatul comunitar, întrucât o astfel de cerință nu era prevăzută în cazul unei diplome eliberate de o instituție germană [187].

Kraus a înaintat o acțiune în instanța națională care, la rândul ei, a sesizat CJUE solicitând ca aceasta să se expună asupra faptului dacă „este contrar dispozițiilor dreptului comunitar ca un stat membru să solicite cetățenilor săi să obțină autorizarea din partea statului înainte de a i se recunoaște pe teritoriul acestuia titlul academic obținut într-un alt stat membru, care nu oferă acces la o profesie, dar care prezintă avantaje pentru exercitarea acesteia și să amenințe, să pedepsească utilizarea titlului academic fără autorizația respectivă?” [187].

În consecință, Curtea a hotărât că un cetățean european, titular al unei diplome postuniversitare obținută într-un alt stat membru, decât cel al cărui cetățean este, și care îi oferă avantaje la exercitarea unei profesii, este reglementată de dreptul comunitar inclusiv în cazul raporturilor dintre cetățeanul respectiv și statul membru de origine. În cazul în care un stat membru condiționează legal utilizarea titlului academic pe teritoriul său prin obținerea unei autorizații, procedura respectivă trebuie să aibă ca scop doar verificarea legalității titlului academic [187].

O altă hotărâre la acest subiect a fost și cazul Bosman din 1995 [187], când un jucător de fotbal belgian a dorit să se transfere la o echipă franceză și clubul belgian a solicitat achitarea unei taxe de transfer clubului francez, care a fost refuzată. Astfel, remunerarea jucătorului Bosman în cadrul clubului belgian a început să fie redusă.

Solicitată să se expună asupra acestui caz și anume dacă taxa de transfer cerută aducea atingere dreptului la libera circulație între statele membre UE, Curtea de Justiție a decis afirmativ statuând că art. 45 din TFUE a fost încălcat. Curtea a specificat faptul că sportul profesionist este o activitate economică, a cărei exercitare un poate fi limitată de anumite reguli ce țin de transferul jucătorilor. Acest principiu a fost dezvoltat în hotărârile ulterioare ale Curții, în cazul sportivilor profesioniști care provin din state non-membre UE, dar care au încheiat un acord de asociere (cazul Deutscher Handballbund, 2003) sau de parteneriat (cazul Simutenkov, 2005) cu UE [187].

Referitor la principiul liberei prestări a serviciilor, remarcăm Hotărârea Cowan din 1989 [187]. Cowan, cetățean britanic, fiind atacat și jefuit la o stație de metro din Paris în cadrul unei vizite de scurtă ședere, a înaintat revendicarea prejudiciilor sale instanței de

judecată franceze care, la rândul său, a sesizat CJUE în vederea stabilirii încălcării normelor comunitare având în vedere disputa dintre Cowan și Trezoreria publică franceză referitor la compensarea prejudiciilor rezultate în urma asaltului violent suportat. Conform poziției exprimate de Trezorerie, Cowan nu întrunea condițiile legale necesare pentru a beneficia de compensare, potrivit normelor de procedură penală a legislației franceze. Astfel, legislația franceză stabilea următoarele condiții: „persoana trebuie să fie de naționalitate franceză sau, în cazul unui străin, să probeze că este cetățean al unui stat care a încheiat un acord reciproc cu Franța cu privire la aplicarea acestor prevederi și că întrunește cerințele stipulate în acord sau este deținător al unui permis de ședere.”

Cowan a contrargumentat că aceste condiții impuse de legislația franceză erau discriminatorii și reprezentau un impediment pentru turiști de a circula liber în alte state membre, pentru a beneficia de anumite servicii [187].

În final, Curtea a hotărât: pentru a nu admite încălcarea principiului liberei prestări a serviciilor, Cowan (cetățean britanic) trebuie tratat ca oricare cetățean (francez) și trebuie să beneficieze de servicii și în afara țării sale. Acest caz a recunoscut de asemenea principiul nediscriminării pe motiv de naționalitate. În consecință, Cowan avea dreptul la o despăgubire în aceleași condiții ca un cetățean francez [187].

Într-un alt caz, Kohll, un cetățean al Luxemburgului, a solicitat statului său rambursarea cheltuielilor pentru tratamentul dentar oferit fiicei sale de către un ortodontist, în timp ce se aflau în Germania. Solicitarea i-a fost refuzată. Curtea de Justiție a statuat că, în cazul în care legislația națională a unui stat membru conține prevederi, prin care se refuză rambursarea cheltuielilor pentru tratamentul dentar, în cazul Kohll, motivându-se că a fost efectuat în alt stat membru, reprezintă un obstacol pentru libera prestare a serviciilor. Astfel de prevederi, menționează Curtea, vor descuraja persoanele asigurate de a apela la serviciile medicale din alte state membre, constituind pentru acestea din urmă și pacienții lor o barieră pentru libera prestare a serviciilor [187].

Cu toate că tratamentul nu era atât de urgent încât să nu fi fost posibilă oferirea acestuia în Luxemburg, rambursarea nu ar afecta semnificativ sistemul de protecție socială al Luxemburgului, a concluzionat Curtea [187].

Curtea s-a expus și la capitolul egalitate de tratament și drepturi sociale (Hotărârea Defrenne v Sabena din 1976) [187]. Conform legislației din Belgia, spre deosebire de sexul masculin, însoțitoarele de bord femei erau obligate să se pensioneze la vârsta de 40 de ani. Astfel, Defrenne, o însoțitoare de bord, angajata unei companii aeriene din Belgia, fiind

obligată să se pensioneze, a introdus o acțiune împotriva angajatorului, argumentând că remunerarea mai mică viola dreptul la tratament echitabil pe bază de gen sub art. 119 al TCE (astăzi art. 157 TFUE). Fiind sesizată, CJUE a decis că prevederile din tratat care stabileau principiul egalității de remunerare pe bază de gen aveau efect direct.

Referitor la remunerarea egală pe bază de gen, art. 157 din TFUE stabilește că fiecare stat membru trebuie să asigure aplicarea principiului egalității de remunerare între lucrătorii de sex masculin și cei de sex feminin, pentru aceeași muncă sau pentru o muncă de aceeași valoare. Egalitatea de remunerare fără discriminare pe motiv de sex presupune: ca retribuiția acordată pentru aceeași muncă plătită la normă să fie stabilită pe baza aceleiași unități de măsură; remunerarea acordată pentru aceeași muncă plătită cu ora să fie aceeași pentru locuri de muncă echivalente [187].

Într-un alt caz, sindicatul companiei BECTU [187] a contestat în judecată prevederea legală prin care priva persoanele, angajate în baza unor contracte de muncă de scurtă durată, de dreptul de a beneficia de un concediu anual plătit, motivând că o astfel de reglementare nu era prevăzută în Directiva europeană privind organizarea timpului de lucru care a fost transpusă în legea națională britanică. În 2001, CJUE s-a expus asupra acestui caz relevând faptul că scopul Directivei era de a îmbunătăți condițiile de trai și de muncă ale lucrătorilor. Însăși Directiva făcea trimitere la Carta Comunitară a Drepturilor Sociale Fundamentale ale Lucrătorilor din 1989, prin care a stabilit că fiecare trebuie să aibă o sănătate satisfăcătoare și siguranță la locul de muncă. Evident, statele membre pot fi mai favorizate, dar prevederile Directivei nu stabileau că acestea pot fi mai puțin avantajate sau să admită derogări [187].

Astfel, Curtea a decis că dreptul la concediul anual plătit este un drept comunitar ce urmează a fi asigurat în mod direct tuturor lucrătorilor.

În cazul Johnston din 1986, s-a constatat, că după creșterea numărului de atacuri teroriste asupra polițiștilor din Irlanda de Nord, acestora le-a fost acordat dreptul de a purta arme de foc. Cu toate acestea, printr-un act eliberat de ministerul competent, care nu putea fi atacat în instanța judecătorească, de acest drept au fost private persoanele de gen feminin, care activau în poliție. Din cauza acestei reglementări, doamnele angajate în poliție nu au reușit să încheie niciun contract de muncă cu normă deplină. La sesizarea CJUE de către instanța judecătorească din Regatul Unit, prima a decis că excluderea unui act normativ al unei autorități publice de la controlul judecătoresc încalcă principiul controlului jurisdicțional efectiv, mai ales când acest principiu constituie un instrument de restabilire în drepturi a unei persoane discriminate pe motive de gen [187].

În hotărârea Zhu și Chen din 2004 [187], CJUE s-a expus în privința cetățeniei UE care, conform art. 20 din TFUE, este recunoscută oricărei persoane care este cetățean al unui stat membru UE. Cetățenia UE nu a substituit pe cea națională, ci a suplimentat-o pe aceasta. În cazul respectiv, Curtea a statuat că cetățenia UE implică prin definiție și dreptul de ședere pe teritoriul unui alt stat membru.

Directiva Parlamentului European și a Consiliului din 29.04.2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora conferă unui minor, care este cetățean al unui stat membru, este asigurat medical și se află în grija unui părinte care este cetățean al unui stat terț, care are suficiente resurse pentru a îngriji de minor fără ca acesta să reprezinte o povară pentru sistemul public financiar al statului membru gazdă – dreptul de ședere pe o perioadă nedeterminată în acel stat. În astfel de circumstanțe, aceleași prevederi permit părintelui, care are în grijă copilul, de a beneficia de dreptul de ședere împreună cu copilul în statul membru gazdă [187].

În acest sens, prevederile referitoare la suficiența resurselor pentru îngrijirea minorului nu pot fi interpretate astfel încât să fie necesar ca minorul să posede personal resursele respective sau să nu i se permită să beneficieze de resursele aparținând unui alt membru al familiei. O astfel de interpretare, în opinia Curții, constituie o interferență disproporționată ce ține de exercitarea dreptului la liberă circulație și a dreptului de ședere, reglementat de art. 18 TCE (astăzi art. 21 TFUE), care stabilește că „*orice cetățean al Uniunii are dreptul de liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre sub rezerva limitărilor și condițiilor prevăzute de tratat și de dispozițiile adoptate în vederea aplicării acestora*” [187].

Ca urmare, Curtea a hotărât: conform dreptului comunitar, refuzul de a oferi dreptul de ședere concomitent părintelui și copilului, aflat în grija acestuia, privează dreptul de ședere al copilului de orice efect util.

În acest context, Curtea a decis că, în cazul în care un resortisant al unui stat terț urmărește obținerea dreptului de ședere prin intermediul dobândirii naționalității unui stat membru, conform normelor dreptului comunitar, un stat membru nu poate limita, condiționa efectele acordării naționalității de către un alt stat membru [187].

Cazul *Apostolides v. Orams* din 2009 [187] este unul remarcabil, prin care jurisprudența CJUE a setat noi repere privind jurisdicția dreptului european. Astfel, în 1974, Meleotis Apostolides a fost strămutat cu familia sa într-o altă localitate, ca rezultat al divizării insulei Cipru după intrarea armatei turcești.

În 2002, Charles și Linda Orams, cetățeni britanici, au procurat de la un terț proprietatea respectivă. Persoana terță a afirmat că a procurat proprietatea de la guvernul Republicii Turcești a Ciprului de Nord, un stat *de facto*, care nu a fost recunoscut până în prezent de niciun alt stat cu excepția Republicii Turcia. Familia Orams a decis să utilizeze proprietatea din Cipru în scop de vacanță și întrețineau paralel o proprietate în Regatul Unit [187].

În 2003, administrația *de facto* a Ciprului de Nord a diminuat restricțiile de trecere de-a lungul liniei de încetare a focului, oferind oportunitatea ciprioților strămutați să-și viziteze vechile proprietăți. Meleotis Apostolides, vizitându-și proprietatea, a confirmat construcția casei ocupate de familia Orams. Ca urmare, acesta, adresându-se instanței judecătorești naționale, a solicitat ca familia Orams să părăsească proprietatea. În acțiunea prezentată Apostolides a motivat că, deși guvernul cipriot a pierdut controlul efectiv asupra părții de nord a insulei, legile adoptate de acesta erau aplicabile chiar dacă executarea lor era mai dificilă [187].

În 2004, instanța națională de judecată a decis ca familia Orams să părăsească proprietatea și să achite prejudiciile invocate în acțiune. Din cauza divizării insulei cipriote, hotărârea adoptată de instanța națională nu a fost imediat executată. Prin urmare, Apostolides a utilizat normele europene pentru a înregistra hotărârea respectivă și a o aplica asupra bunurilor familiei Orams din Regatul Unit. Procedura de executare a hotărârilor judecătorești dintre statele membre UE este reglementată de Regulamentul Consiliului UE nr. 44/2001 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială. În 2006, Înalta Curte de Justiție a hotărât în favoarea familiei Orams. Apostolides a atacat hotărârea la Curtea de Apel, care a sesizat CJUE [187].

Curtea de Justiție a decis: chiar dacă Cipru nu exercită controlul efectiv asupra părții de nord a insulei, hotărârile adoptate de instanțele cipriote produc efecte juridice și sunt executorii prin intermediul dreptului UE inclusiv pe acel teritoriu [187].

Prin jurisprudența sa, CJUE a statuat că drepturile și libertățile fundamentale ale omului constituie o parte indisolubilă a principiilor generale de drept, pe care aceasta are datoria de a le apăra. Inspirându-se din valorile constituționale ale statelor membre și din instrumentele internaționale care vizează protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului (în special Convenția europeană a drepturilor omului), Curtea a creat o jurisprudență care a contribuit la suspendarea standardelor privind protecția lor [187].

Jurisprudența CJUE constituie o sursă esențială a dreptului european, care a avut și are o influență semnificativă asupra suveranității juridice a statului, hotărârile acestei instituții având drept efect modelarea legislației naționale conform cerințelor dreptului european. Or, prin transferul unei părți din suveranitate către instituțiile UE, statele membre au acceptat și competența CJUE în condiții stipulate de Tratatul Uniunii [187].

Curtea de Justiție, fiind o instituție a UE căreia i-a fost remisă misiunea de a veghea asupra interpretării și aplicării corecte a dreptului european, prin jurisprudența sa, completează și precizează în numeroase aspecte prevederile tratatelor, asigurând respectarea și conceperea exactă a acestuia.

În contextul exercitării competențelor sale, pe lângă aplicarea dreptului primar, CJUE urmărește și aplicarea dreptului derivat și a jurisprudenței.

În cazul statelor care și-au declarat intenția de aderare la UE și se află la etapa de asociere sau preaderare, inclusiv Republica Moldova, dreptul european nu se poate aplica direct, deoarece Constituția Republicii Moldova nu proclamă preeminența dreptului european asupra celui național.

Cu toate acestea, după cum observă și M. Popescu, Constituția RM conține o prevedere la art. 4 alin. (2) [197], care recunoaște, în mod general, superioritatea dreptului internațional față de dreptul intern. „Se poate considera astfel că RM oferă și în prezent cadrul necesar aplicabilității, priorității și supremației dreptului european în ordinea juridică internă. Dar această superioritate se manifestă într-un domeniu specific, și anume drepturile omului. Pentru ca procesul de aderare al RM să fie armonios, acest principiu al supremației, priorității și aplicabilității trebuie să-și găsească locul încă de la începutul reformelor constituționale” [72, p. 147].

Evident că aceste modificări constituționale vor fi operate în perspectiva de aderare la UE. Totodată, legislația europeană este integrată indirect prin intermediul procesului de armonizare a legislației naționale cu acquis-ul european. Or, prin Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, ratificat prin Legea nr. 112 din 02.07.2014 de Parlamentul RM, Republica Moldova s-a angajat să își ajusteze progresiv legislația la cea a UE [197].

Pentru o monitorizare mai adecvată și o îndeplinire mai eficientă a angajamentelor asumate, Guvernul a adoptat Hotărârea nr. 1472 din 30.12.2016 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere RM-UE în perioada

2017-2019, iar Parlamentul – Hotărârea nr. 1 din 24.02.2017 privind aprobarea Programului legislativ pentru implementarea Acordului de Asociere RM-UE, pentru anul 2017 [197].

Trebuie să remarcăm că jurisprudența CJUE are o influență și asupra dezvoltării doctrinei constituționale a statelor membre și a celor aflate pe calea integrării. Astfel, în cazul Republicii Moldova, de exemplu, Curtea Constituțională „în deciziile sale preia practicile și principiile CJUE, în special cele cu privire la libera concurență” [179].

În acest sens, Bobaru A. D. menționează că Tratatul dă posibilitatea instanțelor de contencios constituțional naționale să adreseze întrebări Curții de Justiție în vederea unei corecte interpretări și aplicări a normelor unionale. Pentru Republica Moldova, cooperarea în acest domeniu este prematură, jurisprudența CJUE constituind mai mult un suport în plan doctrinar [6, p. 58].

Întrucât integrarea europeană constituie vectorul prioritar al Republicii Moldova, armonizarea legislației naționale cu cea europeană constituie un obiectiv important pentru acest proces, a cărui îndeplinire va oferi Republicii Moldova o șansă reală de aderare la UE. În acest sens, familiarizarea cu practica jurisdicțională europeană, prin care se asigură interpretarea și aplicarea uniformă a dreptului Uniunii în statele deja membre, constituie un avantaj în cadrul procesului de integrare.

Pentru fundamentarea constituțională a vectorului de integrare europeană, Parlamentul RM a adoptat Hotărârea nr. 208 din 06.10.2017 cu privire la crearea grupului de lucru pentru modificarea Constituției Republicii Moldova. Grupul de lucru a elaborat proiectul de lege constituțională (nr.393 din 20 decembrie 2017) [188], conform căruia se propune a exprima juridic prin textul constituțional intenția Republicii Moldova de integrare în UE.

4.3. Influența acțiunilor introduse împotriva statelor membre ale Uniunii Europene asupra suveranității și independenței acestora

Ca și în ordinea juridică națională a statelor membre UE, unde este stabilit un mecanism de elaborare și aplicare a normelor juridice care guvernează raporturile sociale, precum și unul de asigurare a respectării lor și a interpretării uniforme, la fel și la nivelul Uniunii era inevitabilă hotărârea ca ordinea juridică europeană să beneficieze de un mecanism similar. Astfel, prin Tratatul de la Lisabona, a fost impus un control obligatoriu al statelor la capitolul respectării și aplicării uniforme a dreptului UE [194].

Prin oferirea acestui mecanism legal la nivel de Uniune, a fost instituită posibilitatea de a înainta acțiuni împotriva statelor membre UE și de a le trage la răspundere atunci când încalcă sau aplică eronat dreptul european. Conform prevederilor art. 258 și 259 din TFUE, de acest mecanism beneficiază atât Comisia, cât și statele membre. Drept urmare, acestor subiecte le este oferit dreptul de a apela la justiție atunci când dreptul european este ignorat sau încălcat, dar și obligația de a lua măsurile stabilite de CJUE împotriva acestora [183].

Astfel, un instrument de control al Comisiei îl reprezintă *acțiunile introduse împotriva statelor membre, cauzate de nerespectarea obligațiilor prevăzute de tratate și legislația conexă a UE*. În acest sens, Comisia exercită o monitorizare permanentă asupra inacțiunilor acestora, precum și asupra acțiunilor care sunt contrare obligațiilor asumate [12, p.181].

În acest context, art.258 TFUE stabilește că: „*în cazul în care Comisia consideră că un stat membru a încălcat oricare dintre obligațiile care îi revin în temeiul tratatelor, aceasta emite un aviz motivat cu privire la acest aspect, după ce a oferit statului în cauză posibilitatea de a-și prezenta observațiile. În cazul în care statul în cauză nu se conformează acestui aviz în termenul stabilit de Comisie, aceasta poate sesiza Curtea de Justiție a Uniunii Europene*” [183].

Astfel, tratatul instituie procedura prealabilă care trebuie respectată de către Comisie înainte de a adresa acțiunea în fața Curții. Scopul procedurii prealabile constă în soluționarea pe cale amiabilă a litigiilor apărute, aceasta reprezentând un instrument de protecție a suveranității statelor membre UE [183].

În cadrul procedurii prealabile, Comisia oferă posibilitatea statului de a-și prezenta opinia asupra acțiunilor/inacțiunilor care i se impută. Ca rezultat al schimbului de idei dintre părți, soluției identificate i se atribuie termene concrete în cadrul cărora statul va trebui să remedieze problemele de care se face vinovat. Datorită acestei proceduri, statul, membru vizat, evită expunerea publică a cazului în care urmează să fie implicat, iar soluționarea subiectelor identificate are loc mult mai rapid, evitând procedurile judiciare care pot dura.

Procedura prealabilă contribuie la crearea unei imagini clare pentru Curte referitor la obiectul și caracterul litigiului ce urmează a fi examinat și propune acesteia posibilitatea de a aprecia din timp acțiunile sau inacțiunile statului în raport cu obligațiile asumate care, în viziunea Comisiei, nu au fost respectate.

Dacă procedura prealabilă nu este soldată cu rezultatul scontat, Comisia poate adresa acțiunea în fața CJUE. În baza acestei acțiuni, Curtea urmează să constate dacă statul membru a aplicat sau a interpretat eronat dreptul european (prevederile din tratat,

regulament, directivă sau o decizie etc.). Uneori, această eroare, poate fi cauzată de legea națională care conține prevederi ce contravin dreptului european sau, din contra, în cazul unei lacune legislative, atunci când cadrul legislativ național nu cuprinde reglementări prin care statul ar transpune prevederile unei directive europene.

Misiunea Curții de Justiție la acest capitol constă în obligarea statului de a lua măsurile necesare în temeiul obligațiilor asumate prin tratate, pentru a remedia consecințele negative produse în urma aplicării sau interpretării eronate a dreptului Uniunii.

Este necesar de menționat că responsabilitatea statului membru UE de a aplica și a interpreta dreptul Uniunii corect și uniform se răsfrânge și asupra autorităților publice, inclusiv asupra celor independente și autonome. Statul nu poate evita răspunderea pe motiv că anumite competențe au fost delegate unor autorități publice centrale sau locale.

Considerăm justă observația unor autori care afirmă că, în cadrul acestei acțiuni, se evidențiază un raport bivalent între statele membre și instituțiile UE. Pe de o parte, statele membre sunt autori și semnatori ai tratatelor, reprezentanții lor făcând parte din organismele comune, însă, pe de altă parte, acestea sunt impuse să respecte obligațiile asumate, instituțiile UE având la îndemână mecanisme prin care să constrângă statele membre să respecte aceste sarcini [98].

Referindu-ne la *acțiunile introduse de către state împotriva altor state membre pentru nerespectarea obligațiilor prevăzute de tratate și legislația conexă a UE*, semnalăm că, prin intermediul acțiunilor adresate către CJUE, statele membre își realizează posibilitatea de a solicita ajutorul instanței jurisdicționale întru soluționarea litigiilor apărute la aplicarea sau interpretarea neconformă a dreptului UE. Acest mecanism este stabilit de art. 259 din TFUE: „Oricare dintre statele membre poate sesiza Curtea de Justiție a Uniunii Europene în cazul în care consideră că un alt stat membru a încălcat oricare dintre obligațiile care îi revin în temeiul tratatelor. Înainte ca un stat membru să introducă împotriva unui alt stat membru o acțiune întemeiată pe o pretinsă încălcare a obligației care îi revin în temeiul tratatelor, acesta trebuie să sesizeze Comisia. Comisia emite un aviz motivat, după ce a oferit posibilitatea statelor în cauză să își prezinte în contradictoriu observațiile scrise și orale. În cazul în care Comisia nu a emis avizul în termen de trei luni de la introducerea cererii, absența avizului nu împiedică sesizarea Curții” [183].

Și în acest tip de acțiuni observăm că tratatul instituie o procedură prealabilă care presupune sesizarea Comisiei, al cărei scop constă în identificarea problemelor, schimbul de opinii și soluționarea amiabilă a litigiului.

În avizul său, Comisia elucidează starea de fapt, argumentele părților și opinia sa asupra cazului. Comisia trebuie să constate dacă acțiunea ce urmează a fi adresată Curții este întemeiată sau nu. Statul vizat urmează să informeze Comisia despre acțiunile întreprinse pentru îndeplinirea obligațiilor asumate, în cazul în care statul ignoră cele stabilite în aviz, inclusiv termenele stabilite, Comisia poate sesiza CJUE în acest sens.

Cu toate acestea, tratatul a stabilit și anumite excepții de la procedura prealabilă pentru a sesiza Curtea de Justiție reglementate de art. 108 alin. (2) din TFUE care prevede că *„în cazul în care, după ce părților în cauză li s-a solicitat să-și prezinte observațiile, Comisia constată că ajutorul acordat de un stat sau prin intermediul resurselor de stat nu este compatibil cu piața internă în conformitate cu articolul 107 sau că acest ajutor este utilizat în mod abuziv, aceasta hotărăște desființarea sau modificarea ajutorului de către statul în cauză în termenul stabilit de Comisie. În cazul în care statul în cauză nu se conformează deciziei în termenul stabilit, Comisia sau orice alt stat interesat poate sesiza direct Curtea de Justiție a Uniunii Europene prin derogare de la articolele 258 și 259.”*; de art. 114 care permite statelor membre sesizarea CJUE prin derogare de la procedura prevăzută de art. 258 și 259, *„în cazul în care consideră că un alt stat membru exercită abuziv competențele prevăzute de prezentul articol”*; și art. 348 care stabilește că *„în cazul în care măsurile adoptate în cazurile prevăzute la articolele 346 și 347 au ca efect denaturarea condițiilor concurenței pe piața internă, Comisia examinează împreună cu statul în cauză condițiile în care aceste măsuri pot fi adaptate normelor prevăzute de tratate. Prin derogare de la procedura prevăzută la articolele 258 și 259, Comisia sau orice stat membru poate sesiza direct Curtea de Justiție în cazul în care consideră că un alt stat membru abuzează de competențele prevăzute la articolele 346 și 347”* [183].

Este necesar de relevat faptul că instrumentul legal de introducere a acțiunilor la CJUE de către state împotriva altor state membre UE nu a fost utilizat frecvent din cauza existenței unor interese politice și a intervenției relațiilor diplomatice.

Acțiunile introduse de Comisie însă sunt utilizate deseori, în mare parte pentru a menține relațiile de cooperare dintre state datorită evitării conflictelor pe arena internațională. Totodată, acest instrument este adesea aplicabil, deoarece, fiind mai îndelungat ca procedură, oferă statelor timp ca să se conformeze cerințelor stabilite de UE.

Adițional, menționăm că, în conformitate cu art. 278 TFUE, *„acțiunile cu care este sesizată Curtea de Justiție a Uniunii Europene nu au efect suspensiv. Cu toate acestea, în*

măsura în care consideră că împrejurările o impun, Curtea poate ordona suspendarea executării actului atacat” [183].

În continuare este cazul să abordăm subiectul privind efectele hotărârilor CJUE asupra statelor membre ale UE și nivelul de influență asupra suveranității și independenței acestora.

Astfel, mai întâi de toate, trebuie să precizăm că hotărârile CJUE sunt adoptate în sensul constatării sau nu a încălcării dreptului Uniunii. Curtea nu are competența de a suspenda, a anula sau a declara ilegale acțiunile unui stat membru și nici de a indica statului acțiunile pe care trebuie să le întreprindă [83]. Curtea doar stabilește anumite standarde în spiritul dreptului Uniunii, iar statul decide exclusiv, în temeiul suveranității și independenței sale, prin ce acțiuni va implementa acele standarde în cadrul juridic național.

Cu toate acestea, jurisprudența Curții exercită o influență asupra suveranității juridice, datorită necesității de ajustare a legislației naționale la standardele stabilite de CJUE referitor la dreptul Uniunii. Măsurile pe care trebuie să le ia statul pentru a se conforma hotărârii Curții care îl vizează constau în abrogarea normelor legale care contravin normelor europene ori ajustarea acestora la cerințele dreptului Uniunii. De asemenea statul trebuie să întreprindă toate măsurile referitoare la acțiunile sau inacțiunile autorităților publice care conduc la interpretarea și aplicarea eronată a normelor dreptului Uniunii.

Hotărârile Curții au un efect divers când aceasta examinează acțiunile în anulare. Astfel, dacă se constată încălcarea unei reguli procedurale în cadrul procesului de adoptare a unui act juridic al UE, Curtea are competența de a anula actul respectiv [7, p.52].

Conform art. 260 TFUE, statul membru este obligat să ia măsurile pe care le impune executarea hotărârii Curții în cazul în care aceasta constată că statul a încălcat oricare dintre obligațiile ce îi revin în temeiul tratatelor.

Potrivit alin. (2) al acestui articol *„În cazul în care consideră că statul membru în cauză nu a luat măsurile pe care le impune executarea hotărârii Curții, Comisia poate sesiza Curtea, după ce a dat posibilitatea statului în cauză de a-și prezenta observațiile. Comisia indică cuantumul sumei forfetare sau al penalității cu titlu cominatoriu pe care statul membru în cauză trebuie să le plătească și pe care îl consideră adecvat situației. Dacă Curtea constată că statul membru în cauză nu a respectat hotărârea sa, aceasta îi poate impune plata unei sume forfetare sau a unor penalități cu titlu cominatoriu” [183].*

Astfel, prin stabilirea unor penalități financiare, Uniunea a introdus un mecanism prin care impune statele, până la urmă, să se conformeze hotărârilor CJUE și să prevină

nerespectarea lor, precum și repetarea unor acțiuni similare de către alte state. Stabilirea penalităților financiare inevitabil au un impact asupra suveranității economice a statelor membre, dar acest mecanism este asumat de state odată cu aderarea la UE.

4.4. Concluzii la capitolul 4

Ca și în cazul statelor membre, la nivelul UE s-a decis crearea și dezvoltarea unei ordini juridice europene în cadrul căreia urma să fie dezvoltat un mecanism de elaborare și aplicare a dreptului european, precum și de monitorizare a aplicării și interpretării uniforme.

Odată ce ordinea juridică națională și cea europeană la nivelul Uniunii sunt conceptual similare, ele sunt și interdependente. Cu toate acestea, statelor nu li se interzice, în contextul statului de membru al UE, să participe la relațiile juridice internaționale în temeiul calității de a fi suverane și independente.

De regulă, posibilitatea de a sesiza Curtea aparține Comisiei și statelor membre, însă acest drept este oferit și cetățenilor UE care poate fi exercitat prin intermediul instanței judecătorești naționale în cazul în care norma dreptului european sau actul juridic al UE îl vizează direct.

Referitor la acțiunea de sesizare a CJUE de către Comisie, se constată că reglementările din TFUE conțin reglementări cu caracter permisiv, ceea ce presupune și opțiunea pentru Comisie de a nu sesiza Curtea dacă nu consideră necesar. De asemenea, sesizarea Curții este condiționată de parcurgerea unei proceduri prealabile stabilită de TFUE.

Prin jurisprudența sa, Curtea stabilește anumite repere de care statele membre trebuie să țină cont la aplicarea și transpunerea dreptului european și nu are drept scop substituirea jurisdicției naționale, ceea ce consolidează caracterul suveran și independent al statelor membre în construcția europeană.

Suveranitatea și independența statelor membre nu sunt anulate de jurisprudența CJUE. Totuși, impactul asupra suveranității juridice se produce în urma acțiunilor întreprinse de state în sensul conformării cu hotărârile CJUE prin abrogarea normelor legale care contravin normelor europene ori ajustarea acestora la cerințele dreptului Uniunii, iar asupra suveranității economice în cazul în care statul refuză remedierea situației constatate de Curte și în urma sesizării repetate aceasta decide aplicarea sancțiunilor financiare sub forma unei sume forfetare sau a unei plăți zilnice.

Rolul CJUE constă în valorificarea principiului superiorității ierarhice, al aplicării directe și preeminenței dreptului UE în raport cu dreptul național. Curtea de Justiție valorifică și consolidează standardele legislației UE, iar evoluția jurisprudenței acesteia contribuie la crearea unui spațiu juridic, prin care sunt protejate interesele statelor membre UE și drepturile cetățenilor UE prevăzute de legislația europeană.

Deși, grație activității CJUE, ordinea juridică a Uniunii este integrată tot mai intens în sistemul național de drept, exercitarea unor atribuții suverane în comun de către statele membre și UE reprezintă un pilon de bază în menținerea echilibrului dintre competențele statelor și ale UE.

În cazul Republicii Moldova, care și-a asumat parcursul de integrare europeană, cu toate că dreptul european nu are o forță obligatorie, acesta are un impact asupra dreptului național și aceasta datorită semnării Acordului de Asociere cu UE prin care Republica Moldova s-a angajat la anumite reforme în domeniul economic, al politicii de securitate și culturii. Angajamentul respectiv deja a inițiat procesul de aproximare a legislației naționale cu cea europeană, ceea ce va facilita o interacțiune mai rapidă pe viitor dintre aceste sisteme după aderarea la UE.

În acest sens, jurisprudența CJUE reprezintă un instrument util în procesul de ajustare a legislației naționale la standardele europene pentru autoritățile publice din Republica Moldova în vederea consolidării statutului de viitor stat membru al UE.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Studiul realizat a fost elaborat datorită aspirației de a elucida anumite probleme teoretice devenite obiective ale tezei, în special care este natura juridică a UE și cât de profund sunt afectate suveranitatea și independența statelor care au aderat și care ulterior vor adera la această structură. Ca rezultat al cercetării au fost formulate concluziile generale și anumite recomandări, după cum urmează:

1. Suveranitatea și independența reprezintă calitățile fundamentale ale unui stat, fără de care acesta nu poate exista, întrucât doar comunitățile care au un guvernământ independent și suveran pot fi considerate state în sensul deplin al cuvântului. Suveranitatea necesită combinarea a două elemente de bază: supremația puterii de stat și independența acestei puteri. Puterea de stat nu poate fi supremă și nici exercitată în beneficiul deținătorului suveranității, dacă aceasta nu este independentă [31, p.245].

2. Conceptul clasic de suveranitate a suportat o serie de transformări pe parcursul evoluției istorice. Acesta evoluează fiind supus anumitor remodelări, în urma cărora se evidențiază o serie de particularități noi [36, p.29]. Aspectul politico-economic al suveranității a reprezentat un catalizator al schimbării, iar cel juridic i-a acordat anumite valențe normative. Procesul de integrare europeană, de exemplu, a setat alte repere și o nouă ordine juridică care a modificat conceptul clasic al suveranității. Principiul indivizibilității suveranității a fost supus unei transformări care se manifestă în prezent prin divizibilitatea exercițiului suveranității încorporată în conceptul de suveranitate partajată.

3. Procesul de globalizare este accelerat de fenomenul de agregare a economiei mondiale, datorat sporirii dependențelor și conexiunilor dintre state. În acest context, se atestă anumite tendințe în sensul limitării suveranității. Acestea se manifestă prin: constituirea spațiilor economice regionale integrate; progresul tehnic; unificarea legislației la nivel regional și mondial; propagarea curenților ideologice prin care se susține că suveranitatea este depășită, necesitatea unei structuri supranaționale de control unice, eliminarea hotarelor teritoriale, considerate drept obstacole în dezvoltarea statelor, rezultatul fiind evitarea conflictelor armate [32, p.146]; ingerința în treburile interne ale unui stat, inclusiv intervenția militară din motive „umanitare” sau de „protecție”.

4. În contextul dreptului de a decide în chestiuni ce țin de afacerile interne și externe ale statului, fără imixtiunea altei autorități, fiecare stat suveran și independent este în drept și sub acoperire legitimă de a hotărî asupra autolimitării proprii suveranități [32, p.146]. Autolimitarea

suveranității trebuie să rezulte din propria și libera voință a statului, să fie în beneficiul acestuia și în concordanță cu aspirația deținătorului suveranității, adică a poporului.

5. Constatând că UE nu poate fi o federație, confederație sau stat unitar în sensul deplin și că structura acesteia se află într-o perioadă de tranziție, considerăm că la moment UE reprezintă o uniune supranațională constituită în urma asocierii unor state suverane, bazată pe un tratat internațional, care activează din numele și în interesul statelor membre și care exercită anumite competențe în temeiul cotelor egale de suveranitate delegate de către statele ce o alcătuiesc.

6. UE deține atât supremația puterii, cât și independența acesteia. Supremația și independența puterii sunt asigurate de voința comună și unanimă a statelor membre. Prin urmare, aceste calități combinate atribuie suveranitate UE. Totodată, această suveranitate nu aparține de drept Uniunii, ea deține doar un drept de exercițiu. Din punctul de vedere al exercițiului suveranității, UE îi este caracteristic conceptul de suveranitate partajată. Acest concept admite că suveranitatea UE este compusă din porțiuni ale suveranității statelor membre delegate Uniunii cu drept de exercițiu în beneficiul acestora. Uniunea preia temporar cotele de suveranitate de la statele membre, în perioada de timp pentru care acestea sunt în componența ei [32, p.141].

7. Delegarea unor competențe suverane către UE sau alte organizații internaționale nu semnifică renunțarea la suveranitate sau intenția statului de a o ceda. Această procedură reprezintă o convenție prin care deținătorul suveranității își exprimă acordul de a delega o porțiune din aceasta către o altă autoritate legală [36, p.32]. Obiectivul scontat de state în cadrul colaborărilor internaționale de acest gen este de a-și consolida suveranitatea, și nu de a renunța la ea în favoarea altor structuri internaționale.

8. Suveranitatea și independența statelor membre se autolimitează conform voinței statelor membre în interesul acestora și doar în limitele stabilite de tratate și constituțiile naționale. În acest sens, cu atât mai mult nu putem vorbi despre o limitare a suveranității și independenței statelor non-membre UE, care tind să adere la această structură, inclusiv Republica Moldova.

9. Chiar dacă în unele constituții ale statelor membre UE vom identifica sintagme precum „limitarea suveranității”, aceasta nu urmează a fi percepută ca o renunțare a statului la suveranitate sau o tentativă de a lipsi poporul de dreptul exclusiv de deținere a suveranității. Din contra, această decizie urmează a fi percepută ca o manifestare a voinței suverane de către statele membre UE și statele care aspiră să adere la UE [36, p.32].

10. Rolul CJUE constă în asigurarea interpretării uniforme a legislației UE și a superiorității ierarhice și preeminenței acesteia în raport cu legislația statelor membre, ceea ce

contribuie la valorificarea și consolidarea standardelor legislației UE, din care rezultă o legislație națională coerentă, în beneficiul părților.

11. Jurisprudența CJUE exercită influență asupra suveranității statelor membre UE care rezultă din măsurile ce trebuie luate de acestea în vederea atingerii standardelor stabilite de CJUE și anume: ajustarea legislației naționale la standardele legislației Uniunii, abrogarea normelor legale care contravin normelor europene, inițierea tuturor măsurilor referitoare la acțiunile sau inacțiunile autorităților publice care conduc la interpretarea și aplicarea eronată a normelor dreptului Uniunii. Influența asupra suveranității se manifestă și prin sancțiunile pecuniare aplicate statelor membre UE în cazul ignorării hotărârilor CJUE.

Recomandări:

1. Concluzionând că suveranitatea nu mai poate fi absolută într-o lume de relații interdependente și că autolimitarea suveranității de către state în beneficiul acestora nu atentează la lichidarea statului ca entitate, vor fi extrem de utile analiza și dezvoltarea de către doctrină a conceptului de suveranitate partajată pentru știința dreptului constituțional.

2. Considerăm oportună completarea programelor cursurilor de Drept constituțional cu subiectele tematice, cum ar fi: suveranitatea economică și juridică, consecințele limitării și autolimitării suveranității și independenței statelor, efectele procesului de globalizare și de integrare a statelor în structurile internaționale asupra conținutului suveranității și independenței statale.

3. Constituționalizarea principiului suveranității economice a statului. Acest deziderat va implanta în conștiința subiecților UE și a celor de drept internațional respectul pentru dezvoltarea liberă de către state a economiei naționale și stabilirea independentă a relațiilor de comerț în interes național, bazate pe avantaje reciproce.

4. Procesul de preluare a unor atribute de suveranitate de la statele membre la UE constituie un fenomen inevitabil și obligatoriu, conform tratatelor de constituire și funcționare a UE. În contextul parcursului de integrare europeană a RM, pentru a reuși îndeplinirea acestei misiuni, este necesar ca normele constituționale să abordeze problema transferului de suveranitate prin prisma conceptului modern al suveranității partajate, astfel încât să fie acceptată ideea de partajare a unor prerogative ale statului cu instituțiile UE.

BIBLIOGRAFIE

Referințe bibliografice în limba română:

1. Anghel M. I. Suveranitatea statelor membre ale UE. În: Analele Universității Constantin Brâncuși din Tîrgu-Jiu, Seria Științe Juridice, 2010, nr. 2, p.19-48.
2. Arseni Al. Drept constituțional și instituții politice, Tratat elementar. Vol. I. Chișinău: CEP USM, 2005. 502 p.
3. Arseni Al. Legitimitatea puterii de stat: fenomen complex și indispensabil societății umane contemporane. Teză de det. hab. în drept. Chișinău. 2014. 274 p.
4. Arseni Al. Suveranitatea națională – de la construcție teoretică la realizare practică. Chișinău: CEP USM, 2013. 188 p.
5. Bărbulescu Gh. I. Procesul decizional în Uniunea Europeană. Iași: Polirom, 2008. 520 p.
6. Bobaru D. Curtea de Justiție a Uniunii Europene – garant al aplicării uniforme a dreptului Uniunii Europene. Teză de dr. în drept, Chișinău, 2013. 163 p.
7. Bobaru D. Încălcarea unei cerințe procedurale esențiale – cauză de anulare a unui act comunitar. În: Legea și Viața, 2008, nr.9, p. 50-52.
8. Burian Al., Balan Ol., Gamurari V. ș.a. Drept internațional public. Ediția a 3-a. Chișinău: Elena-V.I., 2009. 650 p.
9. Cârnaț T. Drept constituțional. Chișinău: Reclama. 2004. 248 p.
10. Ciobanu D., Duculescu V. Drept constituțional român. București: Hyperion XXI, 1993. 242 p.
11. Ciobanu-Dordea A. Consideratii cu privire la implicațiile constituționale ale aderării României la Uniunea Europeană. În: Romanian Journal of European Affairs, 2001, vol. 1, nr. 1, p. 31-39.
12. Ciuvăț V. Uniunea Europeană, Drept instituțional, Craiova: Sitech, 2011. 249 p.
13. Costachi Gh. Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova. Chișinău: Tipografia Centrală. 2009. 327 p.
14. Costachi Gh., Hlipcă P. Abordarea teoretică a conceptului „suveranitate de stat”. În: Legea și Viața, 2008, nr. 7, p.4-6.
15. Costachi Gh., Hlipcă P. Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011. 664 p.
16. Curpă S. V. Tratat de drept constituțional român. Vol.I. Bacău: Rovimed Publishers, 2011. 552 p.

17. Dănișor Cl. D. Drept constituțional și instituții politice. Vol. I. Craiova: C.H. Beck, 2007. 784 p.
18. Dănișor Cl. D. Principiile constituționale ale reglementării suveranității naționale. În: Revista de științe juridice, 2007, nr.2, p. 81-91.
19. Del Vecchio G. Lecții de filosofie juridică, București: Europa nova, 1995. 352 p.
20. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice, Tratat. Vol.I. București: Europa nova, 1996. 480 p.
21. Deleanu I. Instituții și proceduri constituționale în dreptul român și în dreptul comparat. București: C.H. Beck, 2006. 936 p.
22. DEX. Academia Română, Institutul de Lingvistică Iorgu Iordan, Ediția II-a. București: Univers enciclopedic, 2009. 1248 p.
23. Drăganu T. Drept constituțional și instituții politice, Tratat elementar. Vol. I. Cluj-Napoca: Lumina Lex, 2000. 245 p.
24. Enciu N., Enciu V. Construcția europeană. Chișinău: Civitas, 2008. 392 p.
25. Forika E., Petrea B. Suveranitate națională și/sau integrare europeană. Despre o cursă lungă cu mulți participanți mai vechi sau mai noi. În: Suveranitate națională și integrare europeană. Iași: Polirom, 2002, p. 123-176.
26. Fuerea A. Manualul Uniunii Europene. București: Universul Juridic, 2006. 430 p.
27. Gamurari V. Conceptul de suveranitate în dreptul internațional contemporan. Teză de dr. în drept, Chișinău, 2006. 148 p.
28. Geneza Constituției României – lucrările Adunării Constituante. București: Monitorul Oficial al României, 1991. 1102 p.
29. Grama D. Evoluția suveranității Republicii Moldova la etapa inițială de edificare a statului de drept. În: Probleme ale edificării statului de drept în Republica Moldova. Vol. II, Chișinău, Tipografia Centrală, 2006, p. 195-278.
30. Groussot X. Spirit, ești aici? Dialog judiciar consolidat și procedura trimiterii preliminare. În: Revista Română de Drept Comunitar, 2010, nr.2, p. 55-78.
31. Guceac A. Abordări conceptuale ale suveranității. În: Teoria și practica administrării publice, Materiale ale conferinței științifico-practice cu participare internațională, 2014, p. 245-247.
32. Guceac A. Ansamblul trăsăturilor distincte ale suveranității și independenței în condițiile statului federativ și confederativ. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2017, Nr. 3(103), p. 138-147.
33. Guceac A. Influența structurii de stat asupra modului de organizare și exercitare a suveranității. În: Revista de Științe Juridice, 2015, Vol. 32, Craiova, p. 188-198.

34. Guceac A. Neutralitatea – factor de asigurare a suveranității și independenței statului sau element de vulnerabilitate a acestuia? În: Interacțiunea dreptului național și internațional în realizarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului – materiale ale mesei rotunde cu participare internațională. Chișinău, 2015, p. 166-173.
35. Guceac A. Regionalizare versus suveranitate și integritate teritorială. În: Jurisprudența – componenta fundamentală a proceselor integraționale și a comportamentului legal contemporan. Conferința internațională științifico-practică, 2017. Chișinău, p. 66-69.
36. Guceac A. The constitutional provisions regarding the sovereignty of the European Union member states. În: Law and Politology, International scientific journal, 2015, Nr. 31, p. 29-33.
37. Guceac I. Constituția la răscruce de milenii. București-Brăila: Ed. Academiei Române Istros, 2016. 523 p.
38. Guceac I. Curs elementar de drept constituțional. Vol. I. Chișinău: Reclama, 2001. 275 p.
39. Guceac I. Suveranitatea națională a Republicii Moldova în perspectiva integrării europene. În: Suveranitatea și structura de stat în condițiile țărilor plurietnice, Materiale ale conferinței internaționale desfășurate la Chișinău (22-23 septembrie 2006). Chișinău: Balacron, 2006, p. 91-98.
40. Guceac I., Guceac A. Fenomenul secesiunii în conținutul normativ al Constituției. În: Extremismul și separatismul – Provocări la adresa securității regionale și naționale, 2014, p. 6-16.
41. Hinsley F. H. Suveranitate. Chișinău: Știința, 1998. 200 p.
42. Hirst P., Grahame Th. Globalizarea sub semnul întrebării. Economia internațională și posibilități de guvernare. București: Trei, 2002. 423 p.
43. Ionescu Cr. Drept constituțional și instituții politice, Vol. I, București: Lumina LEX, 2001. 408 p.
44. Ionescu Cr. Tratat de drept constituțional contemporan, Ediția a 2-a. București: C.H. Beck, 2008. 903 p.
45. Iorgovan A. Drept constituțional și instituții politice. București: Galeriile J.L. Calderon, 1994. 202 p.
46. Jecev I. Natura juridică a puterii de stat la etapa contemporană. Teză de dr. în drept. Chișinău. 2013. 161 p.
47. Juc V. Edificarea relațiilor internaționale post-război rece: Aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice. Chișinău: Sirius, 2011. 248 p.

48. Juc V. Procesele integraționiste și problema suveranității de stat. În: Republica Moldova și Uniunea Europeană: Problemele și perspectivele cooperării, 2010, p. 32-59.
49. Machiavelli N. Principele. Institutul Italian de Filosofie, Societatea Română de Filosofie. București: Tiparul Universitar, 1943. 163 p.
50. Marinescu Gh. C. Națiunea și conștiința națională în lumea contemporană. Iași: Junimea, 1986. 303 p.
51. Marinescu Gh. C. Quo vadis națiunea și Uniunea Europeană? Iași: Samia, 2013. 326 p.
52. Marko J., Bolzano Gr. Integrare bazată pe identități și credințe multiple. În: Suveranitatea și structura de stat în condițiile țărilor plurietnice. Conferință internațională, Chișinău, 22-23 septembrie 2006, 2007, p. 39-42.
53. Miga-Beșteliu R. Drept internațional – introducere în dreptul internațional public. București: ALL, 1998. 455 p.
54. Mihăilă A. Conceptul modern de suveranitate. În: Analele științifice ale Universității Al. Ioan Cuza, Tomul LIV, Științe juridice. 2008, p. 139-146.
55. Moca Gh. Suveranitatea de stat și dreptul internațional. București: Ed. Științifică, 1970. 240 p.
56. Montesquieu Ch. Despre spiritul legilor. Vol. 1. București: Ed. Științifică, 1964. 519 p.
57. Morgenthau H. J. Politica între națiuni: Lupta pentru putere și lupta pentru pace. Iași: Polirom, 2007. 736 p.
58. Munteanu Șt. Integrarea europeană. O perspectivă juridico-filosofică. București: C.H. Beck, 2006. 207 p.
59. Muraru A. Filosofia și societatea cunoașterii. Iași: Institutul European, 2012. 299 p.
60. Muraru I., Tănăsescu S. E. Drept constituțional și instituții politice. Ediția 13. Vol. II. București: C.H. Beck, 2009. 304 p.
61. Năstase D., Mătieș M. Viitorul suveranității naționale a României în perspectiva integrării europene. În: Suveranitate națională și integrare europeană, Iași: Polirom, 2002, p. 21-82.
62. Negru B. Problemele consolidării statalității Republicii Moldova. În: Administrația publică și buna guvernare, Materiale ale sesiunii de comunicări științifice, 2008, p. 9-20.
63. Negru B., Negru A. Teoria generală a dreptului și statului. Chișinău: Bons Offices, 2006. 520 p.
64. Niciu M. Drept internațional public. Arad: Servosat, 1999. 386 p.
65. Osmochescu N., Gamurari V. Suveranitatea și dreptul internațional. Probleme teoretice și practice actuale, Chișinău: CEP USM, 2007. 258 p.

66. Pelletier A., Goblott J.J. Materialismul istoric și istoria civilizațiilor. București: Politica, 1973. 190 p.
67. Popa V. Drept constituțional și instituții politice. Curs de prelegeri. Chișinău, 2009. 183 p.
68. Popa V. Dreptul public. Chișinău: Academia de Administrare Publică pe lângă Guvernul Republicii Moldova, 1998. 460 p.
69. Popa V. Uniunea Europeană – formă specifică de asociație de state. În: Interacțiunea dreptului național și internațional în realizarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului, 2015, p. 7-24.
70. Popa V.N. Teoria generală a dreptului. București: All Beck, 1992. 300 p.
71. Popescu D., Năstase A. Drept internațional public. București: Șansa, 1997. 469 p.
72. Popescu M. I. Valențele constituționale ale Tratatului de reformă a Uniunii Europene. Teză de dr. în drept, Chișinău, 2014, 171 p.
73. Pușcaș V. Conceptul și conținutul suveranității. În: Suveranitatea și structura de stat în condițiile țărilor plurietnice. Conferință internațională, Chișinău, 22-23 septembrie 2006, Balacron, 2007, p. 4-13.
74. Racine P. Privire prospectivă asupra statului național. Enciclopedia Franceză. Paris. 1964. 260 p.
75. Rîbca E., Zaharia V., Mărgineanu V. Istoria doctrinelor politice și de drept, Chișinău: Muzeum, 2005. 224 p.
76. Rousseau J. J. Contractul social. Prahova: Antet, 2013. 128 p.
77. Selecții de decizii ale Curții Constituționale Federale a Germaniei. Ed. a 2 rev., București: C.H. Beck, 2014. 693 p.
78. Smochină A., Humă I. Ideea suveranității naționale în contextul cetățeniei europene. În: In onorem Andrei Smochină: Studii de drept național, Chișinău, 2013. 392 p.
79. Smochină C., Aspecte cu privire la consolidarea rolului Parlamentului European în procesul legislativ: de la consultare la procedura legislativă ordinară, publicat în: Studii juridice universitare, nr. 3-4, anul VIII/2015, ULIM, 2015, p. 36-39.
80. Spinelli B. Dilemma. În: La Stampa, 2002, p. 13-14.
81. Suceveanu N. Corelația dintre dreptul comunitar, dreptul intern al statelor membre și dreptul internațional. Tom XIV. Drept, a 13-a Conferință științifică anuală cu participare internațională, tradiție și reformă în dreptul românesc. Iași: Colecții, Universitatea Petre Andrei, 2008, p. 422-436.

82. Tămaș S. Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică. Ed. a II-a. București: Șansa, 1996. 413 p.
83. Trușcă A. Procedura acțiunii pentru constatarea neîndeplinirii de către statele membre a obligațiilor ce le revin conform dreptului comunitar. Privire specială asupra dreptului mediului. În: Revista Transilvană de Științe Administrative, 2009, nr. 2(24), p. 147-160.
84. Verga M. Cr. Suveranitatea națională în contextul integrării statelor în Uniunea Europeană. În: Logos, Universalitate, Mentalitate, Educație, Noutate, 2011, p. 117-133.
85. Voiculescu M. Istoria doctrinelor politice. București: Hyperion, 1992. 176 p.
86. Vrabie G. Drept constituțional și instituții politice. Vol. I. Iași: Cugetarea 1999. 499 p.
87. Vrabie G., Balan M. Organizarea politico-etatică a României. Iași: Institutul European, 2004. 380 p.
88. Vrabie G., Drept constituțional și instituții politice contemporane. Iași: Ștefan Procopiu, 1993. 414 p.
89. Zăpârțan P. L. Doctrine politice. Iași: Chemarea, 1994. 397 p.

Referințe bibliografice în limba engleză:

90. Akehurst M. A Modern Introduction to International Law. London: HarperCollins Publishers Ltd, 1987. 431 p.
91. Ashley R. K. Untying the Sovereign State: A Double Reading of the Anarchy Problematique. În: Millennium–Journal of International Studies. 1988, Vol. 17, p. 227-262.
92. Boguslavski M., Smirnov P. S., Levitsky S.L. The Reorganization of Soviet Foreign Trade: Legal Aspects. London: Routledge, 1989. 356 p.
93. Brownlie I. Principles of Public International Law. Ed. V. New York: Oxford University Press, 1998. 743 p.
94. Dahl R., Tufte R. Ed. Size and Democracy. California: Stanford University Press, 1973. 160 p.
95. Eels R. Corporate Sovereignty: A Charter for The Seven Seas. În: Columbia Journal of World Business, 1970, nr. 4, p. 66-68.
96. Elstain J. B. Rethinking Sovereignty in Post-Realism. Michigan: Michigan State University Press. 1996. 429 p.
97. Falk R. A. A study of Future Worlds. New York: The Free Press, 1975. 506 p.

98. Horsley T. Subsidiarity and the European Court of Justice: Missing Pieces in the Subsidiarity Jigsaw. În: Journal of Common Market Studies, 2012, vol.50, p. 267-282.
99. Krasner D. St. Power, the State, and Sovereignty: Essays on International Relations. London: Routledge, 2009. 328 p.
100. Krasner D. St. Sovereignty: Organized Hypocrisy. Princeton: Princeton University Press, 1999. 280 p.
101. Krasner D. St., Sovereignty: An Institutional Perspective. In: The Elusive State: International and Comparative Perspective. California, Newbury Park: Sage Publications, 1989. p. 69-96.
102. Kühn Z. The application of European Law in the new member states: several predictions. În: German Law Journal, vol.6, 2004, nr.3, p. 563-582.
103. Laski H. J. The Foundations of Sovereignty and Other Essays. New Jersey: The Lawbook Exchange, 2014. 336 p.
104. Locke J. Two Treaties of Government. Dublin: McMaster University, 1823. 214 p.
105. Lord Chr. Sovereign or Confused? The Great Debate about British Entry to the European Community 20 Years On. În: Journal of Common Market Studies, vol. XXX, 1992, nr.4, p. 419-436.
106. Milward Alan S. The European Rescue of the Nation State. London: Routledge, 2000. 488 p.
107. Minkinen P. Sovereignty, Knowledge, Law. London: Routledge, 2009. 196 p.
108. Schmitt C. Political Theology. London: The MIT Press, 1985. 116 p.
109. Strelein L. Missed Meanings: The language of sovereignty in the Treaty debate. Canberra: Annue Press, 2006. p. 177-187.
110. Walker N. Late Sovereignty in the European Union. În: Sovereignty in Transition Oxford: Hart Publishing, 2003. p. 3-32.
111. Walker N. Sovereignty and differentiated integration in the European Union. În: European Law Journal. Vol. 4, 1998, No. 4, p. 355-388.
112. Weber M. Essay in Sociology. London: Routledge, 1964. 490 p.

Referințe bibliografice în limba franceză:

113. Blumann C., Dobuis L. Droit institutionnel de l'Union européenne. Paris: Lexis Nexis. 2016. 922 p.

114. Boissonat J. L'Europe, L'Etat et la Nation. Paris: Editions de Seuil, 1966. 141p.
115. Debbasch Ch., Pontier J., Bourdon J., Ricci J. Droit constitutionnel et institutions politiques. Paris: Economica. 2001, 1031 p.
116. Debré M., Debré J-L. Le gaullisme. Paris: Plon, 1978. 185 p.
117. Defarges M. Ph. Les relations internationales dans le monde l'aujourd'hui. Les Dérives des puissances. Paris: Les Editions STH, 1981. 352 p.
118. Dialogue entre Jean-Claude Casanova et Philippe Raynaud. „L'Etat est-il encore souverain?”. Pouvoirs Locaux, 1992, nr. 15, p. 14-27.
119. Dupuy P. M. Droit international public. Paris: Dalloz, 1995. 590 p.
120. Hassner P. Nationalisme et relations internationales. În: Revue française de science politique. Vol. 15, 1965, N. 3, p. 499-528.
121. Jefferson Th. Etude historique sur la democratie americaine. Paris: Librairie Académique Didier et Cie, Libre Editeur, 1861. 568 p.
122. Kovar R. Rapports entre le droit communautaire et les droits nationaux. În: Trente ans de droit communautaire. Luxembourg: Office des publications officielles des Communauté Européennes, 1982. 145 p.
123. Lemaire F. La distinction souveraineté-nationale – souveraineté populaire sous la Révolution. În: Les évolutions de la souveraineté. L.G.D.J, 2006, p. 19-37.
124. Lesguillon H. L'application d'un traité fondation: le traité instituant CEE. Paris: L.G.D.J., 1968. p.65-81.
125. Louis J-V., L'Ordre juridique communautaire. Perspectives Européennes. Luxembourg: Office des publications officielles des Communautés européennes, 6 édition, 1993, 241 p.
126. Magnette P. Questions sur la constitution européenne. În: La constitution de l'Europe. Bruxelles: Editions de l'Université de Bruxelles, 2002. 215 p.
127. Peccei A. La qualite humaine. Paris: Stock. 1976. 351 p.
128. Pellet Al. Droit international public. Paris: PUF, 1981. 154 p.
129. Renoux Th., Villiers M. Code Constitutionnel. Paris: Lexis Nexis. 2013. 1772 p.
130. Sauron J.L. Droit communautaire et décision nationale. În: Librairie générale de droit et de jurisprudence, 1998. p.465-478.
131. Vellas P. Droit international public. Paris: Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence. 1967. 483 p.
132. Vischer Ch. Theorie et realite en droit international public. Paris: Pedone, 1960. 450 p.

Referințe bibliografice în limba germană:

- 133. Hallstein W. Die europäische Gemeinschaft. Dusseldorf: Econ-Verlag. 1971. 421 p.
- 134. Lecheler H. Das europäische Gerichtshof und allgemeinen Rechtsgrundsoitze. Berlin: Duncker & Humblot GmbH, 1971. 215 p.

Referințe bibliografice în limba rusă:

- 135. Абдулаев М. И. Теория государства и права: Учебник для высших учебных заведений. Москва: Финансовый контроль. 2004. 410 p.
- 136. Ашавский Б. М., Ковалева А.А., Черниченко С.В. Международное право: учебник для студентов вузов, 3-е изд. Москва: Омега-Л. 2008. 831 p.
- 137. Баглай М. В. Конституционное право Российской Федерации: Учебник. 10-е изд., изм. и доп. Москва: Норма, 2013. 784 p.
- 138. Бахов А. С., Бараташвили Д.И., Кожевников Ф.И. Курс международного права в шести томах. Том 1. Понятие и сущность современного международного права. Москва: Наука, 1967. 280 p.
- 139. Блищенко И. П., Дориа Ж. Экономический суверенитет государства. Москва: Российский Университет Дружбы Народов, Институт Международного Права. 2000. 126 p.
- 140. Богданова М. В. Государство в современных международных отношениях (эволюция понятия «суверенитет»). Дис. канд. полит. наук. Москва. 2008. 171 p.
- 141. Борисов К. Г. Международное таможенное право: Учебное пособие. 2-е изд., Москва: РУДН, 2001. 616 p.
- 142. Волков В. И. Современные политико-правовые проекты десоверенизации государственной власти: европоцентрическая и американская модели. În: Философия права, 2008, № 5, p. 79-82.
- 143. Волошин Ю. А. Конституционная доктрина ограниченного суверенитета государств в системе процессов межгосударственной интеграции: вопросы теории и практики. În: Вестник ВГУ, Серия право, 2008, № 1, p. 297-305.
- 144. Грачев Н. И. Политическая глобализация и государственный суверенитет. În: Вестник ВГУ, 2012, №1, p. 20-26.

145. Гринин Л. Е. Национальный суверенитет и процессы глобализации. Полис, 2008, № 1, р. 123-132.
146. Гроций Г. О праве войны и мира. Три книги, в которых объясняются естественное право и право народов, а также принципы публичного права. Москва: Госюриздат. 1956. 868 р.
147. Гэлбрейт Дж. К. Экономические теории и цели общества. Москва: Прогресс, 1976. 390 р.
148. Иванов В. Конституционное право Республики Молдова. Ч.1, Учебное пособие. Кишинёв: МНУМ, 1996. 140 р.
149. Карташкин В. А. Соотношение принципов уважения прав человека и государственного суверенитета, Юрист-международник, 2006, № 1, р. 3-16.
150. Кварацхелия В. А. Вопросы совместимости суверенитета и глобализации. Человек: соотношение национального и общечеловеческого. În: Сб. материалов межд. симпозиума (г. Зугдиди, Грузия, 19-20 мая 2004 г.). Выпуск 2. Под ред. В.В. Парцвания. СПб: Санкт-Петербургское философское общество, 2004, р. 129-137.
151. Кечекьян С. Ф. История политических учений. Москва: Изд-во МГУ. 1965. 894 р.
152. Левин И. Д. Суверенитет. Предисловие докт. юрид. наук, проф. С.А. Авакьян. СПб: Юридический центр Пресс. 2003. 373 р.
153. Левин, Д. Б. Основные проблемы современного права. Москва: Госюриздат. 1958. 275 р.
154. Марченко М. Н. Государство и право в условиях глобализации. Москва: Проспект. 2015. 400 р.
155. Марченко М. Н. Теория государства и права: учебник – 2-е изд. Москва: ТК Велби, Проспект. 2006. 240 р.
156. Мещерякова О. М. Наднациональность в праве Европейского Союза и проблема суверенитета. Автореферат диссертации на соискание учёной степени доктора юридических наук. Москва, 2010. 38 р.
157. Мещерякова О. М. Юридическая природа Европейского союза и суверенитет государств-членов. Юрист-международник, 2007, № 4, р. 13-21.
158. Мухаев Р. Т. Политология: учебник для вузов. Издание второе. Москва: Приор. 2003. 400 р.
159. Новикова Л. А. Краткий словарь терминов по международному праву. Орел: МВД России. 2001. 77 р.
160. Сорос Дж. О глобализации. Москва: Эксмо. 2004. 244 р.

- 161.Троицкая А. А. Государственный суверенитет: ограничение или трансформация содержания. În: Конституционное и муниципальное право, 2006, №10, р. 5-11.
- 162.Усенко Е. Т. Суверенная государственность стран-членов СЭВ как предпосылка и фактор их интеграции. Академия Наук СССР. Институт Государства и права. Москва. 1987, р. 5-19.
- 163.Черниченко С. В. Теория международного права. Том II. Старые и новые теоретические проблемы. Москва: НИМП. 1999. 336 р.
164. Шатров В. П. Международное экономическое право. Учебное пособие. Москва: Издательство Университета дружбы народов, 1990. 116 р.

Referințe internet:

- 165.Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, elaborat la Helsinki la 1 august 1975, în vigoare de la 13.08.1975, <https://www.ro.scribd.com> (vizitat la 14.04.2015).
- 166.Application des gaz SA/Falks Veritas Ltd.; H.P. Bulmer Ltd./J.Bollinger SA; All England Law Reports, 1974, <https://www.cambridge.org/core/journals/cambridge-law-journal> (vizitat la 21.03.2015).
- 167.Bodin Jean. Les six livres de la republique http://classiques.uqac.ca/classiques/bodin_jean/six_livres_republique/bodin_six_livres_republique.pdf (vizitat la 10.04.2015).
- 168.Carta Organizației Unității Africane din 1963, <https://constitutii.wordpress.com/2013/01/19/carta-organizatiei-unitatii-africane-oau/> (vizitat la 08.03.2015).
- 169.Catalan independence referendum, 2017, https://en.wikipedia.org/wiki/Catalan_independence_referendum,_2017 (vizitat la 22.09.2017).
- 170.Charter of the United Nations, 26 June 1945, San Francisco, California, USA, http://www.dadalos.org/uno_rom/un-charta.htm (vizitat la 08.03.2015).
- 171.Constitution society, <http://www.constitution.org> (vizitat la 23.05.2016).
- 172.Constituțiile statelor lumii, <https://constitutii.wordpress.com> (vizitat la 16.05.2016).
- 173.Court of Justice of the European Union (CJEU), https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/court-justice_ro (vizitat la 24.06.2016).

174. Court of Justice of the European Union, https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7024/ro/ (vizitat la 22.09.2017).
175. Criza economică din Grecia în anul 2012: cauze și efecte, <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/criza-economica-din-grecia-in-anul-2012-cauze-si-efecte> (vizitat la 24.03.2017).
176. Decizia nr. 148 din 16 aprilie 2003 privind constituționalitatea propunerii legislative de revizuire a Constituției României, M. Of. nr. 317 din 12 mai 2003, https://www.ccr.ro/files/products/D148_03.pdf (vizitat la 08.03.2015)
177. Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations, <http://dag.un.org/handle/11176/139055> (vizitat la 02.03.2015).
178. Defence cooperation: 23 member states sign joint notification on the Permanent Structured Cooperation (PESCO), <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/11/13/defence-cooperation-23-member-states-sign-joint-notification-on-pesco/> (vizitat la 14.12.2017).
179. Dialog direct: Curtea Constituțională a Republicii Moldova – Curtea de Justiție a Uniunii Europene, <http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=961&t=/Media/Noutati/Dialog-direct-Curtea-Constitutionala-a-Republicii-Moldova-Curtea-de-Justitie-a-Uniunii-Europene> (vizitat la 26.03.2017).
180. Digital Research in European Studies, <http://www.cvce.eu> (vizitat la 15.04.2017).
181. EU Publications, <http://publications.europa.eu> (vizitat la 17.05.2016).
182. Euro Docs: Online Source for European History, <https://eudocs.lib.byu.edu> (vizitat la 15.08.2016).
183. European Union, Consolidated treatise, http://europa.eu/pol/pdf/consolidated-treaties_ro.pdf. (vizitat la 20.11.2015)
184. General Assembly Resolution on Permanent sovereignty over natural resources, <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/resources.pdf> (vizitat la 18.02.2016).
185. Germania, Franța, Olanda, Belgia, Austria se opun categoric aditerii Ucrainei în UE, <http://www.mediafax.ro/externe/germania-franta-olanda-belgia-austria-se-opun-categoric-aditerii-ucrainei-in-ue-diplomat-francez-15190821> (vizitat la 16.03.2017).
186. Greece: the third economic adjustment programme, <http://www.consilium.europa.eu/ro/policies/financial-assistance-eurozone-members/greece-programme/> (vizitat la 24.03.2017).
187. <http://eur-lex.europa.eu> (vizitat la 06.02.2016).

188. <http://parlament.md> (vizitat la 21.12.2017).
189. <http://www.bbc.com> (vizitat la 19.06.2016).
190. <http://www.kosovothanksyou.com> (vizitat la 04.09.2015).
191. <https://www.gov.uk> (vizitat la 17.02.2017).
192. Istanbul document, <http://www.osce.org/mc/39569?download=true> (vizitat la 12.10.2016).
193. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, UN General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966 entry into force 3 January 1976, <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx> (vizitat la 18.02.2016).
194. Lisbon Treaty, <http://www.lisbon-treaty.org> (vizitat la 19.11.2016).
195. Lista tratatelor bilaterale încheiate de Republica Moldova, http://www.mfa.gov.md/img/docs/lista_tratate_bilaterale.pdf (vizitat la 27.11.2016).
196. Recommendations concerning international respect for the right of peoples and nations to self-determinations, <http://www.un.org/en/ga/search> (vizitat la 18.02.2016).
197. Registrul de stat al actelor juridice al Republicii Moldova, <http://lex.justice.md> (vizitat la 15.03.2016).
198. Resolution 1546 (2004) adopted by the Security Council at its 4987th meeting, on 8 June 2004, <http://www.uncc.ch/sites/default/files/attachments/.pdf> (vizitat la 18.02.2016).
199. Shields/E.Coombes Holding Ltd.; Weekly Law Reports, 1978, <http://www.xperthr.co.uk/law-reports/e-coomes-holdings-ltd-v-shields/59174/> (vizitat la 16.08.2016).
200. UN Convention on Biological Diversity 05.06.1992, <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf> (vizitat la 18.02.2016).
201. United Kingdom legislation, <http://www.legislation.gov.uk> (vizitat la 19.09.2016).
202. United Nation, Office of Legal Affairs, <http://legal.un.org> (vizitat la 04.02.2016).
203. University of Notre Dame, <http://www.nd.edu> (vizitat la 14.07.2016).
204. Vertrag zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands (Einigungsvertrag), <https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/einigvtr/gesamt.pdf> (vizitat la 20.10.2016).
205. Vrabie G., Integrarea Europeană și suveranitatea de stat, comunicare prezentată la Dijon, Universitatea Burgogne la sesiunea pe tema: Europe 2000 – Etat des lieux, 11-12 mai 2001, publicat pe: <http://193.226.121.81/default.aspx?page=publications/buletin/3/vrabie> (vizitat la 24.11.2015).

206. Государственный Совет Республики Татарстан, <http://gossov.tatarstan.ru> (vizitat la 05.03.2016).
207. Принципы, касающиеся дистанционного зондирования Земли из космического пространства, http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/earth_remote_sensing.shtml (vizitat la 05.11.2017).

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, GUCEAC Andrei, declar pe proprie răspundere că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Semnătura:

Data:

CV-ul autorului

INFORMAȚIE PERSONALĂ

Nume, Prenume	Guceac Andrei
Cetățenie	moldovean
Data nașterii	11/10/1988
GSM	060266977
E-mail	andreiguceac@gmail.com

EDUCAȚIE ȘI FORMARE

• Data (de – la)	16.10.2013-30.10.2017
• Numele și tipul organizației furnizoare de educație și formare profesională	Doctorand – Universitatea Academiei de Științe a Moldovei. Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM
• Cifrul, Specialitatea	12.00.02 – Drept Public
• Titlul calificării obținute	

• Data (de – la)	2011 - 2013
• Numele și tipul organizației furnizoare de educație și formare profesională	Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Drept, ciclul II Masterat
• Specializare	Drept Public
• Titlul calificării obținute	Magistru în drept

• Data (de – la)	2007-2011
• Numele și tipul organizației furnizoare de educație și formare profesională	Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Drept
• Specializare	Drept Public
• Titlul calificării obținute	Licențiat în drept

• Data (de – la)	1995-2007
• Numele și tipul organizației furnizoare de educație și formare profesională	Liceul Teoretic „Nicolae Bălcescu” , com. Ciorescu
• Certificatul obținut	Diplomă de Bacalaureat

STAGII ȘI SCHIMB DE EXPERIENȚĂ

Vilnius, Lituania 25.09.2012- 29.09.2012	Parlamentul Republicii Lituania
Zagreb, Croația 24.02.2013 – 02.03.2013	Parlamentul Republicii Croația, (Comisia pentru Integrare Europeană, Comisia Afaceri Externe, Comisia pentru Constituție, Comisia Legislativă), Oficiul pentru afaceri internaționale și europene, Ministerul de Afaceri Externe și Europene.
Londra, Marea Britanie 7-11 decembrie 2015	International Centre for Parliamentary Studies „Professional Certificate in Parliamentary Committees”
Sacramento, California, SUA 25 aprilie-3 iunie 2016	Oficiul Consiliului Legislativ al Statului California (Professional Fellows Program)

PROIECTE ȘTIINȚIFICE

Suveranitatea și independența statelor membre ale Uniunii Europene	01 iulie -31 august 2014	Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM
Compatibilități politico-juridice ale participării Republicii Moldova în cadrul zonelor de liber schimb	01-31 august 2014	Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM
CONFERINȚE ȘI ATELIERE DE LUCRU		

Masă rotundă cu participare internațională	11 decembrie 2013, Chișinău. Academia de	Mecanisme naționale și internaționale de protecție a
--	--	--

consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului,	Administrare Publică	drepturilor omului
Conferința științifico-practică cu participare internațională	23 mai 2014, Chișinău. Academia de Administrare Publică	Teoria și practica administrării publice
Masă rotundă cu participare internațională.	10 decembrie 2014, Chișinău. Academia de Administrare Publică	Interacțiunea dreptului național și internațional în realizarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului
Conferința Internațională Bială	Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea din Craiova, 20-21 martie 2015).	„Sistemul juridic între stabilitate și reformă”

LUCRĂRI ȘTIINȚIFICE PUBLICATE

1.	Guceac A. Influența structurii de stat asupra modului de organizare și exercitare a suveranității. În: Revista de Științe Juridice, 2015, Vol. 32, Craiova, p. 188-198.
2.	Guceac A. The constitutional provisions regarding the sovereignty of the European Union member states. În: Law and Politology, International scientific journal, 2015, Nr. 31. p. 29-33.
3.	Guceac A. Ansamblul trăsăturilor distincte ale suveranității și independenței în condițiile statului federativ și confederativ. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2017, Nr. 3(103). p. 138-147.
4.	Guceac A. Abordări conceptuale ale suveranității. În: Teoria și practica administrării publice, Materiale ale conferinței științifico-practice cu participare internațională. Chișinău, 2014, p. 245-247.
5.	Guceac A. Neutralitatea – factor de asigurare a suveranității și independenței statului sau element de vulnerabilitate a acestuia? În: Interacțiunea dreptului național și internațional în realizarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului – materiale ale mesei rotunde cu participare internațională. Chișinău, 2015, p. 166-173.
6.	Guceac A. Regionalizare versus suveranitate și integritate teritorială. În: Jurisprudența – componenta fundamentală a proceselor integraționale și a comportamentului legal contemporan. Conferința internațională științifico-practică. Chișinău, 3-4 noiembrie 2017, p. 66-69.
7.	Guceac I., Guceac A. Fenomenul secesiunii în conținutul normativ al Constituției. În: Extremismul și separatismul – Provocări la adresa securității regionale și naționale, Chișinău, 2014, p. 6-18.

APTITUDINI PERSONALE ȘI COMPETENȚE

LIMBA MATERNĂ	Româna
---------------	---------------

ALTE LIMBI

Indică nivelul: 3 - Excelent, 2 - Bine, 1- de Bază		Engleza	Rusa
• Citire		3	3
• Scris		3	3
• Vorbire		2	2